

NORDISK
RETSFÆLLESSKAB

Af

BERNT HJEJLE

HØJESTERETSSAGFØRER DR. JURIS

Udgivet af

FORENINGEN NORDEN
DANSK FORENING FOR NORDISK SAMARBEJDE

KØBENHAVN 1946

Foreningen Norden udsender efterfølgende Skrift som Led i sit Arbejde for Udbredelse af Oplysning om de nordiske Spørgsmaal. Da Forfatteren har haft frie Hænder til Løsning af Opgaven, bærer han Ansvaret for de Synspunkter og Tanker, Bogen indeholder.

Foreningen Norden.

INDHOLD :

I. Retsordenens og Retsfællesskabets Betydning	9
II. Det nordiske Retsfællesskabs Grundlag	13
III. Træk af Retsudviklingen	21
IV. Den nyere Tids Bestræbelser for Retsfællesskabets Udvikling, og de Organer gennem hvilke Udviklingen er sket.....	31
V. Oversigt over den fællesnordiske Lovgivning	38
VI. Belysning af Retsfællesskabets Indhold ved Fremdragning af Træk af de nordiske Landes Retsregler indenfor enkelte Om- raader af mere almén Interesse.....	49
A. Ægteskabslovgivningen	50
B. Træk af de nordiske Landes Formueret	64
C. De moderne Retsplejprincippers Gennemførelse	73
D. Træk af den sociale Forsorgslovgivning. Nordiske sociale Traktater	79
E. Nogle strafferetlige Synspunkter.....	88
VII. Hvilken Betydning har et retligt Fællesskab mellem de nor- diske Lande? Fremtidens Opgaver	95

Forord.

Efter at jeg paa Opfordring af Foreningen „Norden“'s danske Afdeling i Foraaret 1943 paa „Hindsgavl“ havde holdt et Foredrag om „Nordisk Retsfællesskab“ for et af Foreningen arrangeret nordisk Erhvervs kursus, forespurgte Foreningen mig, om jeg kunde tænke mig som et Led i Foreningens nordiske Oplysningsarbejde at udarbejde en paa Grundlag af Foredraget bygget Oversigt over det nordiske Retsfællesskab til Udgivelse i Bogform. I Ønsket om at give mit Bidrag til dette Arbejde, der — ikke mindst paa Grund af min personlige Tilknytning til Norge og som dansk Medlem af Redaktionskomiteén for vort fællesnordiske „Tidsskrift for Rettsvitenskap“ — altid har haft min varme Interesse, indvilgede jeg deri. — Da jeg begyndte Arbejdet, erfarede jeg imidlertid snart dets særlige Vanskeligheder. Opgavens Formaal: at give den læge Læser en Orientering i det nordiske retlige Fællesskab, og dens begrænsede Omfang tillod ikke en almindelig og dybtgaaende Behandling af Emnet; Arbejdet kunde altsaa ikke anlægges saaledes, som jeg vilde have gjort det, hvis jeg skulde have skrevet for Fagmænd. P. d. a. S. kunde man ikke nøjes med alene at give Læserne en bred og almindelig Oversigt over det nordiske Retsfællesskab; Behandlingen maatte anlægges saaledes, at den kunde vække den læge Læsers Interesse for disse Forhold, der let virker tørre og interesseløse; den maatte endvidere søge at give et Indtryk af selve Indholdet af det retlige

Fællesskab paa en for Lægmand forstaaelig Maade. — Omsider lykkedes det mig dog at faa Stoffet bragt i en saadan Form, at jeg syntes, at i hvert Fald nogle af de Krav, man maatte stille til Værket, var honoreret. Dette er dog kun lykkedes ved velvillig Hjælp fra andre, idet flere Specialister har givet deres Bidrag til særlige Afsnit. Jeg takker særligt Landsretssagfører Adam Jacobi for Afsnittet om Hovedtræk i de nordiske Landes Formueret, Fuldmægtig i Socialministeriet G. Drachmann for Afsnittet om de nordiske sociale Traktater og fg. Fuldmægtig i Justitsministeriet H. Zytphen-Adeler for Hjælp til Afsnittet om de strafferetlige Synspunkter. Jeg takker endvidere cand. jur. Arne Jørgensen for Hjælp ved Fremskaffelse af Materiale.

Det er mit Haab, at denne lille Bog trods sine store Ufuldkommenheder dog maa kunne give Læserne et Billede af de Resultater, Nordens Jurister igennem de sidste Menneskealdre har naaet i deres Bestræbelser for at virkeliggøre Tanken om et nordisk Retsfællesskab.

København i November 1945.

Bernt Hjejle.

Retsordenens og Retsfællesskabets Betydning.

Det er med Retten og med Rettens Udøvelse som med de vigtigste Livsfunktioner: Saalænge de fungerer, som de skal, mærker man dem ikke og tænker derfor heller ikke nærmere over deres Betydning, men i det Øjeblik, de enten slet ikke virker eller virker mindre godt, føler man straks, hvilken fundamental Rolle de spiller. Svingter Grundlaget for Retsudøvelsen, for Retsordenens Opretholdelse, og Borgerne staar uden den normale Retsbeskyttelse, forstaar man — saaledes som vi i Danmark og Norge har oplevet det i Besættelsens Aar — hvilken fundamental Faktor i Samfundslivet Retten og Retsudøvelsen er, og hvilken skæbnesvanger Usikkerhed i alle Livets Forhold dens Bortfald medfører. Man forstaar, at hele det ordnede Samfundsliv, som vi har været vant til at betragte som noget ganske naturligt, som noget paa Forhaand givet, hviler paa Retsordenen og dens Haandhævelse igennem Statens Magtmidler. —

Men man behøver forsaavidt ikke at gaa saa langt som til, at Retsudøvelsen helt svingter, for at forstaa dens Betydning. Ogsaa under normale Forhold sker det ofte, at en af os lider Uret, kommer ud paa et Omraade, hvor Retsbeskyttelsen ikke dækker, eller hvor krydsende Retsregler medfører Resultater, der for den enkelte, de rammer, føles som Uret. De fleste af os har vel heldigvis

kun i faa og mindre betydningsfulde Forhold erfaret dette, men jeg tror, at vi alle har Fornemmelsen af, hvad det kan komme til at betyde for os, hvis vi i et givet Tilfælde lider Uret. Mange af os kender vel ogsaa Mennesker, som paa Grund af en faktisk eller indbildt Uret har faaet et Kompleks af Forestillinger, der gør dem mere eller mindre „sære“, og som i extreme Tilfælde enten kan slaa dem ud af deres Livsbane eller udarte til Forfølgelsesvanvid eller lignende. Det, at enkelte Borgere kan komme ud for saadanne Forhold, rejser jo imidlertid ikke noget samfundsmæssigt Problem, men er blot en sørgelig Følge af, at Retssystemet er Menneskeværk, der er bygget op paa Gennemsnitsmenneskers Forudsætninger og paa normale Samfundsforhold og derfor aldrig kan dække alle Tilfælde.

Samfundsmæssig Betydning faar det derimod, hvis f. Eks. visse Befolkningsgrupper mangler tilstrækkelig Retsbeskyttelse til at sikre dem rimelige Kaar; dette vil altid resultere i stærke Gnidninger indenfor Samfundet. Da Samfundsforholdene er i stadig Udvikling, og hver Dag bringer nye Forskydninger og ny Bevægelse baade i de materielle Kaar og i de aandelige Idéer, der bestemmer Retsopfattelsen, vil Retsordenen, der jo ifølge sin Natur er konservativ, og som kun vil kunne ændres, naar en vis, mere betydningsfuld Del af Samfundet kræver dette, altid paa et eller andet Punkt være bagefter i Udviklingen. — Undertiden vil Modstanden mod Ændringer i den bestaaende Retsorden være saa stærk, at der fremkommer et Misforhold mellem Samfundets almindelige Retsopfattelse og Retsordenen, hvilket kan føre til en revolutionær Omvæltning, hvis der ikke skabes „Luft“ for de nye Anskuelser ved tilstrækkelige Reforme. Men selv revolutionære Omvæltninger har normalt kun begrænsede Ændringer i Retsordenen til Følge. Under normale Forhold er Forholdet jo dog heldigvis det, at Retsordenen lidt efter lidt omformes, saaledes at den i det store og hele imødekommer Tidens Krav, og Retsordenen vil da være et

Udtryk for, hvad den store Masse af Befolkningen opfatter som ret og rigtigt.

Retsordenen afspejler saaledes Folkets Karakter og Ønsker, er et Udtryk for dets Retsbevidsthed, og i den findes nedlagt Folkets Erfaringer. Rent instinktivt vil Folket altid være betænkelig ved at modtage fremmed, ude fra kommende Ret — jo stærkere jo mere fremmedartet den er. At ville tvinge et Folk til at antage en fremmed Retsorden, der paa væsentlige Punkter gaar imod det tilvante, vil altid fremkalde en spontan og almindelig Reaktion fra Folkets Side. Et Folk med en levende national Bevidsthed vil derfor ikke lade sig paatvinge en fremmed Retsorden. Omdannelse af en Retsorden ved Paavirkning ude fra kan kun gennemføres ved et fredeligt Samarbejde, hvor alle Parter stræber efter at naa et ensartet Resultat.

Kaster vi Blikket tilbage i Danmarks og Nordens Historie, vil vi her finde et Eksempel paa Rigtigheden deraf. Ved de mange og lange Forhandlinger, der førtes før Kalmarunionen 1397, har Spørgsmaalet om Rigernes Retsvæsen sikkert spillet en ikke uvæsentlig Rolle. Det ligger nær at antage, at Dronning Margrethe har forstaaet de hertil knyttede Problemers Vigtighed, og at det har været hende en Skuffelse, at Unionsbrevet i Kalmar 1397 helt holdt Retsreglerne udenfor Unionsfællesskabet, idet det deri meget rigoristisk siges, at „ingen Lov og Ret maa drages fra det ene Rige ind i det andet“. Dette er paa den anden Side sikkert ogsaa et Udtryk for, at Dronning Margrethes Union blev modtaget med Uvilje og Mistænksomhed fra en væsentlig Del af den svenske Befolkning; antagelig har denne følt det saaledes, at et Unionsfællesskab, saaledes som Magtforholdene stillede sig, faktisk ikke var til at komme udenom, men at man maatte søge det begrænset mest muligt. Unionsfællesskabet har med andre Ord til syvende og sidst bygget paa Magt og ikke paa en frivillig Tilslutning fra Befolkningens Side. Dronning Margrethe har, som den store Statsmand hun var, søgt at

fremhæve Frivilligheden i Fællesskabet; hun har, som Rimkrøniken siger, søgt at lægge de tre Strenges „lempeligt“ — men mange har vel følt det saaledes, at der stak en Jernhaand i Fløjlshandsken. — Derfor var disse Aarhundreders Bestræbelser for at gennemføre Unionsfællesskabet paa Forhaand dømt til at mislykkes.

Tiden til at tale om et egentligt Unionsfællesskab i Norden er vel næppe inde endnu, men kan man paa Rettens Omraade opbygge et frivilligt Fællesskab paa en Række vigtige Retsomraader, vil vi være naact et ikke uvæsentligt Skridt videre paa den frivillige Unions Vej.

Er der da Mulighed for at naa til et saadant retligt Fællesskab paa en Række vigtige Retsomraader? Svaret herpaa maa blive, at Nordens Jurister ved deres intime Samarbejde med dette Maal for Øje i de sidste Menneskealdre paa en Række af det daglige Livs vigtigste Retsomraader allerede har opnaaet Resultater af stor Betydning, og at et videre Arbejde ad den saaledes angivne Vej sikkert vil kunne bringe endnu mange betydningsfulde Retsomraader ind under Fællesskabet. For at vurdere de opnaaede Resultater, og for at kunne forstaa de Muligheder, der foreligger for et videre Arbejde, vil det være af Interesse først at betragte de historiske og folke-psykologiske Faktorer, paa hvilke det nordiske Retsfællesskab hviler. I Lyset heraf kan saa de opnaaede Resultater paa de forskellige Retsomraader betragtes.

Det nordiske Retsfællesskabs Grundlag.

Ordet „Retsfællesskab“ spænder vidt. Det rummer ikke blot det Retsfællesskab, der bestaar i en udstrakt fælles Lovgivning, ejheller alene de i vidt Omfang ensartede Retsregler, der — i Form af Retssædvaner og Domstolspraksis — regulerer de materielle Retsforhold, men der ligger deri selve dette, at de Synspunkter, der ligger bag hele Retsordningens Udformning, selve Borgernes Retsopfattelse, deres Retsbevidsthed, frembyder et i væsentlig Grad ensartet Billede.

Naar dette er Tilfældet, skyldes det vel i første Række vort fælles historiske Udspring af samme Stamme. Vel har Tidernes Gang og de forskellige Naturforhold, hvorunder de nordiske Folk lever, fremmed Indflydelse og Sprogenes successive Udsondring fra hinanden efterhaanden fremkaldt ikke uvæsentlige Forskelligheder i Befolkningernes Karakter og Fremtræden og derfor ogsaa i adskillige af de Regler, der regulerer Retslivet indenfor de forskellige Lande, men det er, som om en fælles Kærne er blevet tilbage baade i Sprog, Karakter og Livssyn, et Fællesskab, der i nyere Tid er taget op til bevidst Behandling med det Formaal at bringe ogsaa den Samfunds- og Retsorden, hvorunder Folkene lever, i større indbyrdes Harmoni.

Jeg skal i det følgende forsøge at fremdrage nogle *Træk, der*

er karakteristiske for de nordiske Folks Retsopfattelse og Retsbevidsthed.

Den ogsaa her i Danmark velkendte svenske Jurist Professor *Gösta Eberstein* har i en Afhandling om „Det svenska Rättsarvet“ i „Svensk Lag och Rätt“, Stockholm 1941, p. 21, defineret *Retsbevidstheden* som Udtryk for, hvorledes oplyste, kyndige og upartiske Personer spontant reagerer overfor en konkret retlig Situation.

Naar jeg saaledes drager „Retsbevidstheden“ frem som det primære, er det naturligtvis, fordi det er af denne hos Folket eksisterende Retsbevidsthed, at de Retsregler, der regulerer vort daglige Liv og de i dette opstaaende Retskonflikter, udspringer. Naar Retsbevidstheden stilles overfor dette eller hint praktiske Problem, fremgaar den retlige Løsning netop af disses Brydning — eller Forening, om man vil. Og efterhaanden som Tiden gaar, dannes der af de mange Enkeltafgørelser ensartede Regler og sammenhængende Systemer, der tilsammen i Tidens Løb har skabt og skaber den samlede Retsorden, som regulerer Landets Retsforhold.

Nu er det naturligvis saaledes, at de europæiske og de med dem beslægtede Folks Retsbevidsthed og Retsordninger i det store og hele har et meget ensartet Præg i Forhold til de asiatiske, afrikanske og andre Folkeslags Ret. Men selv indenfor de europæiske Retsordninger kan man træffe ikke ganske uvæsentlige Forskelligheder mellem de romanske, de tyske, de slaviske, de angelsaksiske og endelig de nordiske Folks Retsopfattelse og Retsordning.

Den særlig for de nordiske Folk fælles Retsopfattelse viser sig ikke blot i *Retsforholdet mellem Individet og Staten*. Igennem hele Historien har de nordiske Folk Side om Side med de angelsaksiske, der jo forøvrigt — ikke mindst i deres Retsorden — har modtaget stærke nordiske Indslag, hævdet Individets Ret overfor Staten. Til Tider stærkt, til Tider mindre stærkt, i enkelte Lande kraftigere end i andre, men selv i de Perioder, hvor Individets Stilling overfor Staten under Indflydelse af filosofiske og retlige Systemers Tanker

har været mindst, viser den historiske Forskning, at der i Praksis i Norden har været trukket endog meget snævre Grænser for Statens Udnyttelse af sin retlige Magtstilling overfor den enkelte Borger. Jeg skal her for Danmarks Vedkommende blot erindre om Danmarks Magna Charta i Erik Klippings Haandfæstning 1282, hvorved, som *Kr. Erslev* siger: „de store Grundlinier er dragne for Eftertidens Forfatningsliv i Danmark.“ Det bestemmes heri bl. a., at ingen skal fængsles, uden at han i Forvejen er lovlig dømt eller dog grebet paa fersk Gerning ved visse særlig graverende Lovovertrædelser. M. a. O.: „Habeas corpus“-Princippet fastslaaes i dansk Forfatningsret allerede paa dette tidlige Tidspunkt. Jeg kan ogsaa her erindre om Geheimekonseillets og Kollegiestyrets Betydning under Enevoldsmagten. —

Men den fælles Retsbevidsthed viser sig, som jeg i det følgende skal vise, i vidt Omfang ogsaa i Reguleringen af *Retsforholdet mellem de enkelte Borgere*, ikke blot i de materielle Retsforskrifter, der angiver Levereglerne indenfor Samfundet, men ogsaa hvor Reguleringen af de enkelte Borgeres indbyrdes Retskonflikter sker igennem Domstolenes Afgørelser af Tvistigheder udfra Sædvane og Forholdets Natur. —

Skal man søge at fremhæve nogle fælles Træk i Retsbevidstheden, som kan betegnes som karakteristiske for de nordiske Folk, ligger det nær først at pege paa en *Tendens til Modificering af yderliggaaende Standpunkter*, et Ønske om at undgaa hvad man kunde kalde: Konflikternes antitetiske Tilspidsning. Der er ingen Tvivl om, at de meget yderliggaaende Standpunkter, ogsaa i Henseende til Bedømmelse af, hvad der i givet Tilfælde er Ret, ikke træder stærkt frem hos de nordiske Folk; tværtimod er Ønsket om at finde en rimelig Løsning, bygget paa Billighedshensyn fremfor paa den skarpe Logik, fremtrædende. Dette beror vel atter paa et psykologisk Træk, nemlig at det fornuftsmæssige, den realistiske Vurdering, i Modsætning til det temperamentsbestemte er frem-

herskende i den nordiske Psyke. Men efter min Opfattelse er det ogsaa og navnlig et Tegn paa en højt udviklet Retskultur. I sin Bog „Kulturens Veje“ (I-II, København 1942) fremhæver *Kaj Birket-Smith* Gang paa Gang, at noget meget karakteristisk for de primitive Folks Psyke er deres Hang til Ensidighed og Overdrivelse, hvilket ogsaa gælder paa Retslivets Omraade. Naar man med Rette taler om, at de nordiske Folk har naaet et højt kulturelt Stade, er jeg, forsaavidt angaar Retslivets Omraade, mere tilbøjelig til at se et Udtryk herfor i den omhandlede Tendens til at undgaa de extreme Standpunkter, end til at finde et Udtryk derfor i den mere eller mindre højt udviklede tekniske Udformning af de gældende Retsregler, noget som meget ofte kan give et falsk Billede af et Folks Retskultur, hvilket man i Historiens Løb — ikke mindst i vor egen Tid — har set mange Eksempler paa.

Paa dette Punkt adskiller de nordiske Folk sig i nogen Grad fra de romersk-latinske Folk. Om det nu er en Arv fra den klassiske Kultur, der jo paa en ganske anden Maade end her i Norden danner Grundlaget for den kulturelle Opdragelse og Uddannelse i de romanske Lande, eller om det er noget de romanske Folk i Blodet liggende, skal jeg ikke kunne sige, men det synes utvivlsomt — Professor *Carsten Høeg* har i en Afhandling (Tidsskr. f. Rettsvitenskap 1943, 247 ff) givet en interessant Redegørelse herfor — at den strengt logiske Opstilling og Løsning af de retlige Problemer for de romanske Folk er det naturligste og nærmestliggende. Dette ligger derimod ikke saa udpræget for den nordiske Tænkemaade. Ved Opstillingen og Løsningen af et retlig Problem vil man først og fremmest søge at gøre sig fortrolig med de forskellige reale Forhold, der kan have Indflydelse paa Afgørelsen, og ved en Afejning af disse at naa frem til et Resultat. Man kunde maaske ogsaa udtrykke det saaledes, at Dommerens Fremgangsmaade for det nordiske Gemyt ligger mærmere end Advokatens.

I Forbindelse med denne Ejendommelighed — Ønsket om at undgaa de yderligtgaende Standpunkter — staar en anden Egenkab, som man kunde fremhæve som karakteristisk for nordisk — og for angelsaksisk — Retsbevidsthed, nemlig *Trangen til Saglighed*, til at bortskære de følelsesmæssigt bestemte Argumenters Indflydelse, Ønsket om, at et Standpunkt skal være bestemt af Realiteter mere end af Følelser og Fornemmelser. Denne Trang kan vel undertiden være tilbøjelig til at overse de stærke Realiteter, der nu engang gemmer sig i det menneskelige Følelsesliv, men er i det store og hele utvivlsomt en meget positiv Faktor i Retsdannelsen. — I Forbindelse hermed staar *Trangen til ogsaa i det ydre* at holde sig paa Saglighedens Grund: Modviljen mod den for blomstrende *Veltalenhed*, ja vel i det store og hele mod *Veltalenhed* i dens egentlige klassiske Form. En fransk Advokats *Veltalenhed* vilde i en dansk Ret virke imod sin Hensigt. Dyrkelsen af Formen — ikke mindst den elegante Form — har altid ligget i hvert Fald det danske og det norske — vel mindre det svenske — Naturel fjernt. Man kan ligefrem mærke, hvorledes danske Dommere reagerer overfor „*Veltalenhed*“; det kan lyde paradoksalt, men er ikke helt uden Realitet, naar jeg siger, at en vis mangelfuld Form endog undertiden kan gøre et gunstigt Indtryk i danske Domstole. — Denne *Ligegyldighed overfor Formen* viser sig ogsaa i nordisk Ret ved de *faa Formkrav*, der — i Modsætning til, hvad der er Tilfældet i mange andre Landes Retsforfatninger — stilles saavel indenfor Civilretten som indenfor Retsplejen. Et Løfte er normalt lige bindende, hvadenten det sker mundtligt eller skriftligt. Indenfor Processen f. Eks. er Beviset efter dansk-norsk Ret ikke bundet til særlige Formregler; efter den danske Retsplejelovs § 292 er Bevisbedømmelsen fri. Navnlige paa mere primitive Stadier af Folkenes Retsliv er Processen i vidt Omfang bundet til ganske bestemte Former, undertiden ligefrem til Formularer, som, hvis de ikke følges, resp. udtales i Retten, bevirker, at den paagældende ikke er i Stand

til at gennemføre sin Ret. Nordisk Rets Mangel paa Formbundethed er et af Beviserne for dens højt udviklede Stade. — I denne Forbindelse kan ogsaa nævnes Trangen til ved Retsudøvelsen at *trænge indenfor det formelle og søge Retstvistens reelle Mening fremdrager.*

Som et karakteristisk Træk i den nordiske Retsbevidsthed kan jeg videre nævne *det stærkt pointerede Lighedsprincip*, saaledes som det navnlig ytrer sig i Trangen til at udjævne den Ulighed i Mulighederne for at gennemføre sin Ret, der udspringer af social Forskel. — Medens Problemet i den klassiske og i den romanske Litteratur væsentligst drejer sig om at imødegaa Domstolenes Tilbøjelighed til at tage for meget Hensyn til den socialt stærkere, er Forholdet det stik modsatte i nordisk Ret. Danske Dommere har altid følt det som en af deres første Opgaver at beskytte den daarlig stillede, selvom dette skulde gaa ud over den strenge Retsløsning. Enhver Sagfører ved, at man procederer forgæves imod „Enker og Faderløse“; og jeg kan tilføje, at en lignende Regel i det store og hele gælder for en Principals Processer mod Funktionærer, Medhjælpere o. l. Saa snart det drejer sig om en økonomisk eller socialt stærk Part imod en økonomisk eller socialt underlegen Modpart, spiller de rent menneskelige Synspunkter — normalt med Føje—ind hos Dommerne, undertiden i en saa væsentlig Grad, at det kan føles, som om Lighedsprincippet er ved at „slaa over“. — Dette er ikke noget nyt; det gaar langt tilbage i Tiden her i Norden. Et af de smukkeste Udtryk for Lighedsprincippet finder vi i den kendte Fortale til „Jydske Lov“, hvori det bl. a. siges: „Loven skal ikke være gjort eller skrevet til nogen Mands særlige Gunst, men efter alle Mænds Tarv, der i Landet bor . . . Det er Kongens Embede og Høvdinges, som i Landet er, at overvaage Dom og gøre Ret og frelse dem, som med Vold tvinges, saasom er Enker og faderløse Børn og Pilgrimme og udenrigs Mænd og fattige Mænd; dem gaar tiest Vold over . . .“. Man møder det

samme Gang paa Gang i de gamle Love og Bestemmelser — undertiden i en kuriøs Form. F. Eks. begrundes i den gamle Højesteretsinstruks fra 1771 en Bestemmelse om visse Sagers Indbringelse for Højesteret med, at Undersaatterne derved befries „fra nye Processer ved Underretterne at udholde, saasom sligt udmatter den Fattige og alene sigter til hans Fortrykkelse“. — Ogsaa i de svenske „Dommerregler“ findes mange og smukke Udtryk herfor, saaledes naar det hedder, at Dommerembedet er indsat for den menige Mands Bedste: „Ty Domaren är för then meniga mans skuld, og icke then menige man för Domarens skuld“. — Dette Forhold er ikke saa udpræget i mange andre europæiske Lande — ofte faar man rent ud Indtryk af det modsatte. Medens f. Eks. en Selvmøder i de danske Domstole i Almindelighed behandles med den største Velvilje, og der gøres alt for at hjælpe ham til Rette, ligesom han faar ubegrænset Taletid etc., har jeg sjældent oplevet Mage til den Haan, der blev en Selvmøder til Del fra Rettens Side i en engelsk Domstol; Dommeren lod sin Sarkasme spille overfor den elendige, der troede, at han kunde udrede den engelske Rets Irgange uden juridisk Assistance. — Dette kommer ogsaa frem i Mulighederne for den fattige Mand for at faa sin Sag til Doms. I England siger man, at „Retten er aaben for alle ligesom Hotel Carlton — naar blot man kan betale Regningen“; en Regning i Hotel Carlton er der som bekendt ikke mange, der kan eller har Lyst til at betale. Ogsaa paa dette Omraade er der vist ved at ske et Omsving i England, men tidligere har i hvert Fald Synspunktet vel snarest været dette, at det afgørende var, at de betydningsfulde og store Sager, der kom frem for The High Court, blev rigtigt bedømt og dermed Linierne for Retsudviklingen rigtigt optrukket, medens man har anset det for mindre væsentligt, hvorledes de mange tusinde for Retsudviklingen ganske ligegyldige Sager mellem Per og Poul blev afgjort. I Danmark og vel i hele Norden har man snarest det omvendte Princip: Naar blot Per og Poul kan faa Lejlighed til at

komme til Domstolene med deres iøvrigt for Retsudviklingen interesseløse Sager, er Retsplejens Formaal opnaaet, uanset de Udgifter dette maatte paaføre Staten!

Der kan utvivlsomt ogsaa peges paa andre Særtræk, men de nævnte er de, der navnlig har slaaet mig som karakteristiske, naar jeg under Studier i Udlandet har søgt at sammenligne fremmed og nordisk Retsorden og Retsbevidsthed.

Jeg tror, man tør sige, at de nordiske Folks Retsopfattelse paa saa væsentlige Punkter frembyder et ensartet Billede i Forhold til andre Folkegrupper, at man med Føje kan tale om en særlig nordisk Retsopfattelse. Og det er da utvivlsomt ogsaa denne de nordiske Folks fælles Retsbevidsthed, — der trods de Aartusinder, der er gaaet, siden deres fælles Stamfædre bosatte sig i Norden, stadig har bevaret sin oprindelige Kærne —, som er den dybeste Grund til, at den højt udviklede og fint forgrenede tekniske Udformning af de enkelte nordiske Rigers Retsorden stadig kan frembyde saa mange fælles Træk.

Træk af Retsudviklingen.

Før jeg gaar over til at trække Liniere op for Retsbevidsthedens Udformning gennem Lovgivning, Retssædvaner, Domspraksis og Doktrin til den gældende positive Ret, skal jeg forsøge — uden at fordybe mig i Detaljer — at trække nogle Hovedlinier op i de nordiske Landes *Retsudvikling*.

Retsordenen hos de nordiske Folk har vel oprindeligt været en Stammeforfatning, hvorunder hvert enkelt Folk levede sit eget Retsliv uden direkte organisk Forbindelse med de andre Stammer; alene de vanskelige Samfærdselsforhold har utvivlsomt gjort noget saadant umuligt. Man kunde tænke sig, at Retsordenen ligesom Sproget oprindeligt i store Træk har været ensartet i de af de nordiske Stammer beboede Omraader. Dog har de særlige Naturforhold i de forskellige Lande sikkert allerede tidligt fremkaldt Særtræk. Saaledes har de isolerede Forhold, hvorunder den norske Befolkning levede, paavirket den tidlige norske Lovgivning i individualistisk Retning. F. Eks. eksisterede der i de nordiske Smaasamfund (Bygden, Landsbyen o. l.) oprindeligt ikke nogen individuel Ejendomsret til Jord, men Jorden ejedes af det lille Samfund selv; først efterhaanden udviklede den individuelle Ejendomsret sig, og Naturforholdene i Norge har da været særlig gunstige for denne Udvikling. At dømme efter Norges gamle Historie, Snorres Heimskringla, og de islandske Sagaer synes den enkelte Nordmands Rets-

følelse da ogsaa allerede paa et tidligt Tidspunkt at have været særdeles veludviklet.

Fællestrækkene er imidlertid de fremherskende i de første samlede Fremstillinger af de nordiske Rigers Retsorden, som vi kender, nemlig de gamle *Landskabslove*. I *Norge*: Gulatingsloven, Frostatingsloven, Eidsiva- og Borgatingsloven. I *Island*: Ulfjotslovene og den ved Siden af Jydske Lov maaske mest kendte af alle nordiske Love: „Graagaas“. I *Sverige*: Vestgöotalagen, Östgöotalagen, Smålandslagen, Uplandslagen, Gotlandslagen, Södermannalagen og Vestmannalagen samt Helsingelagen, som ogsaa anvendtes i *Finland*. I *Danmark*: Skaanske Lov, de to sjællandske Love og fremfor alt Jydske Lov. Disse gamle Landskabslove blev til i det 12.—13. Aarhundrede, altsaa i Højmiddelalderen. Island ligger forrest med de første nedskrevne Love, saa Norge og Danmark og lidt senere Sverige. Disse Love var af en *ren nationalt-folkelig Karakter* uden væsentlige Indslag af fremmed Ret. Men samtidig bør det betones, at Lovene hviler paa et klart *kristent Samfundssyn*. Lovene falder herhjemme sammen med den store Kirkebyggeperiode, da Kristendommen prægede Land og Folk, og Lovene kan saaledes betegnes som Udtryk for en national, paa kristen Grund hvilende Retsopfattelse.

Medens saaledes Landskabslovene er rent nationale Lovbøger uden væsentlig fremmed Indflydelse, har denne gjort sig noget mere gældende i Byernes Lovgivning, som røber nogen Indflydelse fra tysk hanseatisk Ret, samt for Kirkeretten, for hvilken den kano-niske Ret var Grundlaget.

Disse gamle Landskabslove danner den Grundvold, hvorpaa hele vor Retsudvikling i Norden bygger. I Danmark har Jydske Lov jo haft langt den største Indflydelse, og det vil for de fleste være i frisk Erindring, hvorledes man i 1941 fejrede dens 700 Aars Dag, i hvilken Anledning der bl. a. udkom et Festskrift, hvori der redegjordes nærmere for dens Betydning for den senere danske Rets-

udvikling; det paavistes heri, hvorledes en Række af dens Bestemmelser i de sønderjydske Landsdele havde været gældende lige op til Bürgerliches Gesetzbuchs Ikrafttræden Aar 1900, og at der endnu kan forekomme Retstilfælde, som maa afgøres efter Jydske Lov. En Række af dens Bestemmelser er gaaet videre over i Danske Lov og gælder derigennem endnu.

Det er interessant at se, hvilken højtudviklet Retskultur, der lyser ud af Lovens berømte Fortale, hvoraf jeg allerede ovenfor har citeret et Afsnit. Jeg skal her lade dens 1. og 2. Stk. tale:

„Med Lov skal Land bygges. Men vilde hver Mand nøjes med sit eget og lade andre nyde Jævned (lige Ret), da behøvede man ikke nogen Lov. Men ingen Lov er saa god at følge som Sandheden. Hvor man er i Tvivl om Sandheden, der skal Loven lede, hvad der er Ret. Var der ingen Lov i Landet, da havde den mest, som kunde gribe mest. Derfor skal Loven gøres for alle, saa at retsindige, fredsommelige og sagesløse Mænd kan nyde deres Ret og Fred, og onde og uretfærdige Mænd kan ræddes for det, som staar skrevet i Loven, og af den Grund ikke turde fuldføre den Ondskab, de har i Sinde. Sandelig er det ogsaa retfærdigt, at de, hvem Guds frygt og Kærlighed til Retten ikke kan lokke til det Gode, at de af Frygt for Myndighederne og Landets Straffelov forhindres i at gøre ondt og straffes, hvis de gør det.

Løven skal være ærværdig og retfærdig, taalelig, efter Landets Sædvane, bekvem og nyttig og aabenbar, saa at alle kan vide og forstaa, hvad Loven foreskriver. Den skal ikke være gjort eller skrevet til nogen Mands særlige Fordel, men til alle Mænds Tarv, som bor her i Landet. Ingen Mand maa heller domme imod den Lov, som Kongen giver og Landstinget vedtager, men efter den Lov skal Landet dømmes og rettes. Den Lov, som Kongen giver og Landstinget vedtager, den kan han heller ikke uden Landstingets Vilje ophæve eller ændre, uden at han vilde være aabenbart imod Gud . . .”.

Vi finder heri en Række af de Grundsætninger, som vi i Dag betragter som fundamentale for vor demokratiske, borgerlige Retsorden: Samfundets Opbygning paa Lovens Grund; alle Borgeres

Lighed for Loven; Lovens Udformning saaledes at den er klar for alle. Og paa det statsretlige Omraade synes den næsten at foregribe den berømte Montesquieu'ske Tredeling: den lovgivende, den udøvende og den dømmende Magt. Det lyder i hvert Fald for os som et helt nutidigt Program, som vi alle kan vedkende os, at Kongen giver den Lov, som Folkets Repræsentanter vedtager, og at han ikke uden deres Samtykke kan ændre eller ophæve Loven. — For mig staar det som noget stort og smukt, at Ord fra saa fjerne Tider kan klinge saaledes igen i vort Sind og finde en saa naturlig Plads der; den mellemliggende Tid ligesom svinder bort, og man føler disse Tanker som en uforanderlig Del af det danske Sind. Disse Ord staar for mig som en Bekræftelse paa dansk Stats- og Retslivs Kontinuitet.

Medens adskillige af Udtrykkene i Lovens Fortale har sin Rod i kanonisk Ret (jfr. *Stig Juul* i dennes fortræffelige lille Publikation: „Lov og Ret i Danmark“, Kbh. 1942, p. 17), er Lovens Indhold først og fremmest præget af den nationale danske Ret.

Vi staar her overfor et ejendommeligt nationalt Særtræk, som ikke kan betones tilstrækkelig stærkt, nemlig den danske og den nordiske *Retsordens nationale Karakter*. I den øvrige Del af Europa trængte den højt udviklede og ud fra sine Forudsætninger noget nær ideale Romerret frem med en saa voldsom Styrke, at den overalt paavirkede den gamle nationale germanske Ret, i Tyskland navnlig i det 15. Aarhundrede, i de romanske Lande allerede tidligere. Den nationale germanske Ret havde ved Germanernes Erobring af Italien, Frankrig og England ogsaa i disse Lande sat sine Spor i Form af nationalt-germanske Love, i Frankrig f. Eks. den kendte „lex salica“, den saliske Lov, der imidlertid med Romerrettens Fremtrængen traadte helt i Baggrunden. Som et Eksempel paa den Styrke, hvormed Romerretten trængte igennem, kan nævnes, at man lige op til Bürgerliches Gesetzbuchs Ikrafttræden i de enkelte tyske Lande stadig betragtede Romer-

retten som subsidær Retskilde i den Forstand, at hvor et Rets-tilfælde ikke var omfattet af den nationale Lovgivning, faldt man tilbage paa Romerrettens Regler. Dette Forhold er efter min Opfattelse saa ejendommeligt og af en saadan historisk og psykologisk Interesse, at jeg ikke kan lade være at opholde mig et Øjeblik der-ved; der kan sikkert ikke gives noget bedre Billede deraf end *Stig Juul's* i al sin Korthed fuldstændigt belysende Afsnit i „Lov og Ret i Danmark“, p. 38—40:

„Ved Romerretten forstaar man den store Lovbog, som den romerske Kejser Justinian udstedte i Aarene omkring 530 efter Kr. F. for det østromerske Rige, og som senere i Reglen betegnedes som *Corpus juris civilis*. Denne Lovbog, som en Overgang ogsaa var gældende i det vestromerske Rige, gik imidlertid i Løbet af de følgende Aarhundreder næsten fuldstændig i Glemme. I Slutningen af det 11. Aarhundrede fandt man imidlertid paany et Haandskrift indeholdende den største og vigtigste Del af Justinians Lovbog, og i de følgende Aarhundreder var Europas lærde Jurister travlt beskæftigede med at studere den forsvundne, men nu genopdagede Retsorden. Oprindeligt havde dette Studium en rent litterær Karakter og forfulgte paa ingen Maade noget praktisk Formaal; men efterhaanden trængte Romerretten fra de lærdes Studereværelser ud i det praktiske Liv og fandt nu ogsaa Anvendelse ved Domstolene. I det 15. Aarhundrede begyndte den for Alvor at fortrænge den tyske Ret i det tyske Rige, og i Løbet af de følgende to Aarhundreder fuldbyrdedes Udviklingen, saaledes at den oprindelige tyske Ret kom til at føre en ret hensygnende Tilværelse. Romerretten var blevet tysk-romersk Ret.

Dette Fænomen: En afdød Retsorden, der kaldes til Live igen og fortrænger en anden, levende Retsorden fra dens naturlige Omraade, er uden Sidestykke inden for den almindelige Retshistorie, og naar Retsudviklingen fik dette ejendommelige Forløb i det tyske Rige, maa Grunden hertil søges i en Række samvirkende Forhold. Af disse maa særlig fremhæves, at Domstolene i Tyskland beklædtes af Personer, der havde gennemgaaet Datidens videnskabelige juridiske Uddannelse, som var rent romerretelig, og at det blev almindeligt i alle mere udviklede Retssager at forelægge Spørgsmaalet for det nærmeste juridiske Fakultet, som da løste det ud fra Romerrettens Regler.

Paa denne Maade naaede den romerske Ret helt op i Holsten og i Dele af Sønderjylland, og der skulde herefter synes at have været en nærliggende Mulighed for, at den ogsaa vilde faa Indpas i det øvrige Danmark. Det tjener derfor i høj Grad til Ære for Danske Lovs Fædre, at de ikke veg for Presset af den romerske Ret . . .”.

Dette er et Forhold af største Betydning for Forstaaelsen af dansk og nordisk Rets Stilling i det europæiske Retsliv: Medens de store kontinental-europæiske Riger bukkede under, *standsede Romerretten ved Ejderen*. — Selvfølgelig har dens Indflydelse ikke helt kunnet undgaas. For det første har den jo sat stærke Spor i den kanoniske Ret, som gennem Kirkernes Indflydelse i Middelalderen satte sit Præg paa den nationale Retsopfattelse. Dernæst har dens Paavirkning af Retsvidenskaben, der her stilledes overfor et fuldendt Retssystem, naturligvis været stor, og dette har atter paavirket den nationale Retsudvikling. Men i det store og hele er den nordiske Ret — ligesom, omend i noget mindre Grad, angelsaksisk Ret — gaaet fri af romerretlig Paavirkning og har dannet sig paa en helt selvstændig Basis, saaledes at de nordiske Retsordninger bygger paa et klart nationalt Grundlag. Dette viser sig i de store *Lovkodificationer*, som fandt Sted i Danmark med *Chr. V's Danske Lov* og *Chr. V's Norske Lov* af henholdsvis 1683 og 1687; her bør *Rasmus Vinding* nævnes som den Mand, der først og fremmest forsvarede den nationale Rets Stilling i Lovarbejdet. — For Sveriges Vedkommende gælder det samme, saavel de tidlige Lovkodificationer: Magnus Eriksons landslag og Kong Kristoffers landslag, som den store *Svenske Lovbog af 1734*, som forsaavidt har haft endnu større Indflydelse end Danske og Norske Lov, som denne „1734 års lag“ med betydelige Ændringer og Tillæg endnu danner Retsgrundlaget i Sverige og stadig — trods „den russiske Parenthes“ — i Finland har bevaret sin Stilling som finsk Retsgrundlag. For Danmarks og Norges Vedkommende kan man vel nok sige, at *Chr. V's Danske Lov* og *Norske Lov* nu ikke længere spiller en væsentlig

praktisk Rolle, men de har dog stadig deres store Betydning igennem deres Stilling som fælles Udgangspunkt for de aktuelle nationale Retsordninger i de to Lande.

Man kunde herefter spørge, *hvorledes* det virkelig har været muligt at undgaa en overvældende Paavirkning af den — omend hvilende paa et andet Livssyn og paa andre materielle Forudsætninger — baade teknisk og videnskabeligt fremragende udbyggede Romerret. Svaret maa formentlig søges i en Række forskellige Omstændigheder.

Først og fremmest maa man vel søge Forklaringen i Stykken i det oprindelige folkelige Samfund, hvoraf Landskabslovene udsprang, sammenholdt med selve det brede Folks store Interesse for og Indlevelse i Retsreglerne, kort sagt: i *Folkets dybe og stærke Retsfølelse*. Kaster man et Blik paa den ældste Retsorden, har hvert Landomraade indenfor de nordiske Landes Kreds haft sit Ting, hvor Omraadets eller Stammens fælles Anliggender, herunder navnlig Retsplejen, har været gjort til Genstand for Drøftelse og Beslutninger. Det var her — som forøvrigt ogsaa i det gamle Grækenland — ikke professionelle Dommere, men *Folkets egne Mænd*, der stod for Retsplejen og for Afgørelserne af Tvistemaal paa Tinget. Der kan, naar man læser Snorre Sturlason og de gamle islandske Sagaer med deres mange Skildringer af Retstvister og Retsscener fra Tinge, ikke være nogen Tvivl om, at ikke blot Stormændene, men ogsaa Menigmand i det nordiske Folks Oldtid har næret en brændende Interesse for Retsforhold, Retspleje og Retstvister. — Følelsen af Ret og Uret har været et fremtrædende Karaktertræk hos de nordiske Folk — og det er blevet ved at være det.

Paa Retslivets Omraade har Nordboerne igennem Tiderne bevaret en *stærk Følelse af deres Retsordens Styrke og Jævnbyrdighed med andre Landes*. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at man bevidst har modarbejdet Indførelsen af fremmede eller fremmedartede Retsregler, og at der stedse har gjort sig en Ængstelse

gældende for at vige fra, hvad gammel Ret og den fra Arilds Tid stammende Sædvane har foreskrevet. Endnu saa højt op i Tiden som i Højesteretsinstruksen fra 1771 klinger denne Uvilje imod fremmed Ret igennem i det — lidt kuriøse — Paabud til Prokuratorerne i § 30, hvori det hedder, at „Prokuratorerne skal beflicte sig paa kortelig og tydeligt at fremføre deres Sager uden at bruge Ræsonnering, som ej er grundet paa Loven, mindre understaa sig i at forklare Kongens Lov, hvilket han sig alene vil have forbeholdt i hvad Tilfælde det og kan være, ejheller maa de allegere (d. v. s. paaberaabe sig) andre Rigers og Folkes Statuta og Love uden i de Tilfælde, hvor Højesteret finder det uomgængeligt fornødent, saasom i de Sager, der rejse sig af det, som paa fremmede Steder er kontraheret.“

I nyere Tid er hertil kommet et overordentligt vigtigt Moment, nemlig *den nordiske Retsvidenskabs udpræget nationalt-selvstændige Karakter.*

Den danske Retsvidenskabs Indflydelse paa Retsudviklingen har før ca. 1800 — bortset fra Generalprokurator *Henrik Stampe's* Virksomhed — ikke haft væsentlig Betydning. Stampe bør her nævnes som Forkæmperen for Adskillelsen mellem Domsmagt og administrativ Øvrighed, og for Domstolene som det eneste virkelige Værn for Borgerne mod Overgreb fra Øvrighedens Side — en Kamp, som bør erindres i Dag, da man er Vidne til en i sine Konsekvenser yderst farlig Tendens hos Lovgivningsmagten til at lægge Afgørelser i en Række for Borgerne vigtige Retstvister mellem disse og Øvrigheden i Hænderne paa Ministrene.

Først med *Anders Sandøe Ørsted* træder den danske Retsvidenskab ud i Lyset som en væsentlig Faktor i Retsudviklingen. Danmark har haft den Lykke, at Grundsynspunkterne for den senere retsvidenskabelige Udvikling er blevet lagt af en Mand, der i sig forenede en eminent baade praktisk og teoretisk Dygtighed, ja Geni. For *Anders Sandøe Ørsted* og dermed for hele den danske

Retsvidenskab har det sikkert været af største Betydning, at han kom til at virke som praktisk Dommer, og at alle hans retsvidenskabelige Afhandlinger, der i Dag danner den danske Retsvidenskabs faste Grundvold, derfor i høj Grad er præget af hans igennem Praxis opøvede Judicium. Ogsaa Norge har haft en betydningsfuld Personlighed i den fremragende Retslærde *Schweigaard*, omend hans Indflydelse vel ikke kan sidestilles med Ørstedes. *Schweigaard* skrev efter sine Studieophold i Udlandet i „Juridisk Tidsskrift“ (Bind XXIII, Aargang 1834) en højst interessant Afhandling, „Betragtninger over Retsvidenskabens nuværende Tilstand i Tyskland“, om Forskellen mellem den nationale danske og norske Retsvidenskab paa den ene Side og den tyske Retsvidenskab paa den anden Side. Han pegede her paa de store Forskelligheder og navnlig paa den tyske Retsvidenskabs meget dogmatiske Præg. Det er et interessant Faktum, at Forholdet mellem den tyske og den nordiske Retsvidenskab stadig — over 100 Aar efter — kan karakteriseres paa den Maade, *Schweigaard* i sin nævnte Afhandling fremhævede, og det maa sikkert tages som et Udtryk for en fundamental Forskel i de nordiske og de tyske Synspunkter for Behandlingen af de retlige Problemer: Den tyske Retsvidenskab stærkt filosofisk-spekulativt præget — den nordiske afgjort praktisk-realistisk betonet.

Det kan vel være naturligt i denne Forbindelse at nævne nogle af de Jurister, der — udover de allerede nævnte — har haft den største Indflydelse paa Retsvidenskabens Udvikling i Norden. I Danmark bør da navnlig fremhæves *Karl Goos* og *Julius Lassen*; i Norge *Bernh. Getz*, *Francis Hagerup* og *Fr. Stang*; i Sverige-Finland *Jobs. Olai Dalecarlus*, adlet *Stiernhöök*, der betegnes som den svensk-finske Retsvidenskabs Fader, *Petter Abrahamsson*, *Daniel Nehrman*, adlet *Ehrenstråle*, og *M. Calonijs*, samt i nyere Tid i Sverige *T. Almèn* og i Finland *R. A. Wrede*.

Nordisk Retsvidenskab er ved en stadig Udvikling i snæver Kon-

takt med Domstolene og det praktiske Retsliv blevet et uvurderligt Hjælpemiddel for Domstolene i deres Afgørelse af Retstvistigheder paa en ganske anden Maade end noget andet Retsomraades.

Dette *Samarbejde* Haand i Haand *mellem* paa den ene Side *en paa udpræget nationalt Grundlag hvilende Ret og Retsudøvelse* og paa den anden Side *en paa det samme Grundlag hvilende Retsvidenskab* er noget, som særligt udmærker de nordiske Lande. I de angelsaksiske Lande findes der intet tilsvarende; Retsvidenskaben har her indtil for faa Aar tilbage befundet sig som Helhed paa et lavere Niveau, og de bedste Kræfter synes at være koncentreret om selve Rettens Udøvelse og Udvikling igennem Domstolene. U. S. A. synes dog at være inde i en overordentlig Udvikling paa Retsvidenskabens Omraade. I Tyskland støtter Retsvidenskaben vel i højere Grad Domstolene, men ved sin ofte meget teoretisk prægede Behandling af Problemerne bliver Retsvidenskaben ikke den Støtte for Domstolene, den kunde være. I de romanske Lande gør der sig noget tilsvarende gældende, omend paa en anden Maade og ikke helt saa udpræget; men ogsaa her har Retsvidenskaben ofte et meget dogmatisk Præg.

Før jeg slutter Omtalen af de Faktorer, som har bevirket, at Udviklingen af de nordiske Landets Retsordning har kunnet ske fra deres i store Træk fælles Grundlag paa ensartet Maade uden forstyrrende fremmed Paavirkning, maa jeg naturligvis — sidst, ikke mindst — pege paa den nære Forbindelse, der har været mellem Landene paa Grund af *Sproglægtskabet* og de *Unioner*, der til Stadighed har forbundet to eller flere nordiske Lande med hverandre.

Den nyere Tids Bestræbelser for Retsfællesskabets Udvikling, og de Organer gennem hvilke Udviklingen er sket.

Ved Virkeliggørelsen af en Unions-Sammenslutning eller anden Form for interstatligt Fællesskab kan man tænke sig at gaa to Veje: Enten kan man begynde, om jeg saa maa sige „fra oven“, med en mere eller mindre gennemført statslig Sammenslutning, for derefter indenfor dennes Rammer at søge udbygget et mere intimt Fællesskab indenfor de forskellige Livsomraader — eller man kan begynde „fra neden“, ved Skridt for Skridt at opbygge et Fællesskab paa de forskellige Livsomraader, for derefter at lade et større unionslignende Fællesskab fremtræde som den naturlige og konsekvente Afslutning paa den allerede faktisk gennemførte Bygning. Paa det retlige Omraade har man i moderne Tid valgt den anden af de ovenfor nævnte Fremgangsmaader — i Modsætning til de tidligere historiske Forsøg, som er sket efter den førstnævnte Model.

Jeg har ovenfor omtalt Dronning Margrethes Forsøg paa Dan- nelsen af en holdbar nordisk Union. De følgende Kongers for- gæves Forsøg paa at opretholde Unionen kender vi. Alle disse For- søg var først og fremmest bygget paa Magt og søgte „fra oven“ at skabe en Ramme, indenfor hvilken Fællesskabet skulde ud- formes. — Aarhundrederne gik, og i disse fjernedes igennem en Serie Krige Sverige og dermed ogsaa Finland mere og mere fra Danmark-Norge-Island, indtil endelig det 18. og 19. Aarhundreders

Begivenheder paany vakte Følelsen af Samhørighed. Efter at et nyt Forsøg paa en Unionsdannelse „fra oven“ var glippet med Frederik den VI's Stilling til Muligheden for at bestige den svenske Trone i Aaret 1809, maatte Tanken om en Forening af de nordiske Riger „fra oven“ foreløbig anses for skrinlagt. — Om dette har været til Gavn for Forholdet mellem de nordiske Folk skal ikke afgøres her; jeg skal kun pege paa, at snart derefter rejste sig i Folkene selv den „Skandinavisme“, som ogsaa paa det retlige Omraade har dannet Udgangspunktet for de fællesnordiske Bestræbelser — man tog fat paa en Opbygning af et Fællesskab „fra neden“, som har givet positive og varige Resultater.

Ved en Redegørelse for de *Bestræbelser, der siden Midten af forrige Aarhundrede har været udfoldet for paany at samle det skilte og naa til en mere ensartet nordisk Lovgivning, Retsudøvelse og Retsordning i det hele*, maa man blandt de Organer, der har skabt Fællesskabet, først og fremmest nævne *de nordiske Juristmøder*.

Det første nordiske Juristmøde blev afholdt paa svensk Initiativ i 1872 og var et af de praktiske Udslag af den i første Halvdel af forrige Aarhundrede opvaagnende Skandinavisme. I Indbydelsen til Mødet henvises til den Tilnærmelse i kommerciel og industriel Henseende, som — befordret af de forbedrede Kommunikationer — havde fundet Sted mellem de skandinaviske Folk i den senere Tid, og som havde frembragt en stadig voksende Trang til et mere almindeligt og udbredt Kendskab til de enkelte Landes Retsinstitutioner. Der henvises til, at alle vigtigere Reformers i Lovgivningen fordrer Belysning igennem en retsvidenskabelig Drøftelse, og der henvises til de Omraader, paa hvilke en saadan har særlig Interesse.

Endvidere henvises til den væsentlige Overensstemmelse i de retlige Synspunkter, der anlægges i hele Norden, og til det oprindelige fælles Grundlag for de nordiske Retsinstitutioner, der

altsammen peger paa, at Løsningen af de store Opgaver, der stilles til Lovgivningen og Retsudviklingen, bør kunne finde Sted paa ensartet Maade.

Derefter afholdtes regelmæssigt med 3 Aars Mellemlum et nordisk Juristmøde i den svenske, norske og danske Hovedstad lige op til den nuværende Krigs Udbrud. Dog opgaves Mødernes Afholdelse i Aarene mellem 1902 og 1919, dels paa Grund af Unionsopløsningen i 1905, dels paa Grund af Verdenskrigen 1914—1918. Efter Verdenskrigen optoges de paany i 1919, idet samtidig Finland og Island blev repræsenteret.

De nordiske Juristmøders Formaal er udtrykt i Lovenes § 1, hvori det hedder: „De nordiske Juristmøder har til Hensigt gennem en ordnet Forhandling mellem danske, finske, islandske, norske og svenske Jurister at virke til at uddanne en saa vidt muligt samstemmende sagkyndig Dom angaaende Rets- og Lovgivningsspørgsmaal, der er af Vigtighed for de nordiske Riger.“

Formændene for de nordiske Juristmøders Bestyrelsesafdelinger er i Øjeblikket: For Danmark Højesteretsdommer *V. Topsøe-Jensen*; for Sverige Præsidenten for Svea Hovrätt *Birger Ekeberg*; for Norge Højesterettsjustitiarius *Paal Berg*; for Finland Professor, Justitierådet *O. Hj. Granfelt* og for Island Højesteretsdommer *Einar Arnorsson*.

De nordiske Juristmøders Betydning for den ensartede Retsudvikling i Norden fremgaar maaske klarest af det Faktum, at saa at sige alle de retlige Forhold, der er reguleret igennem den nordiske Fælleslovgivning, har været gjort til Genstand for Drøftelse paa de nordiske Juristmøder. Det kan uden Overdrivelse siges, at *den fællesnordiske Lovgivning er skabt paa de nordiske Juristmøder*. Jeg skal i nogle faa Træk søge at illustrere dette.

Paa det første Møde i 1872 var et af Emnerne Spørgsmaalet om, hvorvidt der burde tilstræbes Overensstemmelse mellem de nordiske Landes Vekselret. Nogle Aar efter blev der nedsat Kommissioner

i hvert af de 3 nordiske Lande, der skulde samarbejde med det Formaal at skabe en fælles Veksellov, og efter et fleraarigt Arbejde blev den 7. Maj 1880 i alle tre Lande den første fælles nordiske Veksellov stadfæstet. Denne er senere afløst af den nye fællesnordiske Veksellov fra 1932. Denne Udvikling fra Juristmødet over Kommissionsarbejdet til en ensartet Lovs Vedtagelse i alle de nordiske Lande staar som Prototypen paa Tilblivelsen af de fællesnordiske Love.

Af andre paa Møderne behandlede Emner kan nævnes Drøftelsen af Formueforholdet mellem Ægtefæller, der dannede Grundlaget for Arbejdet i den fælles skandinaviske Kommission, der udarbejdede de senere vedtagne, ensartede Ægteskabslove. Fremdeles: Spørgsmaalet om Aktieselskabslovgivningen; Spørgsmaalet om Sø-Panterettigheder, der satte sig Spor i den senere fælles Sølov af 1892; Spørgsmaalet om Myndighedsreglerne og om Ægtefællers Arveret; Spørgsmaalet om Forældelse af Fordringer, der førte til en norsk Lov af 1896 og en dansk Lov af 1908; Spørgsmaalet om Reglerne for Erhvervelse af Statsborgerret, der førte til i det væsentlige ligelydende Love i Sverige og i Danmark i henholdsvis 1894 og 1898, der senere blev afløst af ensartede Love — i Sverige i 1924, i Danmark 1925 og i Norge samme Aar; endvidere Spørgsmaalet om en nordisk Checklovgivning, der førte til den fælles Checklov af 1897, senere afløst af Loven af 1932; Spørgsmaalet om Afbetalingskøb, der førte til den fælles Lov herom, i Danmark i 1917; Spørgsmaalet om fælles Lovregler for Kontrol med Livsforsikringselskaber, der senere efter et Kommissionsarbejde førte til omtrent ligelydende Love herom i Sverige, Danmark og Norge; Spørgsmaalet om Forsikringsaftaler, der dannede det væsentlige Grundlag for den senere fælles Lov om Forsikringsaftaler, i Danmark af 1930. Ogsaa med Hensyn til Skabelsen af de øvrige fællesnordiske Love, f. Eks. Fimaloven, Varemærkeloven, Købeloven, Aftaleloven, Kommissionsloven, Adopti-

onsloven, Gældsbrevsloven, Patentloven og Forfatterloven, for at nævne nogle af de vigtigste, har de nordiske Juristmøder haft deres Betydning, enten igennem direkte Drøftelser eller igennem de mere uformelle Samtaler, som Møderne gav Lejlighed til imellem de nordiske Jurister.

Et Indblik i Arten af de Emner, der behandles paa disse Møder, faas, naar jeg nævner nogle af Diskussionsemnerne paa det sidste Møde i Helsingfors 1937: Lovgivningens Stilling til Pressens Behandling af Retssager; Spørgsmaalet om, i hvilken Udstrækning Princippet om Ekspropriation er berettiget ved Reform af Jordlovgivningen; Spørgsmaalet om Huslejelovgivningen; et Spørgsmaal vedrørende Reform af Aktieselskabslovgivningen; Spørgsmaal om Bedrageri mod Publikum og Erstatningsspørgsmaal ved Gennemførelse af Statsmonopoler.

Jeg har allerede herved nævnt *de internordiske Kommissioner*, der ved saadanne Lejligheder nedsættes til at gennemarbejde det foreliggende Emne, og som afgiver meget udførlige Kommissionsbetænkninger med Lovudkast paa de forskellige Landes Sprog.

Allerede i 1901 blev der paa Foranledning af den svenske Regering nedsat en svensk, dansk og norsk Kommission med det Hverv at fremsætte Forslag til Forandringer i Lovgivningen med Hensyn til visse Dele af Obligationsretten, navnlig Reglerne om Køb og Bytte af Løsøre og i Forbindelse dermed de almindelige Grundsatninger for Afslutning af Retshandler, saaledes at Kommissionen i det Omfang, som Arbejdet efter dens Skøn fordrede det eller gjorde det ønskeligt, vilde kunne inddrage ogsaa andre Emner af Obligationsretten under sin Behandling. Hermed paabegyndtes et planmæssigt Kommissionsarbejde.

Fremdeles skal jeg nævne det fællesnordiske retsvidenskabelige Tidsskrift „*Tidsskrift for Rettsvitenskap*“, der siden 1888 er udkommet og som udgives af Den Stangske Stiftelse i Oslo. Tids-

skriftet indeholder Bidrag fra samtlige de nordiske Landes Jurister og har en Redaktør i hvert Land samt en Hovedredaktør i Oslo, for Tiden Højesteretsdommer *Erik Sølem*. Tidsskriftet har i de forløbne Aar dannet et meget værdifuldt Supplement til de nordiske Juristmøder, idet mange Emner først i Tidsskriftet er taget op til Behandling, hvorefter — naar Interessen dermed var vakt — Spørgsmaalet tages op paa et Juristmøde. Ogsaa den videnskabelige Uddybning af et paa et Juristmøde drøftet Emne finder hyppigt sin Plads i Tidsskriftet. En særlig Betydning har Tidsskriftet ved, at det hvert Aar bringer Udvalg af de nordiske Landes Højesteretspraksis, refereret og kommenteret af et Medlem af den paagældende Højesteret. Dette er af største Betydning for Dommere, Universitetslærere og Sagførere i de andre Lande, som derved kan følge med i Udviklingen af Retspraksis i Norden. Man kan roligt sige, at der ikke findes en betydelig Retslærd med nogen Produktion bag sig i de nordiske Lande, som ikke har ydet et eller flere Bidrag til dette Tidsskrift, hvis Standard er høj, og hvis Betydning derfor er stor. Naar en Afhandling optages heri, læses og vurderes den — og dermed dens Forfatter — af Jurister i det øvrige Norden.

Ogsaa paa særlige Omraader af Retten findes der et intensivt nordisk Samarbejde. Jeg kan f. Eks. nævne Tidsskriftet „*Nordiske Domme i Sofartsanliggender*“, som udgives af Nordisk Skibsrederforening ved den kendte dansk-norske Sørretsspecialist *J. Jantzen*, og som har stor Betydning for alle, der beskæftiger sig med Søsager og de dermed i Forbindelse staaende retslige Problemer.

Endelig maa som virksomme Faktorer i det fællesnordiske Samarbejde paa Rettens Omraade nævnes de ofte tilbagevendende *Møder for juridiske Studenter* fra de forskellige Lande, der bidrager til at fremme denne fælles Udvikling, ikke alene igennem de Emner, der forhandles, og de Foredrag, der holdes, men ogsaa ved paa et tidligt Tidspunkt at bringe de Jurister sammen, der skal præge Udviklingen i det kommende Slægtled, saaledes at person-

lige Forbindelser knyttes og retlige Emner drøftes mellem dem paa et Tidspunkt, da de er stærkt modtagelige for nye Impulser.

Paa særlige Omraader skal nævnes „*De nordiske Kriminalistforeninger*“, der er Foreninger af Jurister, Læger o. a., der interesserer sig for alt, hvad der vedrører Strafferetten, og som ved en Række Møder i Aarets Løb udveksler Synspunkter og Erfaringer for dette Omraades Vedkommende. Endvidere „*Det nordiske administrative Forbund*“, der har til Opgave dels at samle Administrationens Embedsmænd i de nordiske Riger for gennem Møder, Foredrag og Diskussioner at gøre dem nærmere bekendt med de enkelte Landes administrative Forhold, dels i saa vidt Omfang som muligt at virke for Ensartethed og Reformer indenfor de 5 Landes Administrationer.

De to Foreninger samler Resultaterne af Møderne dels i „*Kriminalistforeningens Aarbog*“, dels i „*Nordisk administrativ Tidsskrift*“, og Læsning af disse vil vise, hvilken overordentlig Betydning disse Drøftelser har i Henseende til at fremkalde et ensartet Syn paa de under disse Omraader hørende Problemer i de enkelte nordiske Lande.

Sluttelig kan der nævnes Tidsskriftet „*Nordisk Tidsskrift for International Ret*“, der beskæftiger sig med Emner fra den internationale Rets Omraade.

I Aarene 1879—99 udkom en saakaldt „*Nordisk Retsencyclo-pædi*“ i 5 Bind, der indeholder en sammenlignende Fremstilling af dansk, norsk og svensk Privatret, Strafferet, Proces-, Forvaltnings- og Statsret, men ikke Handels- og Søret. Saafremt man i Dag vilde søge at skabe et tilsvarende Værk omfattende samtlige Rettens Discipliner, vilde man ved at sammenholde den med den gamle Ud-gave forbavses over de store Fremskridt, der i de mellemliggende Aar er sket med Henblik paa Skabelsen af et fællesnordisk Retsgrundlag.

Oversigt over den fællesnordiske Lovgivning.

Resultaterne af de ovenfor skildrede Bestræbelser er meget forskellige paa de forskellige Retsomraader.

Naturligvis maa det allerede paa Forhaand være givet, at Resultaterne har været størst paa de Omraader, hvor de nordiske Folk har en intim praktisk Berøring med hinanden, de internationale Forbindelsers Omraader.

Kaster man herefter et Blik paa det nordiske Lovgivningsfællesskab, vil man da ogsaa se, at dette navnlig har udviklet sig paa *Formuerettens* og paa *Person- og Familierettens Omraade*. Det er jo heller ikke saa mærkeligt, at det netop er her, at det største Arbejde har fundet Sted. Indenfor Formueretten falder jo de internationalt prægede Retsforhold: Køb og Salg, Befragtning af Varer, Betaling ved Veksler og Checks etc. etc. Det er derfor ogsaa her, at der findes den største Trang til internationalt ensartede Regler, en Trang, der har ført til en saa at sige ensartet Veksel-, Check- og Søret for Størstedelen af den civiliserede Verden. Men kommer man udover Transporten af Varerne fra Land til Land og Betalingen af disse, har man ikke kunnet gennemføre en ensartet Handelsret for hele den civiliserede Verden. Dette har man derimod i meget væsentligt Omfang været i Stand til at gennemføre indenfor de nordiske Riger, fordi disse i alt væsentligt bygger paa en ensartet Retsopfattelse. Ogsaa indenfor den øvrige Formueret har der i

mange Tilfælde gjort sig en Trang til Ensartethed gældende for de nordiske Riger, f. Eks. indenfor Forsikringsområdet, og store Resultater er da ogsaa naaet her.

Indenfor Person- og Familieretten kan man naturligvis ikke pege paa en tilsvarende stærk praktisk Trang, men paa den anden Side er de Regler, der gælder for Ægteskab og Familieliv, vel nok nogle af de mest karakteristiske Udtryk for et Folks Livsopfattelse, dets moralske og retlige Standard, saaledes at det maa staa som en naturlig og betydningsfuld Ting for de nordiske Folk med den stærke Samhørighedsfølelse at tone fælles Flag overfor Verden paa dette Omraade, hvilket da ogsaa er sket i udstrakt Grad.

Indenfor den sociale Forsorgs Omraade har en Blanding af praktiske og idéelle Synspunkter ført til et udstrakt Samarbejde mellem de nordiske Lande.

Kommer man imidlertid udenfor disse Omraader til Strafferet, Retspleje, Forvaltningsret etc. etc., gør der sig ikke en tilsvarende Trang gældende. Her spiller de enkelte Folks igennem Aarhundreder opbyggede særlige Forhold ind i udpræget Grad. I de senere Aartier har der dog navnlig paa Retsplejens Omraade gjort sig Tendenser til en ensartet Lovgivning gældende.

Jeg skal herefter først give en kortfattet Oversigt over de positive Resultater af det internordiske Arbejde paa Lovgivningens Omraade.

Privatretten.

Formueretten.

Paa dette Omraade er det naturligt først og fremmest at nævne de nordiske Landes *Købelove*, nemlig den danske Lov om Køb af $\frac{6}{4}$ 1906 og de tilsvarende svenske og norske Love af henholdsvis 1905 og 1907. Der findes ikke nogen tilsvarende finsk Købelov, omend der er iværksat en Drøftelse af Mulighederne herfor. Der-

imod findes en islandsk Lov om Køb af 1922. — Købeloven indeholder som bekendt en Regulering af de Spørgsmaal, der normalt opstaar ved Køb og Salg, saasom f. Eks. Købesummens Bestemmelse, Reglerne om Leveringsstedet, Leveringstiden, Risikoovergang, Forsinkelse, Renter, manglende Betalingsevne, Mangler etc. etc. — Det kan herved nævnes, at den store svenske Jurist *Almén* har skrevet et Værk om Købeloven, der har fundet vid Udbredelse over hele Norden og overalt betragtes som et Standardværk af første Rang.

Det næste store Lovkompleks paa Formuerettens Omraade kom i Danmark i 1917, da vi som et Resultat af de nordiske Civillovskommissioners Arbejde fik Lovene af 8. Maj om *Aftaler og andre Retsbandler paa Formuerettens Omraade*, om *Kommission, Handelsagentur og Handelsrejsende* og om *Køb paa Afbetaling*. Ikke mindst den første Lov indeholder en lang Række grundlæggende Bestemmelser og Regler paa Formuerettens Omraade, saaledes i Kap. I om Afslutning af Aftaler, i Kap. II om Fuldmagt og i Kap. III om ugyldige Viljeserklæringer. Til Aftaleloven svarende Love vedtoges i samtlige nordiske Lande, i Sverige i 1915, i Norge 1918, i Finland 1929 og paa Island 1936. Kommissionsloven — indeholdende Regler om Kommissionærens Rettigheder og Pligter etc. samt for Handelsagenter og Handelsrejsende — har vi fælles med Norge og Sverige, hvis Love er af henholdsvis 1914 og 1916; Afbetalingskøbsloven med Sverige, Norge og Finland, hvis Love er af 1915, 1916 og 1923. Ved Omtalen af disse Love er der Grund til for Danmarks Vedkommende særligt at mindes *Julius Lassens* Navn for hans utrættelige Arbejde indenfor de skandinaviske Civillovskommissioner.

Forsaavidt angaar Retsreglerne om fast Ejendom og Realkredit-ten i det hele, bør her nævnes den danske Lov om *Tinglysning* af 31. Marts 1926 — hvis Tilblivelse er knyttet til *Vinding Kruse's* Navn —, der har været af stor Betydning for Retsudviklingen i

Norden paa dette Omraade; saaledes falder den svenske Tinglysningsordning af 1932 paa væsentlige Punkter sammen med den danske Ordning, ligesom den norske Tinglysningslov af 1935 i vidt Omfang har taget den danske Lov til Forbillede.

Alle disse Love er af grundlæggende Betydning for Handelen og Næringslivet. Dette gælder ogsaa den danske *Gældbrevslov* af 13/4 1938 — herhjemme navnlig knyttet til *Henry Ussing's* Navn — til hvilken der svarer en svensk Lov af 1936 og en norsk Lov af 1939, hvorimod Finland og Island endnu ikke har vedtaget tilsvarende Love. Indenfor denne Gruppe kan endelig ogsaa nævnes den danske Lov af 22/12 1908 om *Forældelse* af visse Fordringer, hvortil svarer en norsk Lov af 1896 (der dog har noget afvigende Forældelsesfrister).

Udover disse centrale Love findes der imidlertid yderligere paa en Række af Erhvervslivets specielle Omraader fællesnordiske Love, der — som allerede Titlerne vil vise det — er af den største praktiske Betydning og Interesse. Jeg har saaledes ovenfor nævnt, at man allerede i 1880 fik den første fællesnordiske *Veksellov*, der forøvrigt i Danmark, Norge og Sverige vedtoges paa samme Dag, nemlig den 7/5 1880, og som senere vedtoges for Islands Vedkommende; men med den internationale Udvikling af Veksellovgivningen maatte Loven revideres, og den 23/3 1932 vedtoges en ny Veksellov; samme Aar blev en tilsvarende Lov vedtaget i Sverige, Norge og Finland, og Aaret efter paa Island. — Paa samme Maade blev den oprindelige *Checklov* af 1897 afløst af en ny Checklov af 23/3 1932, der samme Aar gennemførtes i Sverige, Norge og Finland og Aaret efter paa Island.

Af særligt vigtige Love indenfor Erhvervslivet skal endvidere fremhæves *Soloven* af 1/4 1892 — indeholdende Retsreglerne for Skibe, Rederi, Skibsførere, samtlige Regler om Befragtning (herunder bl. a. Konnossementer), Havari, Søpanteret etc. —, til hvilken der svarer en svensk Lov af 1891 og en norsk Lov af 1893

samt en islandsk Lov af 1936. Ogsaa de senere Ændringer i Søloven — Lovene af $27/3$ 1929 og $7/5$ 1937 (med Konnossementskonventionen) — er fælles for Danmark, Norge, Sverige og Finland. — I denne Forbindelse kan endvidere nævnes *Sømandsloven* af $1/5$ 1923, hvortil svarer en svensk Lov af 1922, en norsk Lov af 1923, en finsk Lov af 1924 og en islandsk Lov af 1930.

Indenfor *Forsikringsomraadet* findes den centrale og overordentlig betydningsfulde Lov om *Forsikringsaftaler* af $16/4$ 1930, hvortil svarer de svenske, norske og finske Love af henholdsvis 1927, 1930 og 1933. En — ogsaa i det øvrige Norden — meget anvendt Kommentar til den danske Lov er forfattet af Højesteretsdommer *Drachmann Bentzon*.

Omend der ikke eksisterer nogen fællesnordisk *Aktieselskabslov*, har Bestræbelser for et Samarbejde paa dette Omraade været udfoldet. Under Forarbejderne til den nye svenske Aktieselskabslov, der træder i Kraft 1. Jan. 1948, har der været holdt stadige Konferencer med dertil udpegede Delegationer fra Norge, Finland og Danmark. Der viste sig paa en Række vigtige Punkter at herske Overensstemmelse i Synspunkterne, og ved den kommende Revision af den danske Aktieselskabslov vil der sikkert paa dette praktisk vigtige Omraade blive taget et nyt Skridt henimod nordisk Retsfællesskab.

Paa mere specielle Omraader indenfor Erhvervslivet kan fremhæves *Firmaloven* af $1/3$ 1889, til hvilken der svarer Love i Sverige, Norge og Finland af henholdsvis 1887, 1890 og 1895, samt *Varemærkeloven* af $7/4$ 1936, der i Hovedsagen er fælles for samtlige nordiske Lande. I den svenske Lov af $5/7$ 1884 blev i 1937 indført saadanne Ændringer, at den i Hovedsagen stemmer med de øvrige nordiske Landes Ret; det samme gælder den finske Lov af 1889 og 1921.

Endelig kan paa et særligt Omraade nævnes *Luftfartsloven* af $1/5$ 1923, der har sit Sidestykke i den svenske Lov af 1922, den norske og finske Lov af 1923 og den islandske Lov af 1929, samt

Loven af 7/5 1937 om *Befordring med Luftfartøj*, hvorom tilsvarende Love er givet i Sverige og Finland i 1937 og i Norge i 1936.

Person-, Familie- og Arveretten.

Gaar man herfra over til det Omraade, paa hvilket der næst Formueretten findes den største fællesnordiske Lovgivning, nemlig Person-, Familie- og Arveretten, maa først og fremmest nævnes *Loven af 30/6 1922 om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning*, der indeholder alle Regler om Forlovelse, Ægteskabsbetingelser, Lysning, Vielse, Ægteskabs Omstødelse, Separation og Skilsmisse m. v. — Hertil slutter sig *Loven af 18/3 1925 om Ægteskabets Retsvirkninger*, indeholdende Reglerne om Ægtefællers gensidige økonomiske Rettigheder og Forpligtelser, deres Gældsansvar, Reglerne for Ægtepagter og andre Retshandler mellem Ægtefæller, Bosondring m. v. Disse Love er for samtlige nordiske Landes Vedkommende udsprunget af et nordisk Samarbejde, jfr. den svenske „Giftermålsbalk“ af 1920, de norske Love af 1918 og 1927, den finske „Äktenskapslag“ af 1929 og de islandske Love af 1921 og 1923. — Ikke blot Reglerne om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning er i det væsentligste ens, men ogsaa det forsaavidt vanskeligere Problem: Formueforholdet mellem Ægtefæller er løst paa ensartet Maade. Som Professor *Borum* udtaler i sin „Familieret“ (II. Del): „Den legale Formueordning mellem Ægtefæller er med visse mindre Afvigelser i Enkeltheder den samme i de nordiske Lande. Hovedtrækkene er i alle fem Lande: Ligestillethed for begge Ægtefæller, Særtraaden og Særhæften, og en Lighedeling ved Skifte“. Derimod adskiller Landene sig i flere Grupper hvad Terminologien angaar. — Ved Arbejdet for Gennemførelsen af en ensartet nordisk Ret paa hele dette Omraade var særlig den afdøde danske Jurist *Viggo Bentzon* en virksom Medarbejder.

Som den tredie herhenhørende Lov skal nævnes *Loven om Ægtefællers Arveret og uskiftet Bo*.

I Sverige er Bestemmelser herom optaget i *Loven om Arv af 1928* og *Loven om „Boutredning och Arvskifte“ af 1933*.

Af andre familieretlige Love skal nævnes *Loven om Adoption af 26/3 1923*, hvortil svarer en svensk og en norsk Lov af 1917 samt en finsk Lov af 1925.

Indenfor Personretten skal nævnes den vigtige *Lov af 30/6 1922 om Umyndighed og Værgemaal*, hvortil svarer den svenske Lov af 1924 om „*Formynderskap*“ og den norske Lov af 1927 om „*Vergemaal for umyndige*“. *Loven* indeholder de Regler, der gælder for Umyndige, om Værger, Forældremyndighed, Lavværgemaal, Umyndiges og Sindssyges Erstatningsansvar etc.

Endelig skal her nævnes de meget betydningsfulde *Konventioner* mellem samtlige nordiske Lande angaaende en Række familieretlige Forhold.

For det første Konventionen angaaende *Inddrivelse af Underholdsbidrag*, jfr. Bekendtgørelser af 28/12 1931 i Danmark og Island samt Love af s. A. for Sverige, Norge og Finland. Denne Konvention bestemmer, at Domme, administrative Beslutninger eller skriftlige Vedtagelser i en af de kontraherende Stater, som kan fuldbyrdes i denne, og i Henhold til hvilke det paahviler en Person at udrede Underholdsbidrag til Ægtefælle, Ægtebarn, Stedbarn, Adoptivbarn, Barn udenfor Ægteskab eller saadant Barns Moder, ogsaa skal kunne *fuldbyrdes umiddelbart* i enhver af de andre Stater.

Omend de nordiske Ægteskabslove som nævnt i Hovedtræk er ensartede, findes der naturligvis — som jeg nedenfor skal komme nærmere ind paa — adskillige afvigende Enkeltheder. For at raade Bod paa de Vanskeligheder, dette kan medføre ved de hyppige Ægteskaber mellem Borgere fra de forskellige nordiske Lande, har disse afsluttet Konventioner angaaende international-privatretlige

Bestemmelser om *Ægteskab, Adoption og Værgemaal* etc. — jfr. Bekendtgørelser af 28/12 1931 for Danmark og Island, kgl. Forordning s. A. i Sverige og Love s. A. for Norge og Finland, for hvilket sidste Lands Vedkommende tillige bemærkes Loven om familieretlige Forhold af international Natur af 1929 —, hvorefter det nærmere reguleres, hvilken Stats Ret der skal være afgørende for en Persons Ret til at indgaa *Ægteskab*, hvilken Stats Ret der gælder for *Lysning og Vielse*, for *Ægteskabets Retsvirkninger* etc., for *Adoption og Værgemaal* etc., naar det drejer sig om en Statsborger i et af de nævnte Lande, der i disse Forhold kommer i Berøring med et af de andre Landes Ret.

Endelig bemærkes Konventionerne angaaende *Arv og Dødsboskifte* — jfr. Bekendtgørelse af 4/10 og 1/7 1935 for Danmark og Island, Lov af 1935 for Sveriges Vedkommende, samt Love af 1934 og 1935 for henholdsvis Norges og Finlands Vedkommende — der omhandler de Problemer, der kan opstaa ved *Arv og Skifte* i et af de kontraherende Lande vedrørende *Efterladenskaber* efter en Statsborger i et af de andre Lande, der dør i det paagældende Land, eller som efterlader sig Gods i det paagældende Land.

Disse Konventioner er, som man vil forstaa, et overordentlig betydningsfuldt Supplement til de tilsvarende nationale Love i de enkelte nordiske Riger.

Da jeg nedenfor skal gøre Lovgivningen paa Person-, Familie- og Arverettens Omraade til Genstand for nærmere Omtale, har jeg her kun fremdraget nogle Hovedpunkter.

Den offentlige Ret.

Gaar vi fra Privatretten over til *den offentlige Ret*, vil vi se, at de fællesnordiske Loves Antal af de ovenfor anførte Grunde, navnlig Manglen paa praktisk Trang, skrumper ind.

Det vil vel være naturligt her først og fremmest at nævne

Statsretten. Som bekendt eksisterer der ikke fælles Grundlove for de nordiske Lande; hvert Land har sine Grundlove og grundlæggende Synspunkter for Statsstyret og Borgernes Forhold til Staten. Men Hovedtrækkene i Statsforfatningerne er, som det ogsaa fremgaar af Styreformens demokratiske Karakter i samtlige nordiske Lande, i væsentlige Træk ensartede. — Derimod er der paa et af de vigtigste Omraader indenfor Statsretten skabt et Fællesskab igennem de ensartede *Indfødsretslove* i Danmark, Island, Norge, Sverige og Finland, jfr. Loven om Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret af $18/4$ 1925 og de tilsvarende Love i Sverige og Norge af 1924 og i Island af 1935 samt den finske Lov om Erhvervelse og Fortabelse af finsk Medborgerret af 1941. De heri indeholdte Regler skal jeg dog ikke komme nærmere ind paa, da de paa forbilledlig Maade er fremstillet i den af Foreningen „Norden“ udgivne Bog af Kontorchef i Indenrigsministeriet *Knud Larsen*: „Nordisk Statsborgerret“ (Kbhvn. 1944).

Hvad *Retsplejen* angaar, har hidtil selve Retsplejens Organisation og Procesmaaden været af ret forskellig Karakter mellem paa den ene Side Danmark-Norge, der har haft en efter mere moderne Principper opbygget Retspleje — hvis Gennemførelse for Danmarks Vedkommende navnlig skyldes afdøde Professor *H. Munch-Petersen's* utrættelige Indsats —, og paa den anden Side Sverige-Finland, hvis Procesmaade hidtil har været mere traditionelt præget; forøvrigt er der i Sverige og Finland stærke Bestræbelser i Gang vedrørende en Revision af Retsplejen, saaledes at denne mere nærmer sig den dansk-norske Ordning. Jeg skal nedenfor gøre disse Forhold til Genstand for en nærmere Omtale.

Arbejdet for Ensartethed paa dette Omraade har navnlig givet sig Udslag i den meget vigtige *Konvention* mellem samtlige nordiske Lande *vedrørende Anerkendelse og Fuldbyrkelse af Domme*, der traadte i Kraft i Henhold til Bekendtgørelse af $10/5$ 1933 for Danmark og samme Aar for Island, medens de andre nordiske

Lande havde sat den i Kraft ved Love af 1932. Konventionen fastslaar den betydningsfulde Regel, at *retskraftige Domme, som i en af de kontraherende Stater er afsagt i borgerlige Sager, skal have bindende Virkning i de andre Stater*; det samme gælder Straffedomme, forsaavidt de angaar Erstatning eller Oprejsning for skadegørende Handlinger. Med Domme sidestilles endvidere visse andre Afgørelser og Forlig samt Udeblivelsesdomme under visse Betingelser. Der fastsættes nærmere Regler for Gennemførelsen, ligesom der gøres forskellige Undtagelser fra Hovedreglen.

Hertil kommer Konventionen om *Konkurs*, der traadte i Kraft i Henhold til dansk Bekendtgørelse af 1/9 1934 og islandsk Bekendtgørelse s. A. samt Love i Sverige og Finland af 1934 og i Norge af 1933. Konventionen fastslaar den Grundsætning, at Konkurs, der er erklæret i en af de kontraherende Stater, ogsaa skal omfatte Skyldnerens Formue i de andre Stater, og giver en Række detaillerede Regler for Konkursens Gennemførelse i saadanne Tilfælde.

Indenfor Retsplejens Omraade skal endelig nævnes Loven af 21/12 1938 om *Frihed for Arrest og Forbud med Hensyn til visse Luftfartøjer*, der i Sverige har sit Sidestykke i en Lov af 1939.

Hvad derimod *Strafferetten* angaar, har det ikke endnu været muligt at gennemføre noget positivt Lovfællesskab. Samarbejdet mellem Nordens Jurister i Hensende til Udveksling af Synspunkter og Erfaringer er imidlertid meget aktivt paa dette Omraade, navnlig igennem de overfor nævnte nordiske Kriminalistforeninger og disses Tidsskrift „*De nordiske Kriminalistforeningers Aarbog*“. Ikke mindst den kendte svenske Jurist, Hovrättspresident *K. Schlyter* har paa dette Omraade gjort en stor Indsats.

Paa den *socialt Forsorgslovgivnings* Omraade findes der derimod flere Traktater og Overenskomster af stor praktisk Betydning, som nedenfor vil blive gjort til Genstand for en særlig Omtale. —

Indenfor de øvrige Retsomraader findes der ingen egentlige „fællesnordiske“ Love udsprunget af et nordisk Samarbejde. Imidlertid findes der paa mange andre Retsomraader en livlig Forbindelse og Tankeudveksling mellem de dermed beskæftigede Jurister. I det hele maa ved Bedømmelsen af Retsfællesskabet i Norden det levende Samarbejde mellem Nordens Jurister paa saa at sige alle Retslivets Felter ikke glemmes.

Belysning af Retsfællesskabets Indhold ved Fremdragning af Træk af de nordiske Landes Retsregler indenfor enkelte Omraader af mere almén Interesse.

Jeg har ovenfor forsøgt i en overskuelig, skematisk Form at give et samlet Billede af det nordiske Fællesskab paa Lovgivningens Omraade. Et saadant Billede maa nødvendigvis faa et ret summarisk Præg og kan vel give den læge Læser et rent udvortes Billede af, paa hvilke Retsomraader disse Bestræbelser har været iværksat, og i hvilket Omfang de har resulteret i fælles Lovgivning, men kan ifølge Sagens Natur ikke give Læseren noget Indtryk af, i hvilket Omfang det rent indholdsmæssigt er lykkedes at samordne de nordiske Landes Lovgivninger paa disse Omraader. Det maa naturligvis ogsaa paa Forhaand staa som en uløselig Opgave overfor Kredsen af Læsere at give en fuldstændig Redegørelse for Ligheder og Forskelligheder i den samlede fællesnordiske Lovgivning. Men der rejser sig dog det Spørgsmaal, om det ikke skulde være muligt paa en umiddelbart fattelig Maade at give en ikke-juridisk uddannet Læser et anskueligt Billede af, hvorledes en saadan Lovgivning tager sig ud „indefra“ med Belysning af dens Ligheder og Forskelligheder.

At tage et enkelt Emne uden Relation til det daglige Liv ud og sammenligne de foreliggende Retsregler herom, f. Eks. Reglerne om Forældelse af Fordringer el. lign., vil nu givetvis ikke kunne give Læserne noget saadant anskueligt Billede. Det er ikke

Tanken, og det vilde ejheller være muligt indenfor denne lille Publikations Rammer, at foretage en systematisk sammenlignende Gennemgang af samtlige fællesnordiske Loves Regler — og det vilde, selvom det var muligt, ikke give Læseren noget anskueligt Billede af Fællesskabet.

Saavidt jeg kan se, kan dette kun gøres ved af Helheden at udtrage nogle enkelte Afsnit, som i særlig Grad har almindelig Interesse og forsøge igennem disse at belyse Fællesskabets Indhold.

Jeg har herved først valgt de Retsregler, der regulerer Ægteskabet, idet disse jo har en helt almén Karakter og kan paaregne ikke blot almindelig Interesse, men ogsaa større Forkendskab end de fleste andre Retsregler. Jeg skal derfor i det følgende gennemgaa de særlige Regler om *Ægteskabets Indgaaelse og Opløsning* samt om dets *Retsvirkninger*, saaledes som disse sammenlignelsesvis fremtræder i den nordiske Lovgivning. — Fremdeles skal jeg søge paa et enkelt Omraade indenfor *Formueretten* at vise nordisk Rets Stilling i Forhold til den øvrige europæiske Ret. — Derudover har de Regler, der knytter sig til *Retsplejen, den sociale Forsorgslovgivning* og *Strafferetten* altid haft Offentlighedens Interesse, og jeg skal søge ud af disse Omraader at udtrage nogle Træk til Belysning af Fællesskab og Forskelligheder.

A. Ægteskabslovgivningen.

Som ovenfor nævnt har vi i *Danmark* Reglerne samlet i 3 Love, nemlig Ægteskabslov I om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning af $30/6$ 1922, Ægteskabslov II om Ægteskabets Retsvirkninger af $18/3$ 1925 og Ægteskabslov III om Ægtefællers Arveret og Hensiden i uskiftet Bo af $20/4$ 1926. I *Norge* findes Reglerne i Lov af $31/5$ 1918 om Indgaaelse og Opløsning af Ægteskab og i Lov af $20/5$ 1927 om Ægtefællers Formueforhold. I *Sverige* er den svenske Ægteskabsret samlet i én Lov, Giftermålsbalken, af $11/6$ 1920 og i *Finland* i Äktenskapslagen af $13/6$ 1929. Paa *Island*

findes Reglerne i Lov af 27/6 1921 om Indgaaelse og Ophævelse af Ægteskab og i Lov af 20/6 1923 om Ægteskabets Retsvirkninger. De islandske Loves Indhold ligger saa nær op til de danske Loves, at jeg i det følgende kun nævner islandske Bestemmelser, hvor der foreligger en ganske særlig Bestemmelse.

Den danske Ægteskabslov begynder med en Række Retsregler om *Forlovelse*. Det samme gælder de svenske og finske Love, medens derimod den norske Ægteskabslov overhovedet ikke indeholder Regler herom. Iøvrigt er de herom givne Regler i Danmark Sverige og Finland lidet udførlige og ikke særligt egnet til nærmere Belysning ud fra et almindeligt Synspunkt. — Gaar man derimod over til *Ægteskabsbetingelserne*, som i den danske Lov følger umiddelbart efter Afsnittet om Forlovelse, vil man samtidig med, at Reglerne i det store og hele maa betegnes som ensartede i de nordiske Lande, se visse Forskelligheder træde frem, som kaster et interessant Lys over de særlige Synspunkter, der enten paa Grund af Særegenheder i Folkekarakteren eller paa Grund af en speciel Udvikling i et Land kan slaa en saadan Rod i Befolkningen, at de indgaar i dens Retsopfattelse som noget fundamentalt og ufravigeligt, uanset at man i de andre nordiske Lande har en anden Opfattelse. — Hvad nu først *Ægteskabsalderen* angaar opstiller den danske Lov 21 Aar for Manden og 18 Aar for Kvinden som Betingelse for uden særlig Tilladelse at kunne indgaa Ægteskab. Det samme Antal Aar kræves efter den svenske Lov, medens man i Norge kun kræver 20 Aar for Mandens Vedkommende, og i Finland gaar saa langt ned som til 18 Aar for Manden og 17 Aar for Kvinden. Paa dette Punkt afviger saaledes den finske Opfattelse en Del fra den danske, norske og svenske. Hvad dernæst angaar Reglerne om *Slægts- og Svogerskab som Ægteskabshindring* findes der ogsaa mellem disse visse interessante Forskelligheder; saaledes er i Norge, Sverige og Island Ægteskab absolut forbudt mellem Personer, af hvilke den ene har været gift

med den andens Slægtning i ret op- og nedstigende Linie, f. Eks. Stedfader og Steddatter eller Svigerfader og Svigerdatter, idet et saadant Ægteskab betragtes som afgjort stridende mod den i de nævnte Stater herskende Retsopfattelse, medens der i Danmark — og Finland — kan faas Tilladelse til Indgaaelse af et saadant Ægteskab, naar det tidligere Ægteskab er opløst ved Død, naar der i dette Ægteskab ikke er Fællesbørn og naar iøvrigt ganske særlige Grunde taler for at meddele Bevillingen. Danmark og Finland har altsaa her en Særregel, der dog næppe har større praktisk Betydning. — Endvidere deler de nordiske Lande sig her som paa saa mange andre Punkter imellem Danmark og Norge paa den ene Side og Sverige og Finland paa den anden Side, idet et Ægteskab imellem Onkel og Niece, resp. Tante og Nevø, i Finland er absolut forbudt og i Sverige kun er tilladt, saafremt der gives Dispensation, medens det i Norge og Danmark er frit tilladt. Island har dog paa dette Punkt sluttet sig til det svenske Synspunkt og tillader kun Ægteskab efter Dispensation. — Som man vil se, er dansk Ret friere paa disse Punkter end de andre nordiske Landes. Paa et enkelt Punkt er den mærkværdig nok strengere, idet der i dansk Ret modsat alle de andre nordiske Landes Ret gælder den Regel, at Ægteskab mellem Personer, af hvilke den ene har staaet i Forhold til den andens Slægtning i ret op- og nedstigende Linie (det saakaldte „ulovlige Svogerskab“) — f. Eks. hvis en Mand har staaet i Forhold til Moderen til den Kvinde, han ønsker at indgaa Ægteskab med — ikke maa indgaaes, medmindre der gives Tilladelse ved kgl. Bevilling. Reglen har jo dog næppe større praktisk Betydning! — Med Hensyn til de øvrige Ægteskabshindringer falder disse sammen bortset fra, at der gælder noget afvigende Regler med Hensyn til, hvad der kræves for, at Psykopater, kroniske Alkoholister eller andre Personer med partielle Sjælsdefekter kan indgaa Ægteskab. Som en Afvigelse kan f. Eks. nævnes, at Døvstumme i Finland ikke maa indgaa

Ægteskab uden Dispensation. — Hvad Kønssygdomme som Ægteskabshindring angaar er Reglerne ogsaa noget afvigende. Det kan saaledes nævnes, at der for Finlands og Sveriges Vedkommende i en Række Tilfælde kræves Dispensation, medens det i Danmark gælder, at den, der lider af Kønssygdom, der endnu frembyder Fare for Smitte eller for Overførelse paa Afkommet, ikke maa indgaa Ægteskab, uden at den anden Part er blevet gjort bekendt med Sygdommen, hvorhos begge Parter af en Læge skal have mundtlig Vejledning om Faren ved den. Hvad endelig norsk Ret angaar, er Syfilis absolut Hindring, medens der ved andre veneriske Sygdomme kun kræves Vejledning hos Lægen.

Hvad angaar *Lysning og Vielse* gælder i det store og hele de samme Regler; saaledes har alle de nordiske Lande antaget Reglen om, at Parterne selv har Ret til at bestemme, om de ønsker kirkelig Vielse eller Vielse ved de borgerlige Myndigheder — et Spørgsmaal, der jo herhjemme fra Tid til anden har givet Anledning til store Diskussioner, og som vel næppe har fundet sin endelige Løsning endnu.

Gaar man derefter over til at betragte Spørgsmaalet om Betingelserne for Ægteskabets Opløsning ved *Separation eller Skilsmisse*, viser det sig, at der ogsaa paa dette Omraade findes særlige Regler for enkelte af de nordiske Lande. Først og fremmest falder det i Øjnene, at den finske Lov overhovedet ikke indeholder Bestemmelser om Separation. Derimod findes denne Institution i de andre nordiske Lande, ligesom disse i det store og hele foreskriver de samme Betingelser for, hvornaar Separation kan opnaas. Som i Danmark er det først og fremmest, naar begge Ægtefællerne paa Grund af dyb og varig Uoverensstemmelse ønsker denne; Reglerne om, naar den ene Ægtefælle kan kræve Separation — nemlig naar den anden Part har gjort sig skyldig i visse graverende Forhold, eller Forholdet imellem Parterne iøvrigt maa anses for ødelagt — er ogsaa i det store og hele de samme. Der-

imod er der nogen Forskel paa Reglerne om, hvilken Tid Separationen skal have været, før Ægtefællerne kan kræve Skilsmisse. Som bekendt kræves der efter dansk Ret $1\frac{1}{2}$ Aars Separation, naar Parterne er enige om Skilsmisse og om Vilkaarene herfor, og ellers $2\frac{1}{2}$ Aar. Efter norsk Ret kræves der kun 1, resp. 2 Aar, og efter svensk Ret kan hver af Ægtefællerne allerede efter 1 Aars Forløb kræve Skilsmisse. Hvad Skilsmissebetingelserne angaar, er disse i det store og hele de samme, dog at der ogsaa her paa enkelte Punkter er Afvigelser; som bekendt kan efter dansk Ret en Ægtefælle kræve Skilsmisse, naar Samlivet — selv uden stedfunden Separation — har været hævet i mindst 4 Aar, dog at Opløsningen i Almindelighed ikke bør ske, saafremt Sagsøgeren ved sin egen Livsførelse i Hovedsagen er Skyld i Samlivets Ophævelse, og den anden Ægtefælle modsætter sig Opløsningen. Dette sidste Punkt behandles efter dansk Ret meget strengt, saaledes at Sagsøgeren i Praxis i disse Tilfælde ikke kan regne med imod den anden Ægtefælles Protest at faa Skilsmisse før efter en meget lang Aarrækkes Forløb og kun, for saa vidt der foreligger særlige Omstændigheder. Svensk Ret har samme Bestemmelse, idet man dog her kun kræver 3 — i Finland kun 2 — Aars Ophævelse af Samlivet. Bestemmelsen findes slet ikke i den norske Lov. — Svensk og finsk Ret adskiller sig ogsaa fra dansk-norsk Ret derved, at Misbrug af Beruselsesmidler nævnes som en direkte Skilsmissegrund, medens dette kun er Separationsgrund efter dansk og norsk Ret.

Der er næppe Grund til at gaa nærmere ind paa Enkeltheder i Lovgivningen; med ovennævnte Eksempler har det kun været Formaalet at fremhæve visse Afvigelser fra Fællesskabet, der er egnet til at belyse den forskellige Indstilling, man paa visse Punkter har konstateret i de enkelte nordiske Lande i Relation til de ægteskabelige Retsforhold, og som har været saa fast forankrede i den almindelige Retsopfattelse i det paagældende Land, at man ikke har ment at kunne fravige dem til Fordel for en fuldstændig

ensartet Løsning af Problemerne. For saa vidt man paa disse Omraader stod overfor en bydende Nødvendighed — f. Eks. et statsligt Magtbud — om en fuldstændig fælles Lovgivning, vilde man jo utvivlsomt kunne finde en fælles Løsning af disse Problemer. Men Spørgsmaalet er, om dette vilde have nogen virkelig praktisk eller idéel Betydning, eller om man ikke netop faar den bedste og for Folkene mest tilfredsstillende Løsning ved, at hvert enkelt Land faar Lov at beholde sine Nuancer?

Det samme skiftende Billede af Fællesskab og Særpræg vil man gense ved en Gennemgang af Reglerne om *Formueforholdet mellem Ægtefællerne*, et Forhold der jo i højeste Grad afspejler Samfundets Syn paa Ægteskabet som Institution og paa Ægtefællernes Rettigheder og Pligter.

Problemet om, hvorvidt Ægtefællerne ejer deres Formue hver for sig eller i Fællig, og om hvorvidt de raader over denne hver for sig eller den ene paa den andens Vegne, har til alle Tider været et Spørgsmaal, der beskæftigede Sindene. Efter det oprindelige nordiske Synspunkt, saaledes som vi træffer dette i de første islandske, norske og svenske Love, er Ægtefællernes Særeje det normale, medens Formuefællesskabet forudsætter en Aftale mellem Ægtefællerne. Med de danske Landskabslove, altsaa i det 12.—13. Aarhundrede, fremtræder imidlertid en Ændring i Retsstillingen paa dette Omraade, saaledes at den almindelige Ordning nu bliver Formuefællesskab mellem Ægtefællerne, bortset fra Arvejord (og Arv over en vis Størrelse i det hele taget), som — af Hensyn til „Slægten“ — vedblev at være Særeje. („Faar Mand Adelskone, (d. v. s. Ægtehustru), da tilhører alt hvad de er ejende foruden Jord, dem begge med Halvdelen til hver“. Jfr. iøvrigt *Stig Inul* l. c. p. 55). Denne Retsstilling bevares op igennem Tiderne i Christian d. V.s danske og norske Love og i den svenske 1734-års lag. Imidlertid kombineredes dette Fælleseje efterhaanden og navnlig fra Reformationstiden — der jo desværre i mange Retninger be-

tegnede et Tilbageskridt i Kvindens Stilling — med en Overvægt for Manden i Henseende til Raadighed, som i hvert Fald i Danmark varede op til den nyeste Tid, idet Raadigheden over Fællesboet endnu efter Loven af 7/4 1899 tilkom Manden alene, hvilket var gældende lige op til den nugældende Lov af 18/3 1925. De nugældende nordiske Love har alle antaget samme Princip for Formueforholdet mellem Ægtefællerne og Raadigheden over Fællesboet. Dette gaar — med Benyttelse af dansk Terminologi — i store Træk ud paa følgende.

Formuefællesskabet er den normale Ordning mellem Ægtefællerne, men denne kan, om Ægtefællerne ønsker det, erstattes af en Særejeordning. Hver af Ægtefællerne kan saaledes sørge for før Ægteskabets Indgaaelse igennem en Ægtepagt at faa indført helt eller delvist Særeje, og under Ægteskabet kan den ene Ægtefælle overdrage den anden Dele af Formuen som Særeje efter visse nærmere Regler, ligesom en Ægtefælle i en Række Tilfælde kan opstille Krav om Bosondring.

Det ejendommelige ved Formuefællesskabet efter moderne nordisk Ret er imidlertid det, at Formuefællesskabet slet ikke kommer frem, saalænge Ægteskabet bestaar, idet hver af Parterne med visse Begrænsninger har den fulde *Raadighed* over sin „Bodel“, nemlig den Del af Fællesboet, som den paagældende har indført i Ægteskabet eller senere erhverver. Paa samme Maade *hæfter* hver af Ægtefællerne kun med sin Bodel overfor sine egne Kreditorer og hæfter ikke for den anden Ægtefælles Gæld. Formuefællesskabet viser sig saaledes først i det Øjeblik, da der enten skal finde en Bosondring Sted mellem Ægtefællerne, eller Ægteskabet opløses ved Separation, Skilsmisse eller den ene Ægtefælles Død. I saa Fald viser Formuefællesskabet sig paa den Maade, at den ene af Ægtefællerne har Krav paa Halvdelen af den samlede Formue som sin „Boeslod“. Hvis f. Eks. Manden ejer 100,000 Kr. og Hustruen 10,000 Kr., vil Formuen blive delt med

55,000 Kr. til Manden og 55.000 Kr. til Hustruen, uanset at Manden, saalænge Ægteskabet har bestaaet, raadede frit over sine 100.000 Kr. og Hustruen over sine 10.000 Kr., og de hver for sig hæftede for Gæld paa samme Maade.

Som nævnt er denne „Særraaden“ under Ægteskabet Hovedreglen, men der gøres dog naturligvis visse Undtagelser herfra, idet nogle for den anden Ægtefælle betydningsfulde Dispositioner, efter dansk Lov saaledes Salg af Ejendom, der tjener til Ægtefællernes Bolig eller Erhvervsvirksomhed, Salg af det fælles Indbo o. l., kræver Tilladelse fra den anden Ægtefælle, ligesom der ogsaa findes Bestemmelser om Ægtefællers Adgang til at indgaa sædvanlige Retshandler vedrørende den fælles Husholdning paa begge Ægtefællers Ansvar, om at den ene Part kan optræde, naar den anden Part er forhindret, og om at Hustruen — der jo gennemgaaende vil være den svage Part i Forholdet — har Ret til paa begges Ansvar at disponere til Fyldestgørelse af sit „særlige Behov“.

Denne Lighedeling af Formuen i Tilfælde af Ægteskabets Op-hør eller Bosondring er Udtryk for, at det vel er en naturlig Følge af det nordiske Syn paa Ægtefællers Ligestilling at lade dem hver for sig raade i alt væsentligt frit over de af dem i Ægteskabet indførte Midler, men at hele det Fællesskab, der er en Følge af det ægteskabelige Samliv, ogsaa bør resultere i, at de hver for sig har lige stor Ret til den fælles Formue, som de i Fællesskab har grundet deres Samliv og hele Tilværelse paa. Et af de bagved liggende Motiver for dette Synspunkt er sikkert det, at det vel gennemgaaende er Manden, der ud fra et mere udvortes Synspunkt er den, der erhverver Formuen, men at det Forhold, at Hustruen i Realiteten er den, der i vidt Omfang administrerer den fælles Husholdning, normalt er lige saa afgørende for den økonomiske Udvikling indenfor Ægteskabet. Det maatte i mangfoldige Tilfælde komme til at virke som en urimelig Ordning, hvis ikke der ved

Ægteskabets Opløsning blev givet Hustruen en rimelig Andel i den under Ægteskabet ved hendes og Mandens fælles Arbejde opsparede Formue, og man har her fundet det stemmende med de moderne Synspunkter for Mandens og Kvindens Ligestilling paa alle Omraader at ansætte Hustruens Andel til Halvdelen.

Naar man saaledes har fastsat Formuefællesskabet som det normale og Særejet som det ekstraordinære, er det naturligt at kræve, at Etablering af Særeje maa ske paa en saadan Maade, at Omverdenen faar et vist Kendskab hertil, saaledes at Myndighederne kan overvaage, at der ikke efter Ægteskabets Indgaaelse sker en Udnyttelse af den ene Part — hyppigst Hustruen — fra den anden Parts Side ved, at fælles Midler overføres til Særejet, ligesom Kreditorerne kan være interesseret i at konstatere, om Midler, som de normalt kunde fyldestgøre sig i, overføres til den anden Parts Særeje og derved unddrages dem. Endelig er de formelle Regler, der opstilles for saadanne Afvigelser fra Formuefællesskabet, af Betydning for Forholdet mellem Ægtefællerne selv, idet de derved i højere Grad gøres opmærksom paa Betydningen og Rækkevidden af de Dispositioner, der herved bliver Tale om. Det er derfor ogsaa et karakteristisk fælles Træk for nordisk Lovgivning, at mere betydningsfulde Aftaler om Formueforskydning imellem Ægtefæller skal ske i Form af Ægtepagt, som opfylder visse formelle Krav. Ægtepagter skal saaledes offentliggøres, efter dansk Ret ved Tinglysning, saaledes at Offentligheden kan faa Kendskab til Indholdet, og efter dansk Ret gælder den særlige Regel, at Tinglysning her ikke blot er en Betingelse for Ægtepagtens Gyldighed overfor Omverdenen, men ogsaa en Betingelse for Gyldigheden imellem Ægtefællerne selv. Fremdeles skal en Ægtepagt, hvorved der under Ægteskabet overføres Formue fra den ene Ægtefælle til den anden, efter dansk Ret godkendes af Myndighederne, som derved faar Lejlighed til at paase, at den ene Part ikke udnytter sin Stilling overfor den anden Part.

Hvad den nærmere Udformning af de nordiske Landes Lovgivinger om Formueforholdet mellem Ægtefæller angaar, er de materielle Regler i store Træk ens. Derimod kan der være Anledning til at nævne en terminologisk Forskel mellem dansk-norsk Ret paa den ene Side og svensk-finsk Ret paa den anden Side, idet de danske og norske Ægteskabslove bygger paa de traditionelle Begreber: Formuefællesskab og Raadighed, medens den svenske Lov anvender Udtrykkene „giftorättsgods“ (dansk: „Gifteeje“) som Udtryk for det, hver Ægtefælle raader over inden for Ægteskabet paa lignende Maade som i Danmark en Ægtefælle raader over sit Særeje, og „giftorätt“ som fælles Betegnelse for de Rettigheder, der tilkommer den anden Ægtefælle, nemlig Retten til Lighedeling ved Skifte, til Medraaden over visse fælles Ejendomme og Indbo m. v. Den finske Lov endelig taler alene om Ejendom med eller uden „Gifteret“ og har saaledes afskaffet Sondringen mellem Fælleseje og Særeje indenfor Ægteskabet.

Som enkelte materielle Afvigelser kan eksempelvis nævnes, at medens fast Ejendom, der er fælles Bolig, efter dansk Ret ikke kan sælges eller pantsættes uden Samtykke fra den anden Ægtefælle, er efter svensk Ret alt Salg og Pantsætning af Ejendom forbudt, medmindre der foreligger skriftligt Samtykke fra den anden Ægtefælle med 2 Vidners Underskrift. Endvidere f. Eks. at den danske Regel om, at Hustruen har Ret til paa begges Ansvar at foretage Dispositioner til Fyldestgørelse af sit særlige Behov, ikke kendes i svensk Ret, som kun kender Reglen om, at hver Ægtefælle er berettiget til paa begges Ansvar at indgaa sædvanlige Rets-handler til Fyldestgørelse af den daglige Husholdning eller Børnenes Fornødenheder.

Til Slut skal jeg fremsætte nogle Bemærkninger om *Ægtefællens arveretlige Stilling*. Der foreligger paa Arverettens Omraade ingen fællesnordisk Lovgivning. Dette er saa meget mere beklageligt, som baade Sverige, Norge og Danmark indtil for faa Aar siden stod

med en paa mange Punkter forældet Arvelovgivning, som før eller senere maatte tages op til Revision. Det vilde da have ligget nær at koordinere Bestræbelserne saaledes, at der af disse kunde have fremstaaet en ensartet nordisk Lovgivning. Dette blev imidlertid ikke Tilfældet, idet hvert Land for sig tog Opgaven op. Sverige løste den med sine nye Love om Arv af 8. Juni 1928, om Testamente af 25. April 1930, og om „boudredning och arvskifte“ af 9. Juni 1933. Norge har ligeledes ved en Række Love af (29. Juli 1918), 4. Juli 1927 (Ægtefællers Hensiddens i uskiftet Bo), 24. Maj 1935 (Adoptivbørns Arveret) og navnlig 25. Juni 1937 om Forandringer i Arveloven fornyet sin Arveret; de norske Regler er i alt væsentligt overensstemmende med de danske. I Finland — hvis Arvelovgivning slutter sig tæt til den svenske — og Danmark er der udarbejdet Udkast til nye Arvelove, men i intet af disse Lande er der endeligt vedtaget nogen ny Arvelov. Af særligt bemærkelsesværdige nye Regler i det danske Udkast kan bl. a. nævnes, at det foreslaas at begrænse Arveklasserne fra 5 (Tipoldeforældre og deres Descendens) til 3 (Bedsteforældre og deres Descendens, saaledes at man dog i 3. Klasse kun medtager Bedsteforældre, Onkler, Tanter (i Norge og Finland medtages tillige Fætre og Kusiner)) samt Indførelsen af en „Forlodsret“ til Sikring af uforsørgede Børns Opfostring og Uddannelse, saaledes at der til Børn, hvis Forældre er døde, inden deres Opfostring og Uddannelse er tilendebragt, i Forældrenes Bo skal udredes et særligt Beløb, der i Forbindelse med Barnets Arv er tilstrækkeligt til at give det Underhold og Uddannelse af samme Art og i samme Omfang, som afdøde kunde ventes at have villet give det.

Et af de mest karakteristiske Træk ved nordisk Arveret i Mod-sætning til f. Eks. angelsaksisk Ret er „Tvangsarveretten“, hvorefter en vis Del af Arven tilsikres Livsarvingerne, saaledes at Arveladeren ikke kan gøre sine Børn arveløse — saaledes som man kender det fra engelske Romaner! Forøvrigt er der i 1938 i Eng-

land vedtaget en ny Lov, som sikrer Ægtefælle og Børn i højere Grad end tidligere. — Efter dansk og norsk Arveret kommer Tvangsarven saavel Arveladerens Ægtefælle som hans Børn tilgode i et vist nærmere bestemt Forhold; efter svensk-finsk Ret derimod kommer Tvangsarveretten kun hans „bröstarvingar“, d. v. s. Børn, Børnebørn etc., ikke Ægtefællen, tilgode. Endelig har Ægtefællen efter svensk-finsk Ret ikke som efter dansk-norsk Ret nogen Ret til Hensiddens i uskiftet Bo, naar Afdøde ogsaa efterlader sig Børn.

En yderligere væsentlig Forskel mellem dansk-norsk Ret paa den ene Side og svensk-finsk Ret paa den anden Side finder man i Bestemmelsen om Ægtefællens legale Arv, d. v. s. den Arvepart, der tilfalder Ægtefællen, hvis Arveladeren ikke har truffet testamentariske Bestemmelser. Efter *dansk-norsk* Ret gaar $\frac{1}{4}$ af Arven til Ægtefællen, hvis der er Livsarvinger, $\frac{1}{2}$ hvis der kun er Arvinger i 2. Klasse, medens Ægtefællen faar det hele, hvis der kun er fjernere Arvinger; efter *svensk* Ret faar Ægtefællen intet (udover en „Udtagelsesret“), hvis der efterlades Livsarvinger; findes der ikke Livsarvinger, arver Ægtefællen hele Boet, men saaledes at Halvdelen af Boet ved den efterlevende Ægtefælles Død tilfalder den førstafdøde Ægtefælles Arvinger af 2. Arveklasse. — Efter *finsk* Ret har Ægtefællen ikke Arveret.

Som man vil se, er Ægtefællens Stilling paa dette ikke af de fællesnordiske Bestræbelser omfattede Omraade væsentlig forskellig i Danmark-Norge og i Sverige-Finland. Det maa vel ogsaa betragtes som tvivlsomt, om der i Betragtning af den store Forskel i Synspunkter, som disse Bestemmelser giver Udtryk for, kunde have været opnaaet Overenstemmelse her.

De Vanskeligheder, som maatte kunne opstaa som Følge af de Forskelligheder i de nordiske Landes Person- og Familieretslovgivning, hvoraf nogle Hovedtræk her er fremdraget, har man løst ved den allerede ovenfor omtalte mellem Danmark, Finland, Island, Sverige og Norge indgaaede *Konvention af 6. Februar 1931*

indeholdende international-privatretilige Bestemmelser om *Ægteskab, Adoption og Værgemaal*; Konventionen er sat i Kraft i Danmark ved Lov af 11. November 1931. — Der gives i Konventionen Bestemmelser om, hvorledes de i Lovene indeholdte Regler skal gennemføres i visse komplicerede Tilfælde, saaledes f. Eks. om hvorledes der af Myndighederne og Domstolene skal forholdes, hvis en Nordmand eller Svensker ønsker at indgaa Ægteskab her i Landet, vil skilles her eller adoptere her, eller hvis en herboende Finne er umyndig eller bliver umyndiggjort. — Under Udarbejdelsen af Konventionens Bestemmelser voldte det visse Vanskeligheder, at Danmark og Norge bygger paa det saakaldte „Domicilprincip“, hvorefter hvert Lands Myndigheder anvender deres egen Lovgivning paa alle i Landet bosatte Personer, selv om de er udenlandske Statsborgere, medens Finland og Sverige derimod hylder det saakaldte „Nationalitetsprincip“, hvorefter en fremmed Statsborgers Retsstilling i person- og familieretlig Henseende i Almindelighed skal bedømmes efter Loven i den Stat, hvor han er Statsborger. Vanskelighederne blev imidlertid løst ved, at man enedes om i Hovedsagen at lægge „Domicilprincippet“ til Grund.

Konventionens Afsnit I omhandler ægteskabelige Retsforhold, og det bestemmes f. Eks. i Art. 1, at hvis en Statsborger i en af de kontraherende Stater vil indgaa Ægteskab for en af de andre Staters Myndigheder, skal hans Ret til at indgaa Ægteskabet bedømmes efter Loven i denne Stat, saafremt han i de sidste to Aar har været og fremdeles er bosat der, men ellers efter Loven i den Stat, hvor han har Statsborgerret (Undtagelse fra Domicilprincippet); skal Statsborgerlandets Lov anvendes, kan Retten til at indgaa Ægteskabet godtgøres ved Bevidnelse fra denne Stats Myndigheder (Ægteskabsattest). — Der gives endvidere Regler om, hvilke Bestemmelser der skal komme til Anvendelse paa Lysning og Vielse, med Hensyn til Retsvirkningerne af Ægteskabet, om Ind-

gaaelse af Ægtepagt, Bosondring, Separation og Skilsmisse og Omstødelse af Ægteskab. — I Afsnit II omhandles Adoption og i Afsnit III Værgemaal. — I Afsnit IV — almindelige Bestemmelser — fastsættes, at administrative og retskraftige judicielle Afgørelser, som i en af Staterne er udfærdiget i Overensstemmelse med foranstaaende Artikler, skal have Gyldighed i de andre Stater uden særlig Stadfæstelse og uden Prøvelse af Afgørelsens Rigtighed eller dens Forudsætninger med Hensyn til Bopæl eller Statsborgerret i den ene eller den anden af de kontraherende Stater.

Til Konventionen er der føjet en Slutprotokol, indeholdende to Punkter. For det første paalægger Konventionen ikke nogen af de kontraherende Staters Myndigheder Pligt til at vie Personer, som ifølge ufravigelig Bestemmelse i den paagældende Stats Lovgivning paa Grund af Slægtskab eller Svogerskab er udelukkede fra at indgaa Ægteskab. Det er ganske interessant at se, hvor dybt den traditionelle Retsopfattelse i de enkelte Lande er rodfæstet paa disse Punkter; man betragter det altsaa f. Eks. i Finland som i den Grad stridende mod Retsbevidstheden, at en Onkel gifter sig med sin Nièce, at man ikke vil paalægge Myndighederne at medvirke hertil, selvom Ægteskabet efter de paagældendes nationale Ret frit kan indgaaes. — I Slutprotokollens 2. Punkt omhandles det Forhold, at en Person, der er umyndig paa Grund af Alder, efter finsk Ret bliver myndig, naar han indgaaer Ægteskab, og at en gift Kvinde under 21 Aar efter islandske Ret opnaar Myndighed i Tilfælde af Separation eller Opløsning af Ægteskabet; det bestemmes herom, at de paagældende skal bevare den saaledes opnaaede Myndighed, selvom de tager Bopæl i en anden af Staterne.

Ovenfor er endvidere nævnt den anden familieretlige Konvention, nemlig den i dansk Bekendtgørelse af 28. December 1931 indeholdte *Konvention om Inddrivelse af Underholdsbidrag til Ægtefælle, Ægtebarn, Stedbarn, Barn udenfor Ægteskab samt saadant Barns Moder.*

Hermed er alle disse Retsforhold indordnet i et fælles nordisk Retssystem paa en saadan Maade, at det fremstaar som en harmonisk Helhed samtidig med, at det giver Plads for de enkelte Folks særlige Synspunkter og Ønsker. Er det i Virkeligheden ikke netop dette, der skulde være det særligt karakteristiske for det nordiske Samarbejde? Er der Grund til at ønske mere? Dette Spørgsmaal, hvis Afgørelse afhænger af, hvilke Synspunkter man anlægger paa Betydningen af det nordiske Retsfællesskab, skal jeg søge belyst i et følgende Afsnit (VII).

Før jeg gaar over hertil, kunde jeg dog ønske at fremdrage nogle Hovedpunkter af Retsfællesskabet paa enkelte andre Omraader, der formentlig kan gøre Regning paa mere almindelig Interesse.

B. Træk af de nordiske Landes Formueret.

Som det fremgaar af den foran givne Oversigt over den fællesnordiske Lovgivning er de største positive Resultater i Retning af et virkeligt Retsfællesskab opnaaet paa *Formuerettens Omraade*. Til Belysning af Karakteren af dette Retsfællesskab og dets Forhold til de i de ledende europæiske Retsomraader udenfor Skandinavien herskende Synspunkter skal her gøres nogle nærmere Bemærkninger om to af de vigtigste af de i Oversigten omtalte formueretlige Love, nemlig Loven om Aftaler og andre Retshandler paa Formuerettens Omraade af 8. Maj 1917, i det følgende betegnet „Aftaleloven“, og Loven om Køb af 6. April 1906, „Købeloven“.

Aftalelovens Regler falder i tre Hovedafsnit, omhandlende henholdsvis Afslutning af Aftaler, Fuldmagt og ugyldige Viljeserklæringer. Den mest betydningsfulde Bestemmelse i Afsnittet om *Afslutning af Aftaler* og en Hovedgrundsætning i nordisk Ret er den for Danmark, Norge, Sverige og Finland fælles Regel i Lovens § 7, hvorved fastslaas, at Tilbud eller Svar, som tilbagekaldes, er bortfaldet, saafremt Tilbagekaldelsen kommer frem til den anden

Part forinden eller samtidigt med, at Tilbudet eller Svaret kommer til hans Kundskab. Heri ligger nemlig, at Tilbud — og det samme antages at gælde Løfter i Almindelighed — er bindende for Afgiveren, blot Tilbudet er kommet til Adressatens Kundskab. I den svenske og danske Lovtekst er det iøvrigt i selve Lovens § 1 udtrykkeligt fastslaaet, at *Tilbud er bindende* for Afgiveren, og selv om den norske Lovtekst ikke indeholder nogen tilsvarende udtrykkelig Bestemmelse, antages det samme at gælde i Norge. For nordisk Retsopfattelse kan det vistnok siges at staa som noget selvfølgeligt, at Løfter saaledes er bindende uden videre, blot de er naaet til Adressatens Bevidsthed. Ser man imidlertid paa Retsstillingen i de vigtigste europæiske Retssystemer udenfor Skandinavien, viser det sig, at den nordiske Ordning ingenlunde er en Selvfølge.

Fra ældgammel Tid har Reglen i *England* været og er stadig den, at Løfter — bortset fra saadanne, der afgives paa særlig højtidelig Maade, under Segl — ikke er bindende for Afgiveren, med mindre Adressaten har præsteret Valuta herfor. Denne Ydelse til Gengæld for Løftet, den saakaldte „consideration“, er efter engelsk Ret ligefrem en Betingelse for, at Adressaten kan faa Løftet retligt gennemtvunget overfor Afgiveren. Hvis en Forretningsmand f. Eks. tilbyder at sælge en anden et Parti Varer for den og den Pris og kræver Akcept inden en Uge, maa Adressaten finde sig i, at Tilbudet alligevel i Ugens Løb bliver trukket tilbage.

En Ordning, hvorefter Løftet ikke var bindende for Afgiveren, med mindre og førend det var akcepteret, var gældende i Romerretten og i ældre Tid i Lande som Østrig, Schweiz og Tyskland. I *fransk Ret* er den almindelige Regel ifølge Code Napoléon (1804) stadigvæk Romerrettens, at Løfter kan tilbagekaldes, lige indtil Akcept foreligger. Løftegiveren er dog ifølge fransk Retspraksis bundet til at staa ved sit Ord, naar han har givet en Frist til Akcept.

Efter nugældende *tysk, østrigsk og schweizisk Ret* er Reglen

derimod ligesom i de nordiske Lande den, at Tilbud er bindende for Afgiveren uden Aksept.

At den skandinaviske Retsopfattelse er den engelske og romerretlige overlegen paa dette Felt, kan der allerede efter den historiske Udvikling ikke herske Tvivl om. I saa Henseende er det navnlig ogsaa betegnende, at en i 1934 i *England* nedsat Lov-Revisions-Kommission, bestaaende af 14 af Landets mest fremragende Dommere, Højesteretsadvokater og Retsvidenskabsmænd, i en i 1937 til Parlamentet afgiven Rapport efter at have omtalt de afvigende Synspunkter i bl. a. skotsk, tysk og fransk Ret, udtaler, at „Mange af os vilde foretrække, at Grundsætningen (nemlig om Nødvendigheden af „consideration“) blev totalt afskaffet“. Naar Kommissionen ikke tør gaa saa vidt, er det hovedsagelig, fordi et saa radikalt Brud paa engelsk Rets Traditioner „næsten med Sikkerhed vilde vække Mistanke og Fjendtlighed“. Kommissionen indskrænker sig derfor til at foreslaa afskaffet „de Sider af den, som kan foraarsage Urimeligheder eller unødigt Ulempe“. Blandt de foreslaaede Reformer er Afskaffelsen af Reglen om, at Løfter, hvorefter Adressaten faar en vis Frist til at akceptere, er uforbindende, indtil Aksept („consideration“) foreligger. Det hedder herom i Rapporten, at „efter de fleste fremmede Landes Ret er en Løftgiver bundet ved et saadant Løfte“, og det er „særlig uheldigt, at engelsk Ret paa et saadant Punkt skulde akceptere en lavere moralsk Standard“.

Medens der saaledes bestaar væsentlig Forskel mellem de forskellige Retssystemers Løsninger af Spørgsmaalet om Betingelserne for Løfters bindende Kraft, er der i Nutidens Retsforfatninger Enighed om, at Aftaler gyldigt kan afsluttes gennem Fuldmægtige, ligesom de nærmere Regler om *Fuldmagt*, der danner Genstanden for de nordiske Aftaleloves andet Hovedafsnit, ogsaa i Hovedprincipperne stemmer med de førende Retsforfatninger i det øvrige Europa.

Derimod er der stor Forskel paa de forskellige Retssystemers Syn paa de Problemer, der behandles i de skandinaviske Aftaleloves tredje Hovedafsnit om *ugyldige Viljeserklæringer*. Det karakteristiske ved de nordiske Loves Standpunkt er, at Viljeserklæringen, uagtet den er afgivet under Indflydelse af Svig, Vildfarelser, Udnyttelse m. v., opretholdes som gyldig, naar den er afgivet til en Adressat, der ikke vidste noget om og ej heller havde Grund til at nære Mistanke om, at Løftegiveren handlede under Indflydelse af Svig etc. Kun i ganske særlige Tilfælde, saaledes navnlig hvor Erklæringen retstridigt er fremkaldt ved personlig Vold eller ved Trusel om øjeblikkelig Anvendelse heraf, altsaa de groveste Tilfælde af Tvang, kan Indsigelsen gøres gældende overfor en Adressat, der var i begrundet god Tro.

Romerretten var derimod tilbøjelig til at beskytte Løftegiveren, der handlede under Indflydelse af Tvang og Vildfarelse, selv hvor Adressaten var i fuldkommen god Tro, og denne Retsopfattelse er stadig herskende i store Dele af de Omraader, hvor Romerretten danner det historiske Grundlag for Retsvæsenet, saaledes bl. a. i *Tyskland, Frankrig* og i Princippet ogsaa i *Schweiz*. Indsigelsen om, at der er anvendt Tvang overfor Løftegiveren, eller om, at Erklæringen ved Fejlskrift eller anden Fejltagelse fra Afgiverens Side har faaet et andet Indhold end tilsigtet, kan saaledes i disse Lande gøres gældende ogsaa overfor Adressater, der var i god Tro, medens derimod Reglerne om Svig og Udnyttelse ligger nærmere de fællesnordiske Love.

Der kan dog selv indenfor de af Romerretten prægede Retsomraader spores en vis Tendens til at yde godtroende Adressater nogen Beskyttelse. I Tilfælde af Uoverensstemmelse mellem Erklæringens Indhold og det, det var tilsigtet at udtrykke, kan der saaledes i de nævnte Lande gives den skuffede Adressat en vis begrænset Erstatning, og i *Østrig* gælder fra 1916 Regler, hvorefter Løftet ligefrem bliver bindende overfor en Adressat i god Tro, selv

i Tilfælde af Tvang og Uoverensstemmelse mellem Løftgiverens Vilje og hans Erklæring.

I *engelsk-amerikansk og skotsk Ret* gælder fra gammel Tid Regler, der i ret vidt Omfang giver en Adressat i god Tro Ret til at fastholde Løftgiveren, selvom han har afgivet en Erklæring, der ved en Fejltagelse har faaet et andet Indhold end tilsigtet, eller har afgivet Løftet under Tvang.

Selvom Retsudviklingen paa dette Omraade ikke saa utvetydigt som hvor Talen er om, hvorvidt Løfter bør være bindende uden Akcept, taler for den fællesnordiske Aftalelovs Standpunkt, indeholder dog den historiske Udvikling, navnlig i Østrig, Indicier for, at den skandinaviske Retsopfattelse i det lange Løb er den, Forretningsverdenen staar sig bedst ved, ligesom en Analyse af de forskellige praktiske Hensyn, der taler for og imod de omtalte Løsninger, giver vægtige Grunde for at gennemføre den videregaaende Beskyttelse af Adressaternes gode Tro, der som udviklet er karakteristisk for skandinavisk Ret paa dette Omraade.

Ganske som for Aftalelovens Vedkommende er de indbyrdes Afgivelser mellem den svenske *Købelov* af 1905, den danske af 1906 og den norske af 1907 ret ubetydelige, saaledes at det ogsaa for Købelovens Vedkommende frembyder større Interesse at foretage en Sammenligning med de ledende Retsforfatninger udenfor Skandinavien.

Da Købelovene omkring Aar 1932 holdt 25 Aars Jubilæum, belyste *Svensk Juristtidning* de indhøstede Erfaringer ved en Enquête med en Række fremstaaende Jurister i de tre Lande. Hovedindtrykket heraf er, at Købeloven i det store og hele maa siges at have vist sig tilfredsstillende, saaledes at der ingen Trang er til at foretage Ændringer i Loven, eller ialtfald kun ringe Trang. Fra dansk Side udtalte Professor *Henry Ussing* i Tilslutning hertil i Ugeskrift for Retsvæsen, at Købeloven efter hans Mening er et af de allersmukkeste Skud paa den fællesnordiske Lovgivnings

Stamme. En af Deltagerne i den nævnte Enquête, Justitierådet *A Bagge*, der har deltaget meget aktivt i Arbejdet paa at tilvejebringe internationale Lovregler om Køb, udtalte bl. a., at de skandinaviske Købelove ved de Sammenligninger, hvortil det internationale Komitéarbejde har givet Anledning, har hævdet sig særdeles godt. I Tilslutning til Folkeforbundet var der i Rom blevet oprettet et internationalt Institut med den Opgave at arbejde for at skabe fælles Privatret — *Institut international de Rome pour l'unification du droit privé*. Institutet nedsatte i 1930 en Komité, hvori var repræsenteret England, Tyskland, Frankrig og *Sverige*, og i 1935 forelaa fra Komitéens Haand et Udkast til international Købelov — *Projet d'une loi internationale sur la vente* —, der skal gælde saakaldte internationale Købekontrakter, d.v.s. saadanne hvor Parterne har Forretning i Lande med forskellige Retsregler om Køb, og derhos Varen skal transporteres eller ved Købet er under Transport fra en Stat til en anden. Selvom Udkastet ikke er blevet gennemført, frembyder det alligevel betydelig Interesse, og det er i sig selv tankevækkende, at det har været muligt for Repræsentanter fra de nævnte Lande at naa til Enighed om et saadant Udkast. Der er i det følgende i Hovedsagen set bort fra et revideret Udkast, der er udsendt nogle Aar senere og har medført visse Ændringer i det oprindelige.

De vigtigste Retsregler om Køb er dem, der angaar Retsstillingen, hvor der indtræder Begivenheder, der bevirker, at *Købet ikke afvikles normalt*, f. Eks. at Betaling eller Levering ikke sker rettidig, at Salgsgenstanden viser sig at lide af Mangler, at Køberen bliver insolvent etc. En vigtig Undergruppe indenfor dette Felt er Reglerne om, hvem af Parterne, der bærer *Faren* (Risikoen) for hændelige Begivenheder, der bevirker, at Salgsgenstanden ødelægges eller beskadiges. At Sælgeren bærer Faren for Tingens Ødelæggelse betyder, at han ikke kan kræve Købesummen betalt, og omvendt, at Køberen bærer Faren vil sige, at han maa finde sig i

at betale trods det, at han ikke faar Salgsgenstanden. Herom giver de nordiske Købelove den Hovedregel, at Sælgeren bærer Faren, indtil Levering af Tingen er sket. Leveringen bestaar enten i Overgivelsen af Salgsgenstanden til Køberen eller hans Medhjælper, eller efter Omstændighederne i Sælgerens Afsendelse af Tingen til Køberen.

Denne Ordning adskiller sig væsentligt fra den, der gælder efter *engelsk* Ret. Efter den engelske Sale of goods act (1893) gaar Risikoen normalt over paa Køberen, naar Ejendomsretten til Tingen er gaaet over til ham, hvad enten Levering er sket eller ej. At Ejendomsretten gaar over, betyder i denne Forbindelse, at Køberen er sikret overfor Sælgerens Kreditorer, f. Eks. for Tilfælde af at Sælgeren efter Handelens Afslutning skulde gaa fallit, men det maa forekomme lidet rimeligt saaledes at lade Ejendomsrettens Overgang være udslagsgivende for Lösningen af det derfra aldeles forskellige Spørgsmaal, om det i Forholdet mellem Køberen og Sælgeren er mest hensigtsmæssigt at lægge Risikoen for Salgsgenstandens hændelige Undergang paa den ene eller den anden Part.

Hovedgrundsætningen i *fransk og schweizisk* Ret er, at Risikoen ved Køb af bestemte Ting gaar over, saasnart Tingen er solgt. Denne Ordning er næppe hensigtsmæssig i Almindelighed, idet Køberen, saa længe Levering ikke er sket, har færre Muligheder for at afværge, begrænse og vurdere Risikoen end Sælgeren.

I *tysk* Ret er den almindelige Regel, at Risikoen gaar over ved Tingens faktiske Overgivelse til Køberen. Tysk Rets Ordning er den, der ligger de skandinaviske Loves nærmest.

Reglerne i Udkastet til *international Købelov* stemmer i Hovedsagen med de fællesnordiske Loves Løsning.

Som et andet Hovedpunkt skal nævnes Spørgsmaalet, om Køberen i Tilfælde af Forsinkelse med Leveringen kan faa Sælgeren dømt til at levere Tingen. Dette er Reglen ifølge de skandinaviske Købelove, hvorfra dog maa gøres en Del Undtagelser. Noget lig-

nende er Stillingen efter de vigtigste kontinentaleuropæiske Retsforfatninger, medens *engelsk Ret* som Hovedregel ikke giver Adgang til at dømme Sælgeren til Levering. Udkastet til *international Købelov* har her i Hovedsagen fulgt engelsk Retsopfattelse.

Hvad angaar det modsatte Spørgsmaal, om Køberen i Tilfælde af Forsinkelse med Leveringen kan *hæve Købet* (annullere Handelen), gaar de nordiske Loves Regel i Korthed ud paa, at Køberen kan hæve, hvis Forsinkelsen er væsentlig, hvad den ifølge Lovene som Regel skal anses for at være i Handelskøb. De øvrige Lovgivningers Regler herom er meget forskellige. Udkastet til international Købelov afviger paa dette Punkt ret meget fra de skandinaviske Love.

Særlig omstridt er og har Spørgsmaalet om Køberens Ret til at *kræve Erstatning* i Tilfælde af Forsinkelse med Leveringen været. Det kan ikke siges, at de nordiske Købeloves Regler i denne Henseende har tilvejebragt Klarhed. *Fransk Rets* Standpunkt er ligeledes uklart. I *tysk og schweizisk Ret* gælder ret snævre Ansvarsregler, der næppe i Norden vil blive anset tilfredsstillende. *Amerikansk Ret* staar derimod de nordiske Love meget nær, og det er muligt, at *engelsk Ret* i Virkeligheden i store Træk i Praxis fører til samme Resultater trods det, at Udgangspunktet efter engelsk Ret er det strenge, at Erstatning ubetinget kan kræves, naar Sælgeren ikke har taget Forbehold om Ansvarsfrihed. Det er paa denne Baggrund forstaaeligt, at det ikke i første Omgang lykkedes de Delegerede i den internationale Komité at naa til at fastslaa en international Erstatningsregel, men i det oprindelige Udkast til *international Købelov* maatte indskrænke sig til at foreslaa, at Sælgeren fritages for Ansvar, naar han beviser, at Forsinkelsen skyldes en uovervindelig Hindring, som han ikke burde have forudset ved Aftalens Indgaaelse, medens det skulde afgøres af det enkelte Lands Lovgivning, i hvilket Omfang andre Begivenheder kunde udelukke Ansvar. I det reviderede Udkast er der imidlertid opnaaet Enighed

om en Regel, hvorefter en Part kunde fritages for sine Forpligtelser, hvis Kontraktens Ikke-Opfyldelse skyldes en Forhindring, som man — efter hvad der maa antages at have været Parternes Mening ved Kontraktens Afslutning — ikke kunde regne med, at Parten tog i Betragtning, undgik eller overvandt. I Mangel af Oplysning om Parternes Mening, skal der ses hen til den Opfattelse, som lige-stillede Personer i en tilsvarende Situation normalt vilde have haft.

Karakteristisk for de nordiske Købelove er det, at de ikke paa-lægger Køberen *Pligt til at aftage Salgsgegenstanden*. Sælgerens Forpligtelser undergives vel en Række Lempelser, men Sælgeren kan efter Lovene hverken faa Køberen dømt til at aftage Tingen, eller hæve Købet eller kræve Erstatning for Tab, han lider ved ikke ret-tidigt at blive af med den. Efter de vigtigste fremmede Retsforfat-ninger, saaledes *engelsk, tysk, schweizisk, ostrijsk og vistnok fransk Ret*, gælder omvendt, at der netop paalægges Køberen Aftagepligt, saaledes at der kan blive Tale om Erstatningsansvar for Køberen og om Adgang for Sælgeren til at hæve Købet m. v. En saadan Løs-ning, der vistnok maa foretrækkes for de skandinaviske Loves Ord-ning, er da ogsaa foreslaet i Udkastet til *international Købelov*, hvorefter Sælgeren kan kræve Erstatning under de sædvanlige Be-tingelser og efter Omstændighederne hæve Købet i Tilfælde af Ikke-Aftagelse af Salgsgegenstanden.

Medens Køberen efter de nordiske Købelove, naar Salgsgegenstan- den er behæftet med *Mangler*, kun kan hæve Købet, naar Manglen er væsentlig, eller Sælgeren har handlet svigagtigt, men iøvrigt — hvis Erstatning ikke kan kræves — er indskrænket til at fordre for-holdsmæssigt Afslag i Købesummen, gælder efter *tysk Ret* — og i Princippet gælder det samme efter de øvrige Retssystemer, der hvil-ler paa Romerretten — den Regel, at Køberen ved enhver Mangel, der overhovedet kan komme i Betragtning, har frit Valg mellem at hæve og at kræve forholdsmæssigt Afslag. Denne Ordning har sej- ret i Udkastet til *international Købelov*.

Af det udviklede vil det være fremgaet, at der — trods det at der her er Tale om et Omraade, det formueretlige, hvor Forskellen i Retsopfattelse fra Land til Land er mindre skarp end paa de fleste andre — bestaar meget *væsentlige Uoverensstemmelser* mellem den gennem det nordiske Retsfællesskab etablerede skandinaviske Blok paa den ene Side og de vigtigste andre europæiske Retssystemer paa den anden. Uoverensstemmelserne er dog indenfor de af *Aftaleloven* omfattede Omraader i Aftagende — og vil, hvis den engelske Lov-Revisions-Kommissions Forslag bliver til Lov, blive yderligere stærkt mindsket —, og indentor *Købelovgivningen* har Opfattelserne i de ledende Retssystemer vist sig ikke at ligge hinanden fjernere end, at det har været muligt at faa tilvejebragt det omtalte Udkast til en international Købelov.

C. De moderne Retsplejprincippers Gennemførelse.

Retsplejen har fra Arilds Tid haft den nordiske Befolkning: særlige Interesse. De gamle nordiske Ting og de Retssager, der forhandlede der med Folkets egne Mænd som Dommere, indtager i Sagaerne en Plads, der viser, at de opfattedes som noget centralt i Samfundets Liv. Ogsaa i vor Tid har det vist sig, at Reglerne om Fremgangsmaaden i Tvistemaal i høj Grad har paakaldt Offentlighedens Interesse og givet Anledning til mange og lange Debatter.

Det kan maaske derfor have Interesse at fremhæve nogle Hovedtræk af de nordiske Landes Retsplejeordning og Udviklingen heraf.

Udviklingen i Norden har i store Træk fulgt de samme Veje. Oprindeligt plejedes Ret paa Tinge, hvor samtlige den paagældende Landsdels frie, selvstændige Mænd mødtes og afgjorde de Retstrætter, der indbragtes for dem. Allerede som Følge af „Dommerne“s store Antal var selve Retten som saadan ude af Stand til at udfolde nogen mere aktiv Ledelse af Retsforhandlingerne, der derfor var overladt til Parterne selv. Selv efter at den kongelige

Ombudsmand og hans Fuldmægtig var kommet til at indtage en mere fremtrædende Stilling ved Domsforhandlingen, ændredes dette Forhold ikke væsentligt; det vedblev at være Parterne selv, der tilvejebragte Materialet og bestemte Sagens Gang. Det bør dog herved fremhæves, at Rettens dømmende Virksomhed afveg væsentligt fra, hvad vi nu forstaar derved. Nu fælder Retten Dom efter en nøje Prøvelse af hele Sagens faktiske Sammenhæng; dengang var Rettens Virksomhed i det væsentlige begrænset til at anordne Foretagelse af visse formelle Akter, saasom Jernbyrd og senere navnlig Ed med Mededsmænd, hvormed Parten selv afgjorde sin Sag; foretog Parten disse Proceshandlinger, mente man at kunne gaa ud fra, at hans Paastand var rigtig. Nogen virkelig Prøvelse af Sagens faktiske Sammenhæng fandt ikke Sted.

Med den fremadskridende kulturelle Udvikling ændredes dette Forhold efterhaanden, og for Danmarks og Norges Vedkommende betegner Chr. V.s danske og norske Lov i flere Henseender en ny Udvikling, hvorefter Dommeren udøver en ret indgribende Virksomhed med Hensyn til Sagens Ledelse og Oplysning, saavel i borgerlige Sager som i Straffesager. Han kan saaledes frit udsperge Parter og Vidner, i visse Tilfælde selv lade Vidner indstævne, udmelde Syns- og Skønsmand og selv indkalde Parterne til personlig Afhøring. Samtidig har ogsaa Bedømmelsen af Sagen og dens Bevisligheder skiftet Karakter. Det er nu Dommerens Opfattelse af Sagens faktiske Sammenhæng, der er afgørende for hans Dom, medens Afgørelse ved Ed kun undtagelsesvis finder Anvendelse. Ved Bedømmelsen af Beviset var Dommeren dog i ikke uvæsentligt Omfang bundet af bestemte Regler, f. Eks. om hvad der skulde til, for at der forelaa et gyldigt Vidnebevis. — Procesmaaden var i det væsentlige mundtlig.

Imidlertid er det et karakteristisk Træk for Udviklingen i dansk-norsk Ret efter Chr. V.s Lovs Tid, at Skriftligheden efterhaanden tager Overhaand. Hertil bidrog forskellige Faktorer. Den mundtlige

Behandling frembød navnlig ved større og mere udviklede Sager store Vanskeligheder under de ufuldkomne Former, hvorunder Processen førtes, og med ikke tilstrækkeligt trænede Dommere og Sagførere. Disse sidste fandt det vel ogsaa gennemgaaende bekvemmere at indlevere skriftlige Indlæg. — Den tiltagende Skriftlighed medførte indenfor den borgerlige Retspleje, at Dommeren trængtes tilbage som ledende Faktor i Retsplejen, og at Kontakten mellem ham og Parterne næsten helt ophørte. Der udviklede sig i Stedet en Række Regler og „Maksimer“ for Processens Ledelse, Materialets Fremskaffelse etc., der efterhaanden gav hele Processen en stiv og ofte ret formalistisk Karakter, som navnlig berøvede den Frihed, Bevægelighed og Hurtighed, saaledes at den ikke kunde fyldestgøre de Krav, den samfundsmæssige Udvikling i det 19. og 20. Aarhundrede stillede til Retsplejens Effektivitet. — Indenfor Strafferetsplejen fandt derimod en modsat Udvikling Sted. Paa Grund af en ikke tilstrækkelig effektiv Anklagemyndighed og under Indflydelse af tysk Paavirkning gennem de militære Domstole udviklede Strafferetsplejen sig mere og mere i „inkvisitorisk“ Retning, hvorved Dommeren traadte mere og mere i Forgrunden, idet han gennem Forhørene tilvejebragte det fornødne Bevismateriale, ligesom Ansvar for Sagens behørig Oplysning kom til at hvile paa ham. En Række Tvangsmidler indførtes for at fremtvinge Oplysninger fra Sigtede, hvis Stilling gradvis forværredes, saaledes at han efterhaanden var meget ilde stedt overfor en hensynsløs Forhørsdommer.

Overfor disse Forhold var det, at de moderne Reformkrav satte ind. Disse gik i den borgerlige Retspleje navnlig ud paa at skabe hurtigt og effektivt virkende Domstole ved Indførelse af Mundtlighed, Umiddelbarhed, Koncentration og fri Bevisbedømmelse. I Strafferetsplejen gik de ud paa at afskaffe det „inkvisitoriske“ System, hvorefter Dommeren er baade Dommer og Anklager, og i Stedet at indføre det „akkusatoriske“ System med en offentlig

Anklager p. d. e. S., en Forsvarer p. d. a. S. og Dommeren som blot dømmende Myndighed; endvidere paa at indføre Offentlighed og i et vist Omfang et Lægmandselement (Nævninger eller Domsmænd) i Domstolen.

Paa Grundlag af den *danske* Grundlovs saakaldte „Løfteparagraffer“, hvorefter Retsplejen skulde adskilles fra Forvaltningen, Offentlighed og Mundtlighed gennemføres i Retsplejen og Nævninger indføres i Misgerningssager og Sager, der rejser sig af politiske Lovovertrædelser, drøftedes Reformplanerne i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette og førte her i Landet til Retsplejeloven af 11. April 1916, der traadte i Kraft 1. Oktober 1919, og som senere er blevet suppleret ved flere Tillægslove. — *Norge* fik ved Lovene af 13. Aug. 1915 om Domstolene, om Rettergangsmaaden i Tvistemaal og om Tvangsfuldbyrdelse, hvilke Love tilligemed en Række andre Proceslove, bl. a. Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager af 14. Dec. 1917, iflg. L. 14. Aug. 1918 traadte i Kraft d. 1. Juli 1927, en fuldstændig ny, i alt væsentligt til den danske Retsplejelov svarende Retsplejeordning, bygget paa helt moderne Retsplejeprincipper baade i den borgerlige Retspleje og i Strafferetsplejen. *Sverige* er kommet sent med; først i 1938 forelaa „Processlagberedningen“s Forslag til en ny „Rättegångsbalk“, der blev endeligt gennemført som Lov d. 18. Juli 1942. Af Lovens Slutbestemmelse fremgaar, at Kongen skal „förordna med riksdagen“ om Lovens Ikrafttrædelse, som næppe vil ske før om et Par Aar, idet der er store Vanskeligheder forbundet med en saadan Omlæggelse af hele Retsplejesystemet, jfr. Cirkulære 13. Oktober 1944 og L. Nr. 160 af 11. Maj 1945 om Ændring i Rättegångsbalken af 1734. Det svenske Forslag følger ganske de samme Grundsætninger som den danske og norske Retsplejelov: Retsplejens Mundtlighed, Bevisumiddelbarhed og Koncentration samt fri Bevisbedømmelse gennemføres i den borgerlige Retspleje i alle Instanser. For Strafferetsplejen gælder det

samme: det „akkusatoriske“ Princip er gennemført. I *Finland* har Spørgsmaalet om en Reform af Retsplejen længe været Genstand for forberedende Behandling, og der foreligger flere færdige Forslag, men de vanskelige politiske Forhold har hindret Forslagenes Gennemførelse. *Island* har endnu ikke gennemført de moderne Synspunkter i sin Retspleje. Alle Sager behandles stadig ved skriftlig Procedure, bortset fra Islands Højesteret, hvor der finder mundtlig Procedure Sted. Ejheller indenfor Strafferetsplejen er Adskillelsen mellem Anklagemyndighed og Dommervirksomhed gennemført; begge disse Funktioner varetages af „Syssemanden“, ganske som tidligere Herredsfogden i Danmark.

Man kan herefter sige, at der i Grundprinciperne for Retsplejens Opbygning og Udformning hersker fuld Overensstemmelse i de nordiske Lande, Island undtaget. I Enkeltheder at paavise Gennemførelsen af disse Principper i de enkelte nordiske Landes Retsplejelove vilde her føre for vidt. Det skal kun siges, at Lovene i vidt Omfang har ensartede Regler. Det har dog været en naturlig Konsekvens af de enkelte Landes forskellige administrative Opbygning og historiske Udvikling, at der paa en Række Punkter findes afvigende Regler.

Som et *Eksempel* herpaa kan nævnes Domstolenes Organisation. I *Danmark* har man saaledes normalt 3 Instanser: Underret, resp. Københavns Byret, Landsret og Højesteret. Er en Sag paadømt ved Underret, resp. Byret, kan den kun appelleres til Landsretten, og kun med særlig Tilladelse kan den derfra gaa videre til Højesteret; en Sag, der er paadømt ved Landsretten, kan derimod altid appelleres til Højesteret, og det samme gælder en ved Sø- og Handelsretten i København paadømt Sag. Bortset fra Sø- og Handelsrettsager indbringes Sager under 1000 Kr. af Værdi for Underret, resp. Byret, Sager over denne Værdi normalt for Landsretten. I borgerlige Sager er der 1 Dommer i Underret og Byret, 3 Dommere i Landsretten og i Almindelighed 7—9 Dommere i Højesteret.

Rettelse

til Side 77. Ved Lov af ²³/₆ 1936 om Civilretsproceduren ved Underretten har man paa *Island* gennemført moderne Retsplejprincipper for den civile Retspleje for Underretten. Der foreligger ligeledes Lovforslag om Reformering af Strafferetsplejen.

— Kriminelle Sager, der normalt begynder ved en Underret, afgøres her af 1 Dommer samt 2 Doms mænd. Politisager samt klare Tilstaaelsessager behandles dog uden Doms mænd. Appellinstansen er Landsretten, hvor 3 Doms mænd medvirker sammen med de 3 juridiske Dommere. Sager af særlig grov Karakter (Mord, Voldtægt og Misgerningssager) behandles af Landsretten som 1. Instans under Medvirking af Nævninge. I *Norge* er 1. Instans Herreds- og Byretterne; dog kan visse enten særligt smaa eller særligt oplagte Sager indbringes for „Forlikssraad“ bestaaende af 3 Forligsmænd. Sager for disse sidste behandles paa en særlig summarisk Maade; især bemærkes, at Sagførere og deres Fuldmægtige ikke kan møde for disse som „Procesfuldmægtige“. Herreds- og Byretterne, der normalt beklædes af 1 Dommer, men i visse Tilfælde kan beklædes af 3 juridiske Dommere eller med Doms mænd, er Ankeinstans for Sager paadømt i Forligsraadene. Lagmandsretterne, der beklædes af 1 Lagmand og 2 Meddommere, er Ankeinstans for Herreds- og Byret, og 1. Instans i visse kriminelle Sager. I Højesteret — hvor 7 Dommere skal deltage i Afgørelsen — behandles Ankesager i Tvistemaal, der er behandlet i Lagmandsretterne eller ved Byretten, naar det drejer sig om særlige betydningsfulde Sager, der er paadømt af 3 juridiske Dommere eller med Doms mænd, eller endelig ved overordentlige Domstole med flere retskyndige Medlemmer. — I *Sverige* er efter den nye Lov 1. Instans „Häradsrätt“ paa Landet og „Rådhusrätt“ i Byerne. En „Häradsrätt“ bestaar af en Dommer, „Härads hövdingen“, ved hvis Side der staar et „Nämnd“ med mindst syv og højst ni Medlemmer, hvilket Antal dog i visse Slags Sager kan gaa ned til tre. En „Rådhusrätt“ sammensættes af 3 juridiske Dommere; visse mindre kriminelle Sager kan dog paadømmes af 1 juridisk Dommer, medens p. d. a. S. „Nämnd“ skal medvirke i visse større kriminelle Sager. — 2. Instans er „Hovrätten“, der derudover har visse særlige Opgaver og for nogle Sagers Vedkommende er eneste Instans. „Hovrätten“

har 4 juridiske Dommere, dog at der i visse Sager kan deltage 5 juridiske Dommere. — Da en Sag, der er paadømt ved „Hovrätten“, saaledes normalt har været gennem 2 Instanser, er det naturligt, at Sager for at kunne blive forelagt „Högsta Domstolen“ skal underkastes en „Prövning“, hvilket skal foretages af en særlig Afdeling af „Högsta Domstolen“ bestaaende af 3 Dommere. Ved Bedømmelsen af Sager skal Domstolen bestaa af mindst 5, højst 7 Dommere. — I *Finland* sammensættes Underretten paa Landet, „Häradsrätten“, af „Häradshövdingen“ med et Nævn bestaaende af mindst 7, højst 12 Medlemmer; der kræves mindst 5 Medlemmer i Nævnet, for at Retten er „domför“. I Byerne kaldes Underretten „Rådstuvurätt“, hvor Byens Borgmester og Raadmænd dømmer; mindst 3 Medlemmer skal være til Stede, for at Retten kan dømme. Ankeinstans for Underretterne er „Hovrätten“, hvori 3 Dommere dømmer; den afgør endvidere visse mere betydende Sager som første Instans. Fra „Hovrätten“ kan de Sager, der har været behandlet der som 1. Instans, samt Underretssager angaaend et vist større Beløb, der har været appelleret til „Hovrätten“, indbringes for „Högsta Domstolen“, der bestaar af en Præsident og mindst 12 Dommere og er „domför“ med mindst 5 Medlemmer.

D. Træk af den sociale Forsorgslovgivning. Nordiske sociale Traktater.

Medens de nordiske Lande paa andre Felter har kunnet gennemføre en egentlig fællesnordisk Lovgivning, har man indenfor det store og betydningsfulde Felt, der omfattes af den sociale Forsorg og Forsikring, maattet nøjes med Traktater og Overenskomster. Vigtigst af disse er den skandinaviske *Fattigkonvention af 1928*, som derfor først skal omtales.

Fattigkonventionen af 1928 er tiltraadt af Danmark, Finland,

Norge og Sverige og har først og fremmest til Formaal at tilsikre Konventionslandenes Statsborgere en gensidig Ligeberettigelse til Fattighjælp (offentlig Forsorg) under deres Ophold i et af de andre Konventionslande. Hvis en Nordmand kommer i Trang i Sverige, har han saaledes, saalænge han opholder sig i Sverige, samme Ret som en Svensker til at faa Fattighjælp.

Dette Ligeberettigelsesprincip suppleres imidlertid med Regler, der omhandler Opholdslandets Adgang til at faa den udbetalte Hjælp erstattet af Hjemlandet og Muligheden for at hjemsende den trængende.

Det bestemmes saaledes i Konventionen, at en Statsborger i et af Konventionslandene ikke kan hjemsendes paa Grund af Trang fra et af de andre Konventionslande, hvis han er indvandret i dette førend sit fyldte 48'nde Aar og har boet der uafbrudt i mindst 20 Aar uden i dette Tidsrum at have modtaget varig Fattighjælp (offentlig Forsorg) eller at have afsonet en Frihedsstraf af mindst 60 Dages Varighed. I disse Tilfælde kan Opholdslandet, d. v. s. det Land, som han er indvandret til, hverken kræve ham hjemsendt, fordi han bliver trængende til offentlig Hjælp, eller forlange at faa Hjælpen refunderet af hans Hjemland. Man siger, at han har erhvervet „20 Aars Ret“.

Hvis en Person opfylder de samme Betingelser, men kun med 10 Aars Ophold, kan han ikke kræves hjemsendt, men hvis den Hjælp, der maa ydes ham, bliver varig, kan Opholdslandet kræve Hjælpen refunderet af Hjemlandet.

Hvis endelig en Person har opholdt sig mindre end 10 Aar i Opholdslandet eller ikke iøvrigt opfylder Betingelserne for at have erhvervet „20 Aars“- eller „10 Aarsret“, maa Opholdslandet, saalænge han er i Landet, yde ham samme Hjælp, som det yder sine egne Statsborgere, og det gælder, hvad enten Hjælpen er varig eller af midlertidig Karakter.

Hvis der kun ydes midlertidig Hjælp, kan Opholdslandet ikke

kræve ham hjemsendt paa Grund af Trang, men derimod efter nærmere Regler kræve Hjælpen refunderet. Hvis Hjælpen bliver varig, rejser Spørgsmaalet om Hjemsendelse sig.

Herom hedder det i Fattigkonventionens Art. 10: „Foreligger der efter foranstaaende Artikler intet til Hinder for, at den trængende kan hjemsendes, skal det dog tages i Betragtning, hvorvidt de foreliggende Omstændigheder taler for, at Hjemsendelse finder Sted, eller for at Erstatning bør træde i Stedet herfor.

Saafremt saadanne Omstændigheder findes at være til Stede, skal der ved Overenskomst mellem Landene i hvert enkelt Tilfælde træffes Bestemmelse om, hvorvidt der vil være at udrede Erstatning i Stedet for Hjemsendelse.

Ved Afgørelsen heraf skal humane Hensyn i første Række tages i Betragtning. Som Regel skal Hjemsendelse undgaas og Erstatning træde i Stedet, *saafremt* Hjemsendelse vilde medføre en Adskillelse af nære Paarørende, *saafremt* vedkommende trængende har naaet en fremskreden Alder og i længere Tid har opholdt sig i Landet, eller *saafremt* Hjemsendelse ikke kan finde Sted uden Skade for den trængendes Helbred“.

Endelig bestemmes det i Art. 15 in fine, at Hjemsendelse i alle Tilfælde skal udsættes, indtil den kan foretages uden Fare for den trængendes eller andres Helbred og Sikkerhed.

Det altovervejende almindelige indenfor Fattigkonventionens Rammer er, at Erstatning træder i Stedet for Hjemsendelse, hvilket stemmer med de humane Betragtninger, der blandt andet kommer til Orde i Artikel 10.

Indenfor Fattigkonventionens Administration har man maaske mindre haft Opmærksomheden rettet mod det positive Moment: at de andre nordiske Landes Statsborgere skal nyde samme Ret som Landets egne, og mere hæftet sig ved de i Praksis mere vanskelige Regler om Erstatning og Hjemsendelse. Dette er naturligvis ikke heldigt; tværtimod var der Anledning til at søge Fattigkonven-

tionens nordiske Ligeberettigelsesprincip udvidet til alle de nyttilkomne Hjælpeformer, som nu supplerer den offentlige Forsorg, først og fremmest Socialforsikringen.

Ved Siden af Fattigvæsenet er der som Følge af den fremadskridende Industrialisering i Løbet af det sidste Halvhundredaar opstaaet en — i hvert af de 5 nordiske Lande mere eller mindre udviklet — *Socialforsikring*, omfattende Sygeforsikring, Invalideforsikring, Alderdomsforsikring, Ulykkesforsikring og Arbejdsledsøhedsforsikring.

Der skal ikke her gives en detailleret Redegørelse for de enkelte Landes Forsikringsordninger, men selv de korte nødtørfte Rids, der vil være nødvendige for at forstaa de afsluttede Traktater, vil vise, at Landene har fulgt deres egne Veje ved Udarbejdelsen af Forsikringsordningerne i saa høj Grad endda, at der kun undtagelsesvis er Tale om et Fællespræg.

I Finland er *Sygeforsikringen* helt frivillig, og skønt Sygekasserne staaer under et vist Statstilsyn, modtager de ingen Støtte fra Staten og omfatter endnu kun en ringe Del af Befolkningen. Ogsaa i Sverige er Medlemsskabet af Sygekasserne frivilligt, men en langt større Del af Befolkningen dækkes af Forsikringen; Indtægtsgrænsen er 8.000 Kr. og Sygekasserne modtager Statstilskud. I Danmark er det aktive Medlemsskab af Sygekasserne ogsaa i Princippet frivilligt, men Indtægtsgrænsen — der er pristalsreguleret — ligger noget lavere end i Sverige; ca. 83% af Befolkningen er aktive Medlemmer af de danske Sygekasser, der modtager Statsstøtte — og kommunal Hjælp bl. a. i Form af billigt Hospitalsophold for Medlemmerne. Den norske Sygeforsikring er obligatorisk for alle Lønmodtagere over 15 Aar, hvis aarlige Indtægt ikke overstiger 6.000 Kr. Sygekasserne finansieres ved Medlemsbidrag samt Tilskud fra Arbejdsgiverne, Kommunerne og Staten. I Island er Sygeforsikringen obligatorisk for alle, der er fyldt 16 Aar, og som bor i et Distrikt, hvor der er oprettet Sygekasse, og hvis aarlige Indkomst ikke overstiger 4.500 Kr.

Mellem Norge og Danmark og mellem Island og Danmark er der afsluttet Gensidighedsoverenskomster i 1926 og 1939. Formaålet med disse Overenskomster, der ligner hinanden meget, er at tilsikre Sygekassemedlemmer, der flytter fra det ene Land til det andet, samme Rettigheder, som Sygekassemedlemmer har, der indenfor samme Land overflyttes fra en Sygekasse til en anden.

Fordelene ved en Overenskomst af denne Art hænger nøje sammen med Sygeforsikringens Ordning paa frivilligt eller obligatorisk Grundlag. Hvor Medlemsskabet af Sygeforsikringen er frivilligt, maa Sygekasserne graduere Medlemsbidraget (eller Præmierne) i Overensstemmelse med den Risiko, som Kassen overtager, saaledes blandt andet under Hensyntagen til det vordende Medlems Alder ved Optagelsen. Desuden maa den indtrædende almindeligvis underkaste sig en Lægeundersøgelse og bliver normalt ikke berettiget til Hjælp fra Sygekasse, førend Karenstiden er udløbet. Naar et Medlem flytter fra en Kasse til en anden indenfor sit eget Land, vil et særlig Sæt Regler — Overflytningsreglerne — sætte ham i Stand til at bevare sin tidligere Status ogsaa i den Kasse, han overføres til, saaledes at han ikke paany skal lægeundersøges eller underkaste sig en ny Karenstid. Ligeledes bedømmes hans Optagelsesalder som værende lig med hans Alder paa den Dato, fra hvilken han uafbrudt har været Medlem af en anerkendt Sygekasse. Flytningen medfører altsaa intet Slip i Medlemmets forsikringsmæssige Dækning mod Sygdom.

Der har mellem Danmark og Sverige og mellem Norge og Sverige siden 1911 bestaaet en Gensidighedsoverenskomst om Sygekassehjælp, men den har aldrig haft større Betydning. Et Forslag til Overenskomst mellem de tre Lande var udarbejdet umiddelbart før Krigen, men dets videre Behandling maatte — efter den 9. April 1940 — udsættes indtil videre.

Indenfor *Arbejdsløshedsforsikringen* blev der i 1939 godkendt en Standardoverenskomst til Anvendelse mellem svenske og danske

Arbejdsløshedskasser; naar et Medlem af en Arbejdsløshedskasse, som har afsluttet en saadan Overenskomst, flytter, f. Eks. fra Danmark til Sverige, tages det Kontingent, han har betalt til Kassen i Danmark, i Betragtning ved Bedømmelsen af hans Status i den tilsvarende svenske Arbejdsløshedskasse, som han bliver optaget i. Han bevarer altsaa ligesom indenfor Sygeforsikringen den Status, han har opnaaet, da Flytningen finder Sted.

For saa vidt angaar *Invalide- og Alderdomsforsikringen* har Samarbejdet mellem de nordiske Lande — bortset fra en Invalideforsikringsoverenskomst mellem Danmark og Island, som kun har ringe praktisk Betydning — ikke ført til Traktater eller Konventioner. Der er ogsaa betydeligere Vanskeligheder at overvinde indenfor dette Omraade, og da der kun knytter sig den spinkleste praktiske Interesse til en mellemnordisk Regulering, er det ikke underligt, at den hidtil er udeblevet.

Den største Vanskelighed ligger deri, at de enkelte Landes Invalide- og Aldersforsikringsordninger adskiller sig stærkt fra hverandre. De finske, islandske og svenske Invalide- og Aldersforsikringer er obligatoriske og er delvis finansierede gennem de forsikredes Bidrag. Grundpensionen (d. v. s. den Del af Invalide- eller Aldersrenten, der regnes dækket ved Præmiebetalingen) varierer i disse Lande til en vis Grad med Størrelsen af de erlagte Præmier og dermed ogsaa med den Alder, ved hvilken den forsikrede træder ind i Forsikringen. Den finske Ordning er ogsaa obligatorisk for Udlændinge, der er bosat i Finland, medens der ikke findes tilsvarende Regel i Sverige eller Norge. Karakteristisk for den norske Ordning er den meget lange Ventetid (der kræves 27 Aars Ophold i Norge), men skønt Renten finansieres delvis gennem de forsikredes Bidrag, paavirkes Rentens Størrelse ikke af Antallet eller Størrelsen af de erlagte Præmier. I Danmark er Invalideforsikringen og Aldersrenteordningen bygget op i nær Forbindelse med Sygeforsikringen, og medens der ydes et — meget be-

skedent — Bidrag til Invalideforsikringen, dækkes Aldersrente-udgifterne udelukkende af offentlige Midler.

Indenfor Forsorgens Omraade var det Spørgsmaalene om Ligestilling af Udlændinge med Opholdslandets egne Statsborgere og om Erstatning eller Hjemsendelse, som maatte løses ved international Overenskomst, saaledes som det for Danmark, Finland, Norge og Sveriges Vedkommende er sket ved Fattigkonventionen af 1928. Indenfor Socialforsikringen ligger Problemerne noget anderledes.

Ved blot at give Udlændinge samme Ret til at blive syge- og arbejdsløshedsforsikrede som Landets egne Statsborgere har, vil man kun skabe en formel Ligestilling, hvilket et Eksempel vil vise. Hvis en Svensker flytter til København og dér begærer Optagelse i en dansk Sygekasse, kan han — under Forudsætning af, at der findes en saadan Ligeberettigelsesregel — kun *optages*, saafremt han opfylder de Helbreds- og Aldersbetingelser, der gælder. En Jyde derimod kan *overføres* fra sin Sygekasse i Jylland til en københavnsk Sygekasse, uanset om han ikke længere helbreds- og aldersmæssigt opfylder Betingelserne for at blive optaget som nyt Medlem af en Sygekasse. Da der ved Overflytning i Modsætning til ved Nyoptagelse ikke kræves ny Karenstid, undgaar den overflyttede desuden den øgede Selvrisiko, som Karenstiden paalægger det nyoptagne Medlem.

Ved den allerede godkendte Standardoverenskomst mellem svenske og danske Arbejdsløsheds-kasser og ved det dansk-norsk-svenske Udkast til en Sygeforsikringsoverenskomst gaar man netop udover den formelle Ligestilling, idet der tages vidtgaende Hensyn til den overflyttedes tidligere forsikringsmæssige Status.

Naar man ikke indenfor Invalid- og Aldersforsikringen er naaet saa vidt i overenskomstmæssig Henseende, beror det sikkert paa flere Forhold. Medens man maa antage, at Bevidstheden om at kunne blive syge- og arbejdsløshedsforsikret kan spille nogen Rolle ved Overvejelserne om, hvorvidt man bør søge Arbejde udenfor sit

eget Land, saaledes at Tilstedeværelsen af Traktater paa disse 2 Omraader muligvis kan have en vis Betydning for en friere nordisk Arbejdskraftsudveksling, maa det antages, at hverken Tanken om den eventuelle Invalide- eller endnu mindre Aldersrente har nogen Indflydelse paa, om en Person udvandrer eller ikke. En Gensidighedsoverenskomst paa dette Omraade har da paa Forhaand mindre praktisk Aktualitet end paa Syge- og Arbejdsløshedsforsikringens Omraade. Hertil kommer, at de nordiske Invalide- og Aldersrenteordninger som nævnt adskiller sig saa væsentligt fra hinanden, at det sikkert har staaet som meget vanskeligt at etablere en Gensidighedsoverenskomst. I Mangel af saadanne Overenskomster klarer man sig i Praksis derved, at de paagældende søger Naturalisation og derigennem opnaar Mulighed for at faa Aldersrente; — hvor dette ikke lykkes, maa de paagældende henvises til at søge offentlig Hjælp, og Fattigkonventionens Regler vil da finde Anvendelse i Forholdet mellem Landene.

En kommende Overenskomst maa derfor bygges op i nær Sammenhæng med Fattigkonventionen, men maa — udover Spørgsmaalene om Ligestillelse og Respekteren af den erhvervede Status (som spiller en særlig Rolle her) — desuden tage Stilling til, om man skal tillade, at den Udlænding, der i et af Broderlandene har opnaaet Rente, vender hjem uden derved at tabe sin Rente. Paa Forhaand synes dette maaske næppe gennemførligt, men en Regel af tilsvarende Indhold findes dog indenfor Ulykkesforsikringens Omraade, som sluttelig skal omtales.

Ulykkesforsikringen er karakteriseret ved, at Arbejdsgiverne dækker Omkostningerne, medens Ydelserne tilfalder Arbejderne og eventuelt deres Paarørende. Der er ingen Ventetid, Forsikringen omfatter normalt Arbejderen senest fra det Tidspunkt, da han paabegynder Arbejdet.

Med Hensyn til selve Forsikringspligten (som paahviler Arbejdsgiveren) gøres der ingen Forskel paa indenlandsk og udenlandsk

Arbejdskraft, og den udenlandske Arbejder har samme Ret som den indenlandske til at oppebære Erstatning for det ham overgaaede Ulykkestilfælde, saalænge han forbliver i det Land, efter hvis Lovgivning Ulykkestilfældet reguleres. Derimod er det, f. Eks. i den norske Ulykkesforsikringslov, bestemt, at hvis en Person, der har Krav paa Erstatning, tager Ophold uden for Norge, mister han ethvert Krav. Drejer det sig om en Nordmand, skal han dog være berettiget til paany at faa Ulykkesforsikringsrente, hvis han indenfor et Tidsrum af 20 Aar atter tager Ophold i Norge.

Nu er det imidlertid klart, at en Udlænding, der kommer til Skade i Norge, ofte kan have langt vægtigere Grunde til at søge hjem end en tilskadekommen Nordmand vil have til at udvandre, og i Erkendelse heraf blev der i 1919 afsluttet en Overenskomst mellem Danmark, Norge og Sverige, hvorefter disse 3 Landes Statsborgere f. s. v. blev bedre stillet ude end hjemme, idet f. Eks. herefter en i Norge tilskadekommen Svensker kan rejse hjem eller endog tage til Danmark, uden at hans Ret til Erstatning fra den norske Ulykkesforsikring bortfalder eller blot suspenderes. Med Island har Danmark (1927), Norge og Sverige (1930) afsluttet mindre vidtgaaende Traktater om gensidig Ligeberettigelse.

Endelig er der i 1937 mellem de 5 nordiske Lande afsluttet en Konvention om Ulykkesforsikringen (Oslokonventionen), som nærmere regulerer, hvilken Stats Lovgivning der skal komme til Anvendelse i en Række Grænsetilfælde. Mellem Finland og Norge er der i 1925 afsluttet en Overenskomst om Ulykkesforsikring for Tømmerflaadning paa Pasvikelven.

Paa det sidste Socialministermøde før Krigen blev Spørgsmaalet om øget Gensidighed indenfor Socialforsikringen behandlet, og der var Enighed om at anmode de respektive Departementer om at fortsætte deres Bestræbelser for ved indbyrdes Forhandling at opnaa Gensidighed for saa vidt angaar den sociale Forsikrings Ydelser. Krigen har indskrænket Muligheden af at gennemføre saadanne

Forhandlinger, men Efterkrigstiden vil maaske med saa meget større Kraft sætte ind paa at tilvejebringe den størst mulige Gensidighed paa dette Omraade, saa vist som dette er en nødvendig Forudsætning for Oprettelsen af et fællesnordisk Arbejdsmarked.

Ved det nordiske Socialministermøde i København i September 1945 vedtog man bl. a. et Udkast til en *Konvention om Tilvejebringelse af et fællesnordisk Arbejdsmarked*. Man skabte herved Rammerne for et snævert Samarbejde mellem de nordiske Landes Arbejdsanvisningsmyndigheder med det Formaal paa rationelt Grundlag at formidle en Overførelse af Arbejdskraft de nordiske Lande imellem. Konventionsudkastet forudsætter Nedsættelse af et fælles Udvalg, der skal følge Bevægelserne paa Arbejdsmarkedet i de enkelte Lande, og et andet Udvalg, hvis Opgave det er at virke for Gennemførelsen af øget Gensidighed indenfor den nordiske Socialpolitik og øvrige sociale Lovgivning.

Mellem Danmark og Sverige har man i Overensstemmelse med de Retningslinier, der er nedlagt i Konventionsudkastet, allerede etableret et saadant Samarbejde paa Arbejdsanvisningens Omraade.

E. Nogle strafferetlige Synspunkter.

I Midten af forrige Aarhundrede fik de tre nordiske Lande systematiske Straffelove, *Norge* saaledes „Lov ang. Forbrydelser“ i 1842, *Sverige* „Strafflag“ i 1864 og *Danmark* „Almindelig borgerlig Straffelov“ i 1866. Alle disse Love blev dog hurtigt ændret og suppleret ved forskellige nye Love. *Finland* fulgte snart efter med en systematisk Straffelov af ¹⁹/₁₂ 1889. Denne Lov er naturligvis ogsaa blevet ændret og suppleret ved en Række senere Love.

Senere har *Norge* faaet en ny „Almindelig borgerlig Straffelov“ af ²²/₅ 1902 med senere Ændrings- og Tillægslove og *Danmark* en ny „Borgerlig Straffelov“ af ¹⁵/₄ 1930 med senere Ændringer og Tilføjelser. I *Sverige* og *Finland* er derimod Straffelovene af ¹⁶/₂

1864 og $10/12$ 1889 stadig gældende, omend de som nævnt er undergaaet en Række betydningsfulde Ændringer ved senere Love.

Island fik i 1869 en Straffelov, der i alt væsentligt var enslydende med den danske Straffelov af $10/2$ 1866. Den nugældende islandske Straffelov af 12. Februar 1940 — om hvis nærmere Indhold jeg p. Gr. af Krigen ikke har kunnet erholde nærmere Underretning — er i alt væsentligt overensstemmende med den danske og norske Straffelov.

Fælles for de øvrige nordiske Landes Straffelove er i første Række forskellige Grundsætninger, som man vil genfinde i Størsteparten af de civiliserede Landes Straffelove, saaledes Grundsætningen *nulla poena sine lege*, d. v. s. at Straf kun kan paalægges for et Forhold, hvis Strafbarhed er hjemlet ved Lov eller som ganske maa ligestilles med et saadant. Grundsætningen har faaet positivt Udtryk i den danske Straffelovs § 1. En anden Grundsætning, der staar i nær Forbindelse hermed, er Grundsætningen om *nyere strængere Straffeloves ikke-tilbagevirkende Kraft*, en Grundsætning, der allerede fandtes i den amerikanske Unionsforfatning af 1787 og i den franske Erklæring om Meneskerettighederne af 1789. En Bestemmelse, der lovfæster denne Grundsætning, fandtes allerede i den danske Straffelov af 1866 og er gentaget i den nugældende danske Straffelovs § 3. Derimod har Grundsætningen, hvis absolutte Rigtighed sikkert ikke kan hævdes til alle Tider og under alle Forhold, ikke — som Tilfældet er i Norge — nogen grundlovsmæssig Hjemmel i den danske Grundlov. I Danmark har man da ogsaa givet de efter Besættelsens Ophør vedtagne Landsforræderilove tilbagevirkende Kraft. I Norge har man anlagt en „rommeligere tolkning“ af Grundlovsbestemmelsen end hidtil. For Danmarks Vedkommende Lovene af 1. Juni 1945 og 28. Aug. 1945 om Tillæg til borgerlig Straffelov ang. Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed; for Norges Vedkommende Landssvikanordningen af 15. Decbr. 1944 med Tillæg (jfr. Høyesterettsdommer *Erik Solem's* Kommentar (Oslo 1945) p. 29 ff.).

Betragter man iøvrigt de fire nordiske Landes Straffelove, er der naturligt nok efter Tidspunkterne for disses Fremkomst stor Lighed mellem p. d. e. S. de norske og danske Straffelove og p. d. a. S. de svenske og finske Straffelove, hvad saavel Indhold som Systematik angaar. Særligt fremhæves, at saavel den norske som den danske Straffelovs almindelige Bestemmelser, for saa vidt ikke andet er bestemt, finder Anvendelse paa alle strafbare Handlinger, medens de svenske og finske Straffeloves almindelige Bestemmelser formentlig ikke uden videre kan bringes til Anvendelse ved Bedømmelse af foreliggende Overtrædelser af Særlovgivningen.

Iøvrigt er det lettere at paapege Forskellighederne end Lighederne mellem de nordiske Landes Straffelove. Lighederne ligger i Grundsynspunkterne, medens Udformningen af disse paa en lang Række Punkter har ført til indbyrdes afvigende Detailbestemmelser.

En systematisk sammenlignende Gennemgang af de nordiske Landes Straffelove er det jo ikke Meningen at foretage her, og det vilde heller ikke give den læge Læser noget Indtryk af det indbyrdes Forhold mellem disse. Jeg skal imidlertid søge at fremdrage visse Punkter, som har været fremme i de senere Aars offentlige Diskussion, og som derfor maa formodes at have en vis almen Interesse, for igennem disse at belyse Lovenes indbyrdes Stilling.

A. Med Hensyn til *Behandlingen af unge Lovovertrædere* anviser de fire nordiske Landes Straffelove i store Træk de samme Fremgangsmaader: a) I *Danmark* Tiltalefrafald mod at den paagældende undergives Børneforsorg el. lign.; i *Norge* Formaning, Revselse, Anbringelse efter Værgeraadets nærmere Bestemmelse hos en paalidelig og hæderlig Familie, i Børnehjem, Skolehjem eller Tvangsskole; efter *svensk* Lag 13. Marts 1937 kan der derimod i Stedet for Straf af Retten bestemmes, at den paagældende skal underkastes „Tvangsuppfostran“. — b) Betinget Domfældelse. c) Domfældelse, men med Anvendelse af en nedsat Straf, og d) overfor, hvad man kunde kalde unge vordende professionelle Vane-

forbrydere, Ungdomsfængsel. I disse lægger man særligt Vægten paa Fangens aandelige og legemlige Udvikling gennem Undervisning, Legemsøvelser, Friluftsarbejde og Uddannelse i et fremtidigt Erhverv. Medens der efter *dansk* og *svensk* Ret dømmes direkte til Ungdomsfængsel, sker Indsættelse i den tilsvarende *norske* Institution "arbeidsskole" efter Paataalemyndighedens nærmere Bestemmelse i H. t. en Bemyndigelse i Dommen. I alle tre Lande sker Anbringelsen derhos paa ubestemt Tid inden for et Maksimumstidsrum. I *Finland* indsættes unge Forbrydere mellem 15 og 21 Aar — eventuelt op til 23 Aar — som Regel i Ungdomsfængsel, hvor man ligesom i de tilsvarende andre nordiske Institutioner søger at forbedre og udvikle dem og gøre dem skikkede til selv at skaffe sig deres Udkomme, naar de senere bliver løsladte.

B. Et særligt vanskeligt Spørgsmaal for Lovgivningsmagten rundt om i Landene har det været at bestemme *Utilregnelighedsbegrebet*. I Lovgivninger og Lovudkast finder man navnlig følgende tre Løsninger: en medicinsk-biologisk, hvorefter Tilstedeværelsen af Sindssygdom og Aandssvaghed eo ipso medfører Utilregnelighed; en psykologisk-etisk, hvorefter Evne til at indse Handlingens Retsstridighed og til at lade sig bestemme af denne Indsigt som hemmende Forestilling over for forbryderiske Tilskyndelser, henholdsvis Mangel paa denne Evne, er det afgørende for Strafbarheden; endelig en biologisk-psykologisk Løsning, saaledes som man finder den i den schweiziske Strfl. af 21. Decbr. 1937 Art. 10, hvorefter Straffefrihed indtræder, *forsaavidt* den paagældende paa Grund af Sindssygdom, Aandssvaghed m. v. paa Gerningens Tid savnede Evnen til at indse Gerningens Retsstridighed eller til at handle overensstemmende med denne Indsigt. Medens de *svenske*, *finske* og *norske* Straffelove *forsaavidt* angaar Sindssygdom alle fastsætter Straffefrihed for den, der i Gerningens Øjeblik var sindssyg, bestemmer den *danske* Strfl. § 16, at straffri er Handlinger foretagne af Personer, der er *utilregnelige paa Grund af Sinds-*

sygdom; den opgiver altsaa at bestemme Utilregnelighedens Begreb, idet den blot udtaler, at Sindssygdom m. v. *kan* begrunde Utilregnelighed. *Hvorvidt* dette skal være Tilfældet, er altsaa overladt til Domstolenes Afgørelse i det enkelte Tilfælde. Blicher den paagældende frifundet som utilregnelig, kan Retten i Medfør af § 70 træffe Bestemmelse om Anvendelse af forskellige Sikringsmidler over for ham, herunder Anbringelse paa Sindssygehospital el. l. — Overfor andre abnorme Lovovertrædere end de Sindssyge foreskriver den *svenske* og *finske* Straffelov nedsat Straf i Lighed med, hvad der var foreskrevet i den ældre danske Strfl., medens en tilsvarende Bestemmelse ikke findes i den *norske* Straffelov. Iøvrigt foreskriver svensk og norsk Lovgivning Internering m. v.

C. Om *Beruselse* og *Drikkfældigheds* Betydning bestemmer den *danske* Strfl. § 18, at Beruselse ikke udelukker Anvendelse af Straf, med mindre Gerningsmanden har handlet uden Bevidsthed. Saafremt Bevidstløshed har foreligget, vil den Paagældende imidlertid i Medfør af Strfl. § 138 kunne straffes for forsætlig eller uagtsom *Hensættelse* i beruset Tilstand, saafremt han i denne Tilstand udsætter andres Person eller Formueværdier for Fare. Har Gerningsmanden ikke handlet uden Bevidsthed, er som nævnt Straf ikke udelukket, og kun under ganske særlige Omstændigheder vil der blive Tale om nedsat Straf. Er Gerningsmanden lidende af kronisk Alkoholisme, der betinger en egentlig Sindssygdom eller varigere Svækkelse af Aandsevnerne, vil der kunne gaas frem efter Reglerne i Strfl. §§ 16 og 17 samt 70. Endelig er der Adgang til at meddele Personer, der begaar Overtrædelse af Straffeloven, Paalæg om ikke at nyde eller købe spirituøse Drikke; Overtrædelse af Paalæget straffes med Hæfte eller Fængsel indtil 4 Maaneder. — Efter den *norske Strfl.* udelukker Bevidstløshed som Følge af selvforskyldt Rus ikke Straf; iøvrigt anvender den *norske Strfl.* i det store og hele tilsvarende Fremgangsmaader som den *danske*. Er Forbrydelsen begaaet under Bevidstløshed som Følge af selv-

forskyldt Rus, bliver der kun sjældent Tale om nedsat Straf. — Overfor Personer, hvis Sjælsevner er svækkede, vil dels Straf og Forvaring, dels forskellige Sikringsmidler af lignende Art som de i den danske Strfl. foreskrevne, saasom Anvisning af eller Forbud mod et bestemt Opholdssted, Afholdspaalæg, Anbringelse i en Kur- eller Plejeanstalt etc. kunne bringes i Anvendelse. — Den *svenske Strfl.* indeholder alene i Kap. 18, § 14 en Bestemmelse om Straf for „fylleri“ paa offentligt Sted, et Forhold der i Danmark straffes som Overtrædelse af Stedets Politivedtægt. Iøvrigt findes de vigtigste Bestemmelser om Behandling af Personer, der er faldne til Alkoholmisbrug uden for Straffeloven, i den saakaldte „Alkoholistlag“, hvis Foranstaltninger (Vejledning m. v. af den paagældende, eventuelt Tvangsindlæggelse i en „allmän alkoholistanstalt“) kan bringes til Anvendelse over for de i Lovens § 1 nærmere angivne drikkældige Personer (farlige Alkoholister, Alkoholister der er forsømmelige Forsørgere etc., eller som inden for de 2 sidste Aar tre eller flere Gange er „dömd till ansvar för fylleri eller för et kringflackande liv“). Specielt bestemmer Lovens § 25, at saafremt de nævnte Personer begaar strafbare Handlinger, men paa Grund af deres Sindstilstand ikke vil kunne drages til Ansvar, og der ikke findes Trang til at anbringe dem i et Sindsygehospital, vil Länsstyrelsen kunne beslutte „hjälpåtgärd“ eller forordne deres Anbringelse i en „allmän alkoholistanstalt“. I *Finland* er Forholdet ordnet paa en noget lignende Maade.

D. Som Led i Kampen med de *farlige, professionelle Forbrydere*, som erfaringsmæssigt er utilgængelige for Paavirkning gennem Straf, uden at der bortset herfra kan paavises mentale Mangler hos dem, fik man i *Sverige* ved Lov af 22. April 1927 Hjemmel for Domstolene til i Stedet for Straf at forordne de paagældendes Anbringelse i en særlig Interneringsanstalt. *Norge* fulgte snart efter med en Tilføjelse af 1929 til Straffeloven, hvorefter Retten kan beslutte, at den paagældende, efter at Straffen er helt

eller delvis afsonet, skal holdes i Forvaring. I *Finland* sker Anbringelse i „tvångsinrättning“ i H. t. Lag af 27. Maj 1932 om farliga återfallsförbrytare. Medens man i *Danmark* indtil den nye Strfl. af 1930 savnede tilsvarende Regler, idet Bestemmelserne i den saakaldte Interneringslov af 1925 alene kunde bringes i Anvendelse overfor mentalt ikke fuldt normale Personer, fik man ved Strfl. af 1930 nye Regler om Anvendelsen af Arbejdshus og Sikkerhedsforvaring i Stedet for Straf.

Medens førstnævnte Institut, Arbejdshus, anvendes overfor de mere besværlige end farlige Recidivister, der af Hang til Lediggang og uordnet Levevis idelig begaar Forbrydelser, navnlig mindre Berigelsesforbrydelser, Løsgængereri, Betleri og Sædelighedsforbrydelser, anvendes Sikkerhedsforvaring paa de farlige erhvervs- og vanemæssige Forbrydere, hvis Forvaring kræves af Hensyn til Retsikkerheden.

E. En nærmere Gennemgang af Straffene skal ikke gives her; det skal blot lige nævnes, at *de almindelige Straffe i alle fire Lande* er dels Frihedsstraf i to forskellige Former, hvoraf den strengeste i Danmark og Norge benævnes Fængsel, i Sverige og Finland hhv. „straffarbete“ og „tukthus“, den mildeste i Danmark og Norge Hæfte, i Sverige og Finland „fängelse“, dels Bøder. I *Finland* har man derhos bevaret Dødsstraf som Straf for borgerlige Forbrydelser. Ifl. *norsk* Strfl. kan derhos i særlige Tilfælde anvendes Fradømmelse af offentlig Tjeneste, i Sverige og Finland Afsættelse samt hhv. „mistning av befattning på viss tid“ og „skiljande från utövning af tjenst“. Særligt fremhæves, at Dagbodssystemet først blev indført i Finland ved Lov af 21. Maj 1921 om Ændring i den gældende finske Straffelov og senere inden for et begrænset Omraade i Sverige og Danmark.

Hvilken Betydning har et retligt Fællesskab mellem de nordiske Lande? Fremtidens Opgaver.

Naar man stiller det Spørgsmaal, hvori Betydningen af et nordisk Fællesskab paa Retsordenens Omraade bestaar, maa Svaret, saavidt jeg kan se, blive — som jeg allerede ovenfor har berørt —, at det kan have Betydning udfra to forskellige Synspunkter.

For det første ud fra *et praktisk Synspunkt*. Anlægger man dette, vil det straks vise sig, at der er stor Forskel paa Betydningen af et Fællesskab forsaavidt angaar de enkelte Retsomraader. Den praktiske Betydning af et Fællesskab vil navnlig være bestemt af Omfanget af den Kontakt, Befolkningerne i de enkelte Lande har med hinanden i Retsforhold indenfor det paagældende Retsomraade. For en Købmand, der driver Import- eller Eksportforretning med Sverige, er det naturligt af stor Betydning, at der for hans Køb eller Salg af Varer i Sverige, for Transporten af disse og for Afviklingen af Betalingen ved Veksler eller Checks eller paa anden Maade gælder de samme Regler i Sverige som i Danmark, saaledes at han altid er i Stand til at overse de Spørgsmaal, der maatte opstaa ved Gennemførelsen af det forretningsmæssige Mellemværende. Tilsvarende Betragtninger gælder for den danske Arbejder, der søger Arbejde i Sverige, forsaavidt angaar hans forsikrings- og forsorgsmæssige Status. — Lige saa klart er det imidlertid, at der ikke knytter sig nogen større praktisk retlig Interesse til Spørgsmaalet om, hvorvidt en Forbrydelse straffes paa den ene eller paa den anden Maade i Danmark, resp. Sverige, eller om Administra-

tionen af f. Eks. Bygningsvæsenet er anlagt paa den ene eller den anden Maade i de to Lande. Ud fra et rent praktisk Synspunkt maa man herefter komme til det Resultat, at det nordiske Retsfællesskab i Virkeligheden kun har væsentlig Interesse paa de forretningsmæssige og arbejdsmæssige Relationers Omraade, altsaa et relativt snævert afgrænset Omraade. Paa den anden Side maa der tillægges disse Omraader stor praktisk Betydning, saaledes at de i Virkeligheden maa stilles ved Siden af de overordentlig store praktiske Fordele, der vil kunne opnaas ved f. Eks. fælles Mønt, Toldunion og lignende fundamentale Fællespunkter ved en Unionsdannelse.

Spørger man imidlertid, om der da ikke kan tillægges Fællesskabet Betydning ud fra *andre Synspunkter end de rent praktiske*, springer det straks i Øjnene, at det foreliggende Fællesskab, paa hvilket der nu i flere Generationer har været arbejdet med stor Energi, strækker sig langt udenfor det egentlige „praktiske“ Omraade, og man maa derfor paa Forhaand gaa ud fra, at ogsaa andre Synspunkter kan motivere Arbejdet paa et Fællesskab. Svaret paa det opstillede Spørgsmaal maa da utvivlsomt ogsaa blive klart bekræftende: der maa paa en Række Omraader tillægges et Retsfællesskab Betydning ud fra et *ideelt Synspunkt*. Hvor det drejer sig om Retsforhold, er man let tilbøjelig til at lægge den største Vægt paa rent praktiske Synspunkter. Dette beror efter min Opfattelse paa en Miskendelse af Retsordenens Natur og Karakter, som i høj Grad tjener baade praktiske og idéelle Formaal. Naar det f. Eks. i den danske og norske Lov om Ægteskabets Retsvirkninger siges, at „Mand og Hustru skal være hinanden til Støtte og i Fællesskab varetage Familiens Tarv“, har en saadan Bestemmelse vel ikke nogen praktisk Betydning — men den har en idéel Betydning derved, at den fastslaar Retsordenens Stilling til et grundlæggende Forhold i Ægteskabet: Ægtefællernes Ligestilling. Paa samme Maade kan man sige, at det Forhold, at der eksisterer de samme

Regler om Ægteskabets Indgaaelse, Retsvirkninger og Opløsning i de forskellige nordiske Lande, vel kun i et Faatal Tilfælde har praktisk Betydning, og i disse Tilfælde vilde det formentlig ikke være til større Gøene, om Reglerne i større eller mindre Grad afveg fra hinanden; men alligevel er der ingen Tvivl om, at det har den største idéelle Betydning, at Retsreglerne paa et Omraade som Ægteskabet og Familielivet er ensartede paa alle væsentlige Punkter. Det tilkendegives herigennem, at man overalt i Norden som et sluttet Retsomraade anlægger det samme Synspunkt paa Livets fundamentaleste Retsforhold, og det giver en stærk Følelse af Samhørighed at vide, at man paa dette Omraade har ganske den samme Opfattelse.

Naar man herefter spørger, hvilke Muligheder der udfra disse Synspunkter bestaar for en yderligere Udvikling af det nordiske Retsfællesskab, maa Svaret blive, at Mulighederne er meget forskellige paa de forskellige Retsomraader. Det Omraade, paa hvilket Mulighederne er størst, er det rent praktiske Omraade, hvor Lovgivningens tjener til Lettelse af det internordiske Samkvem. Dette forekommer, som ovenfor nævnt, navnlig paa Handelsrettens og paa Social- og Arbejdsrettens Omraade.

Ovenfor under VI D. er nærmere redegjort for Opgaverne paa *den sociale Forsorgs og Arbejdsrets Omraade*.

Den Opgave, der frembyder sig paa *Handelsrettens* Omraade, maa være en Fuldkommengørelse af den allerede opnaaede Ensartethed paa dette Omraade; det ligger da nær at tænke sig dette opnaaet ved Udarbejdelse af en fælles nordisk Handelslovbog i Lighed med den franske „Code de Commerce“ og den tyske „Handelsgesetzbuch“. En saadan Lovbog skulde da indeholde de nordiske Købelove, Aftaleloven, Loven om Kommission, Handelsagentur og Handelsrejsende samt om Køb paa Afbetaling; endvidere Søløven, Veksel- og Checklovene, Gældslovloven, Forældel-

sesloven samt Firma- og Varemærkelovene og eventuelt andre til dette Omraade hørende Love, som endnu ikke har faaet det ensartede Præg, som de ovenfor nævnte Love allerede har.

Imidlertid gør der sig den Forskel gældende mellem en saadan nordisk Handelslovgivning og de franske og tyske Handelslovgivninger, at medens der i de sidste Lande eksisterer en ensartet Domstolsfortolkning af Lovenes enkelte Bestemmelser, er dette ikke Tilfældet i de nordiske Lande, hvor hvert enkelt Lands Domstolspraksis har fulgt sine egne Linier, og omend disse naturligvis i Hovedsagen falder sammen, kan det ikke undgaaes, at der paa enkelte Punkter har vist sig nogen Divergens i Opfattelsen. Det vil derfor være naturligt at forsyne de enkelte Lovbestemmelser i en saadan Handelslovgivning med en kort Kommentar og Henvisning til de forskellige nordiske Landes Domstolspraksis i Noteform. Ved Tilvejebringelsen af en saadan internordisk fælles Handelslovgivning vilde der være skabt et smukt og tungtvejende Udtryk for den nordiske Samhørighed paa Retsvæsenets Omraade, og der er for mig heller ikke nogen Tvivl om, at et saadant Resultat vilde have stor praktisk Værdi.

Arbejdet maatte dernæst sættes ind paa at sammenarbejde de udenfor Handelslovgivningen faldende Love paa Formuerettens Omraade i det Omfang, dette maa formenes at have praktisk Betydning. Bedømmelsen heraf maatte overlades til den nedenfor nævnte staaende Kommission.

Paa disse rent praktiske Omraader, hvor et i det enkelte Land rodfæstet Livssyn ikke giver sig Udslag i særlige Forskelligheder i de enkelte Landes Retsregler, men hvor disse i det store og hele er Udtryk for rene Hensigtsmæssighedsbetragtninger, skulde det ingenlunde være en uoverkommelig Opgave at skabe en fuldstændig Ensartethed, der overfor Omverdenen kunde vise de nordiske Staters Samhørighed.

Langt vanskeligere er Problemet, hvor man kommer *udenfor dette af praktiske Hensyn bestemte Omraade*. Hvad nu først an-

gaar det Omraade, hvor Samarbejdet er naaet længst — Familieretten — er det et Spørgsmaal, om man kan eller bør stræbe efter at naa stort længere, end hvortil man i Øjeblikket er naaet. Man har her skabt en Række Love, der i store Træk giver Udtryk for de samme Synspunkter vedrørende Ægteskabets Indgaaelse og Opløsning, Ægtefællernes indbyrdes Retsforhold etc., og som ogsaa i den praktiske Udformning i det store og hele er ensartede, og man har samarbejdet Lovenes Anvendelse igennem en Konvention imellem de nordiske Lande, der regulerer de indbyrdes forskelligartede Regler imellem de enkelte Lande. Praktisk taget har man herigenom opnaaet Retsenhed indenfor Norden. Bør man nu yderligere søge ogsaa paa dette Omraade at skabe en helt ensartet Lovbog? Jeg er tilbøjelig til at mene, at Tidspunktet endnu ikke er inde her til. For det første har vi ved Gennemgangen af Ægteskabslovene ovenfor set, at der stadig gør sig ret dybtgaaende Forskelligheder gældende mellem Landene paa enkelte Punkter. Disse maatte dog vel, om der forelaa et virkeligt stærkt Krav om Ensartethed, kunne overvindes. Familieretten hører endvidere sammen med Person- og Arveretten. Medens Personretslovgivningen ligesom Familieretslovgivningen i det store og hele er ensartet, er Arveretten endnu langt fra ensartet, og med de Forskelligheder, den eksisterende nordiske Arvelovgivning frembyder, navnlig mellem Danmark-Norge paa den ene Side og Sverige-Finland paa den anden Side, er der næppe Tvivl om, at et Forsøg paa her at opnaa fuld Ensartethed vilde støde paa store Vanskeligheder. Endelig maa det erindres, at Person- og Familieretslovgivningen i høj Grad har Berøring med de enkelte Landes Administration, f. Eks. i Henseende til Fastsættelsen og Inddrivelsen af Underholdsbidrag. Ved den herom vedtagne Konvention mellem de nordiske Lande er man vel naaet til en god og praktisk Løsning af disse sidste Forhold, men der er næppe Tvivl om, at det vilde volde væsentlig større Vanskeligheder at skabe en fælles Lovgivning paa disse Punkter med det ret

forskelligartede Administrationsapparat, der findes i de nordiske Lande paa dette Omraade.

Jeg er derfor tilbøjelig til at mene, at man, saa længe der ikke mellem de nordiske Lande bestaar fastere og mere unionslignende Forhold end nu, ikke paa dette Omraade bør søge at naa en samlet, helt ensartet Løsning, men nøjes med at udbygge hvert Lands bestaaende Lovgivning, saavidt muligt i fællesnordisk Retning. En ny Situation vilde naturligvis opstaa, hvis der skulde opstaa et større unionslignende Statssamfund i Norden. I saa Fald vilde det vel være naturligst at tage det Spørgsmaal op til Overvejelse, om man ikke ogsaa paa dette Omraade burde tone rent Flag over for Omverdenen ved en fælles Person-, Familie- og Arvelovgivning; Opgaven maatte vel saa være at udskille de Retsregler, der greb direkte ind paa Administrationens Omraade, saaledes at man for disses Vedkommende gav særlige Regler for de enkelte Lande, men iøvrigt skabte en fælles Lov.

Udover de her anførte Synspunkter gør der sig naturligvis det særlige Hensyn gældende, at alt, hvad der kan fremme Samhørighedsfølelsen mellem de nordiske Lande, bør gøres; og der kan næppe herske Tvivl om, at ensartede Retsregler fremmer Samhørighedsfølelsen, selv om der ikke knytter sig nogen praktisk Betydning dertil. Man kan derfor her tale om idéelle Synspunkter i videre Forstand som Motiv for en tilstræbt Ensartethed udover de Omraader, paa hvilke der ovenfor er peget. F. Eks. maa man vel sige, at Spørgsmaalet om Overensstemmelse i Retsplejen ikke har praktisk Betydning; men det kunde maaske dog styrke Følelsen af Samhørighed, at der for samtlige nordiske Lande herskede Overensstemmelse med Hensyn til Udøvelsen af Retsplejen. Dette Synspunkt giver saaledes en Tilskyndelse til at søge Fællesskabet i Lovgivningen udvidet udover, hvad de ovenfor anførte Betragtninger maatte medføre.

Paa hvilke Punkter et Fællesskab skulde søges udformet ud fra

dette Synspunkt kan kun afgøres efter en indgaaende Undersøgelse og Drøftelse mellem særligt Sagkyndige fra samtlige nordiske Lande paa det paagældende Omraade.

Jeg kunde derfor tænke mig, at det vilde være hensigtsmæssigt for at opnaa den bedst mulige Belysning af disse Problemer, at der blev dannet en *staaende Kommission*, bestaaende af Jurister fra de 5 nordiske Lande, som havde til særlig Opgave at undersøge Mulighederne for og udarbejde Forslag til et øget Samarbejde og større Fællesskab i Lovgivningens inden for Retslivets enkelte Omraader. Foruden det Initiativ, Kommissionen selv skulde tage til et øget Samarbejde, skulde den støtte alt Initiativ, der udfoldes af de enkelte Administrationsgrene, idet det jo ikke er Meningen at overflødiggøre dette. Ved Gennemførelsen af de enkelte Opgaver maatte Kommissionen naturligvis kunne supplere sig med særligt sagkyndige ogsaa uden for Juristernes Kreds.

Det vilde vel i og for sig ligge nær, at de nordiske Juristmøders Bestyrelsesafdeling i de enkelte Lande i Samarbejde med Foreningen „Norden“ og det paagældende Lands Justitsministerium paatog sig den Opgave at nedsætte en saadan Kommission for det enkelte Land, der saa atter kunde samles med de andre Landes Kommissioner til en fast internordisk Samarbejdskommission. Ved Tilrettelæggelsen af sit Arbejdsprogram og Nedsættelse af de fornødne Udvalg maatte Kommissionen etablere et nøje Samarbejde med de nordiske Juristmøder. Der vilde derved kunne etableres et frugtbart Samarbejde mellem disse forskellige Institutioner, der hver for sig varetager særlige Funktioner indenfor det nordiske Samarbejde. Navnlige vilde Kommissionen paa en udmærket Maade kunne supplere De nordiske Juristmøders Arbejde.

Disse sidste indsamler før hvert Møde Forslag til Diskussions-emner paa Møderne, og paa Møderne belyses ved Drøftelserne de retlige Synspunkter, der af de nordiske Landes Jurister anlægges paa Emnerne. Meget ofte drejer det sig imidlertid om Emner, der

ikke er egnet til Lovgivning. Til Tider viser der sig ogsaa modgaaende Synspunkter hos de forskellige Landes Jurister, og dermed afsluttes Debatten, saaledes at der ikke bagefter gøres et systematisk Arbejde for at finde en Vej frem. Til andre Tider konstaterer man en vis Ensartethed i Synspunkter, men lader det forblive derved; f. Eks. konstaterede man ved en Drøftelse i 1928 en vis — men ogsaa kun en vis — Overensstemmelse i foreningsretlige Synspunkter, uden at man derfor kom videre med Hensyn til Spørgsmaalet om en fællesnordisk Foreningsret, et Omraade, hvor vi her i Danmark ganske savner en almindelig Lovgivning. — Fremdeles maa det erindres, at de nordiske Juristmøder i Almindelighed tager nye Problemer op til Drøftelse, sjældnere derimod allerede paa anden Maade gennemdrøftede retlige Forhold, selv om de kunde have Interesse som Genstand for en fællesnordisk Lovgivning. Jeg kan i denne sidste Forbindelse nævne et Tilfælde, som ligger mit Arbejde nær, nemlig Voldgift; de fleste dermed i Forbindelse staaende retlige Problemer maa vel i det store og hele anses for uddebatterede, men Spørgsmaalet om en fællesnordisk Lovgivning paa dette Omraade har dog en ikke ringe praktisk Interesse. Voldgift er jo netop en indenfor den internationale Handel meget almindeligt forekommende Afgørelsesmaade (jfr. det engelske juridisk-tekniske Udtryk for Frivillig Voldgift: „Commercial Arbitration“). Spørgsmaalet om en ensartet nordisk Lovgivning om dette Emne er næppe særlig velegnet til Drøftelse paa et nordisk Juristmøde, men særdeles velegnet til Drøftelse i et af den omtalte Kommission nedsat særligt Udvalg. — Kommissionen kunde saaledes udmærket supplere de nordiske Juristmøders Bestræbelser for en større Retsenhed i de nordiske Lande.

Den samlede internordiske Kommission maatte da jævnlige træde sammen til Drøftelse af, paa hvilke Omraader Arbejdet skal sættes ind. Det enkelte Lands Kommission maa derefter gennem særlige Ekspertter, resp. ved Nedsættelse af Underudvalg, lade udarbejde

en Redegørelse for de bestaaende Retsforhold paa det paagældende Omraade og for de Retningslinier, der bør følges ved den fremtidige Ordning. Den samlede Kommission maa saa gennem sit Sekretariat lade udarbejde Forslag til en Fælleslovgivning vedr. det omhandlede Forhold, som derefter forelægges de enkelte Landes Justitsministerier, med hvem det paagældende Lands Udvalg træder i Forhandling om Mulighederne for Gennemførelse af Forslaget. — Forsaavidt angaar Retsforhold, der frembyder retlige Problemer af væsentlig Interesse, vil det være naturligt at anvende den Fremgangsmaade at sætte det paa Dagsordenen paa et nordisk Juristmøde, saa snart Ekspertbetænkningen foreligger, for at det kan underkastes en grundig og alsidig Behandling, før den endelige Udarbejdelse af Forslaget finder Sted. — Dette er naturligvis kun en skitsemaæssig Udformning af nogle Hovedtræk i en saadan Organisations Virksomhed. Denne kan jo udformes paa mang forskellige Maader. *Men Oprettelsen af Organisationen som saadan den stauende Kommission, vil efter min Opfattelse være af væsentlig Betydning ved Arbejdet for et større og mere gennemført Retsfællesskab.*

Men dette er jo kun den ydre Ramme. Hvis ikke denne udfyldes af Ønskets og Viljens drivende Kraft, hjælper ingen nok saa god Organisation. Det afgørende Spørgsmaal er, om denne drivende Kraft, som maa bæres af Overbevisningen om at arbejde mod et ideelt Maal, er til Stede. Igennem disse sidste tunge Aar, hvor de nordiske Folk hver for sig har vandret sine egne Vegne, har mange ofte maattet tvivle om den nordiske Tankes Fremtid. Men nu, da en ny Tid er inde, skulde vi vel, naar vi har løst de paatrængende praktiske Problemer, kunne forenes om et større Samarbejde paa de enkelte Livsomraader. Paa Retslivets og Lovgivningens Omraade kan det ske med de Ord som Ledetraad, med hvilke Præsidenten

i Svea Hovrätt, *Birger Ekeberg*, avslutter en Redegørelse i „Nordisk Gemenskap” (Stkh. 1940): „..... Hos folk vilka, såsom de nordiska, själva stifta sina lagar och själva ha makt att ändra dem, utgöra lagarna, och särskilt de som beröra centrala livsområden, ett koncentrerat uttryck för de resultat, till vilka folket kommit i sin samhällsbyggande verksamhet och i sina kulturella strävanden överhuvud. Kanske er det ej förmätet at hoppas, att insikten om våra gemensamma uppgifter även på lagstiftningens fält skal slå allt djupare rötter i en tid, då värdet av lagbunden frihet framstår klarare än någonsin tillförne.....”.

Har noget Folk maattet erkende Værdien af lovbunden Frihed, maa det vel være Danmarks og Norges Folk, efter alt hvad vi har været igennem i disse Aar. Og samtidig har de fleste af os vel under Kampen mellem to med hinanden uforenelige Livsanskuelser lært, at vi er forenede i noget andet og større: Det kristne Livssyn, paa hvilket vor Kultur og dermed vor Retsordning dybest set er bygget. Kampen for dette maa aldrig ophøre; kun igennem stadig Kamp og Arbejde kan vi holde dets Værdier levende i os og bevare dem. Og uanset hvilke Resultater vi vil naa i Arbejdet for nordisk Retsfællesskab, vil vi gennem Arbejdet derfor holde vore Retsregler og Følelsen af vor Retsordens Værdier levende og friske; vi maa ikke slaa os til Ro med det, vi har bevaret, og den ny Erkendelse, vi har vundet i disse Aars Kamp, men maa gaa videre i vort Arbejde for gennem et stærkere nordisk Samarbejde at styrke den fælles nordiske Retsbevidsthed, som de forgangne Aar som aldrig før har vist os Værdien af.